

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

AE

10

ΔΩΡ. Α
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡ. 42

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΒΕΡΔΕΛΗ

ΕΦΟΡΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1958

(Ref 3)

YE

1

(42)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1958: 142

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΜΟΥ

THE JOURNAL OF THE LONDON MUSEUM

THE JOURNAL OF THE LONDON MUSEUM
1851

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἀφορμὴν πρὸς σύνθεσιν τῆς παρούσης μελέτης παρέσχον τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βόλου πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα, τὸ πρῶτον νῦν ἐνταῦθα δημοσιευόμενα.

Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς αὐτῶν προέρχεται ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ, κατὰ τὰ δυτικὰ κράσπεδα τοῦ Βόλου (Ἰωλκός), τὸν ὅποιον ἀνέσκαψε κατὰ τὸ 1914 ὁ μακαρίτης Καθηγητὴς — Ἐφορος τότε Θεσσαλίας — Ἀπ. Ἀρβανιτόπουλος. Τὰ λοιπὰ ἐν τῷ Μουσείῳ ἀγγεῖα προέρχονται ἐξ ἄλλων θεσσαλικῶν θέσεων, χωρὶς νὰ εἶναι πάντοτε δυνατὴ ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ τόπου καὶ τῶν συνθηκῶν ἀνευρέσεώς των.

Ἡ δυσχέρεια αὕτη, σοβαρῶς μειοῦσα τὴν ἀξίαν τοῦ ὑλικοῦ μας, ὀφείλεται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν μέχρι τοῦ 1927 ἐλλειπεστάτην καταγραφὴν τῶν εἰσαγομένων εἰς τὸ ἐν λόγῳ Μουσεῖον ἀντικειμένων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἀσαφεῖ ἐν ταῖς οἰκείαις ἐκθέσεσι μνεῖαν τοῦ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν προκύψαντος σχετικοῦ ὑλικοῦ. Ὅπως δὲ ποτε, βέβαιον εἶναι ὅτι πάντα τὰ δημοσιευόμενα ἐνταῦθα ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ τῆς θεσσαλικῆς γῆς, ἀποτελοῦσι δὲ συμφώνως πρὸς τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ σχήματος καὶ τῆς διακοσμῆσεώς των προϊόντα τῶν ἐγχωρίων ἐργαστηρίων.

Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω θεμελιώδους μειονεκτήματος τοῦ ἐνταῦθα προσφερομένου συνόλου, τεχνικαὶ τινες δυσκολίαι προέκυψαν ὡσαύτως ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ θέματος, τὰς ὁποίας προσεπάθησα κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ὑπερνικήσω.

Τοιαύτη δυσχέρεια παρουσιάσθη, παραδείγματος χάριν, εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὀνοματολογίας ἰδιομόρφων τινῶν σχημάτων, ἅτινα, ἀπαντῶντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κεραμικὴν τῆς Β. Ἑλλάδος, δὲν ἔχουσι περιληφθῆ μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὀρολογίαν. Χάρις ὅμως εἰς τὴν πολῦτιμον συμβολὴν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Μαρινάτου τὰ περισσότερα ἐκ τούτων ἀπεδόθησαν διὰ τοῦ προσφυστέρου σημασιολογικῶς καὶ γραμματικῶς ὅρου, εἰς ἐλαχίστας δὲ μόνον περιπτώσεις ἀναγκάζομαι νὰ χρησιμοποιοῦν περίφρασιν.

Ὁμοίαν δυσκολίαν συνήντησα προκειμένου καὶ περὶ ἰδιορρύθμου ἢ συνθέτου διακοσμῆσεως ἐνίων ἀγγείων, τῆς ὁποίας ἡ σαφεστέρα κατανόησις ἐκ μέρους τοῦ ἀναγνώστου ἀπῆται διεξοδικωτέραν περιγραφὴν ἀπᾶδουσαν πρὸς τὴν ὅλην οἰκονομίαν τῆς προκειμένης ἐργασίας.

Πρὸς ἀποφυγὴν περιπτολογίας προϋτίμησα ἀντὶ περιγραφῆς εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας νὰ παραπέμψω ἀπλῶς εἰς παρατιθεμένην ἀπεικόνισιν τῆς διακοσμητικῆς συνθέσεως τοῦ ἀγγείου.

Χάριν συντομίας ὡσαύτως ἠρκέσθην νὰ σημειώσω εἰς τὸν κατάλογον ἀναφορικῶς πρὸς τὴν τεχνικὴν τῶν ἀγγείων τὰς παρατηρουμένας μόνον — εἰς ἐλάχιστα ἄλλως τε — παραλλαγὰς ἀπὸ τῆς συνήθους τεχνικῆς τῶν πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων.

Διὰ τεχνικούς, τέλους, λόγους οἱ τὰς διαστάσεις τῶν ἀγγείων δηλοῦντες ἀριθμοὶ νοοῦνται ὡς ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου.

Καθῆκόν μου θεωρῶ νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς ἐντεῦθεν τὸν σεβαστὸν Καθηγητὴν καὶ Ἀκαδημαϊκὸν κ. Σπυρ. Μαρινάτον διὰ τε τὴν ἀμέριστον συμπαραστάσιν, ἣν ἐπεδείξατο κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἀνά χειρας μελέτης, καὶ διὰ τὴν εὐμενῆ περὶ αὐτῆς κρίσιν, ἣν ὡς Εἰσηγητῆς ὑπέβαλεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἰδιαίτερος χάριτας ὀφείλω εἰς τὴν σεβαστὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν ὁμόθυμον ἔγκρισιν τῆς προκειμένης ἐργασίας ὡς ἐναισίμου ἐπὶ διδασκατορίᾳ διατριβῆς.

Τὴν εὐγνωμοσύνην μου ὡσαύτως ἐκφράζω καὶ πρὸς τὸ σεβαστὸν Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, διότι εὐηρεστήθη νὰ κατατάξῃ τὴν ἀνά χειρας μελέτην μου μεταξὺ τῶν δημοσιευμάτων τῆς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ.	α'
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	»	γ'
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	»	ε'
ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ	»	ζ'

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦ. Α'. - ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	»	1
1. Όμάς τῆς Μαρμάριανης	»	1
2. Όμάς τῆς Θεοτόκου	»	2
3. Όμάς τῆς Ἄλου	»	2
4. Ἀγγεῖα ἐκ τῶν Φερῶν	»	2
5. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Φαρσάλου	»	3
6. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ	»	3
ΚΕΦ. Β'. - ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ	»	5
I. Ἀμφορεῖς	»	5
II. Ἀμφορίσκοι	»	11
III. Ὑδρίαι	»	12
IV. Τριφυλλόσχημοι οἰνοχόαι	»	13
V. Πρόχοι	»	16
α) τοῦ τύπου «Α» (= ληκυθοειδεῖς)	»	16
β) τοῦ τύπου «Β» (= εὐρύστομοι)	»	18
VI. Ὅπισθόμητοι πρόχοι	»	19
VII. Κρατῆρες	»	22
VIII. Κρατηρίσκοι	»	26
IX. Σκύφοι	»	27
X. Κανθαροειδεῖς σκύφοι	»	29
XI. Σκύφοι με ἀνυψουμένας κατακορύφως τὰς λαβάς	»	31
XII. Ὑψίλαιμα κύπελλα	»	32
XIII. Κύπελλα τοῦ συνήθους τύπου	»	33
XIV. Βραχύπεζαι κύλικες	»	37
XV. Πυξίς	»	38
XVI. Δίωτον πινάκιον	»	38
ΠΡΟΣΘΗΚΗ. - Ἀγγεῖα ἐκ τῆς Μαρμάριανης εἰς τὴν Συλλογὴν Βλαστοῦ	»	39

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦ. Α'. - ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ.	Σελ.	40
α) Ὁμοιότης ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν.	>	40
β) Ὁμοιότης ὡς πρὸς τὰ σχήματα	>	40
γ) Ὁμοιότης ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν	>	44
ΚΕΦ. Β'. - ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ	>	49
Α) Μυκηναϊκὰ στοιχεῖα εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν	>	50
α) Ὡς πρὸς τὰ σχήματα	>	53
β) Ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν	>	57
Β) Ἐγχώρια στοιχεῖα εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν	>	60
α) Ἀπὸ ἀπόψεως σχημάτων	>	63
β) Ἀπὸ ἀπόψεως διακοσμήσεως	>	66
ΚΕΦ. Γ'. ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΡΥΘΜΩΝ.	>	71
Α) Βόρειαι ἐπιδράσεις	>	71
Β) Νότιαι ἐπιδράσεις	>	73
Γ) Ἐπίδρασις τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων του.	>	78
ΚΕΦ. Δ'. ΧΡΟΝΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ	>	86
Α. - Ἀγγελία τῆς Θεοτόκου	>	86
Β. - Ἀγγελία τῆς Ἁλίου	>	88
Γ. - Ἀγγελία ἐκ τῶν Φερῶν καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Φαρσάλου	>	89
Δ. - Ἀγγελία τῆς Μαρμάριανης	>	91
Ε. - Ἀγγελία τῆς Ἰωλκοῦ	>	94
Ζ. - Γενικαὶ σκέψεις περὶ τῶν χρονικῶν ὁρίων τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ	>	97
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	>	100

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἀφ' οὗτου ὁ WIDE, πρῶτος, διεχώρισε τὰ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα ὡς ἐνδιάμεσον τύπον κεραμικῆς μεταξὺ τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν καὶ τῶν γεωμετρικῶν¹, ἄφθονα προσετέθησαν εὐρήματα, διὰ τῆς συστηματικωτέρας σπουδῆς τῶν ὁποίων διεφωτίσθησαν κατὰ πολὺ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν μορφὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Διὰ τῶν τελευταίων ἰδίᾳ πρωτογεωμετρικῶν εὐρημάτων ἐκ τοῦ Κεραμικοῦ ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς αἱ γνώσεις ἡμῶν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς διαμορφώσεως καὶ ἐξελίξεως αὐτοῦ ἐν Ἀττικῇ.

Προκειμένου ὁμως περὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος πολλὰ προβλήματα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ παραμένουσιν ἔτι ἀσαφῆ. Τοῦτο δ' ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μέχρι σήμερον εὐρεθέντων ἀγγείων εἰς πολλὰς ἔτι περιφερείας, εἴτε καὶ εἰς τὴν ἑλλιπῆ μελέτην αὐτῶν.

Ἡ τελευταία ἀξιόλογος μονογραφία τοῦ DESBOROUGH², ἣτις παρέχει συνοπτικὴν εἰκόνα περὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως σημαντικώτατον βῆμα διὰ τὴν σαφεστέραν γνῶσιν αὐτοῦ ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως. Παρουσιάζει ἐν τούτοις δύο σοβαρὰ μειονεκτήματα: 1) Πολλὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἐκτιθεμένων συμπερασμάτων στηρίζονται εἰς *argumenta ex silentio*· 2) δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει τὸ σύνολον τοῦ ὑπάρχοντος κατὰ περιφερείας ὕλικου. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο μειονεκτήμα καθίσταται ἰδιαίτερος αἰσθητὸν ὡς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν.

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα θὰ ἀπεφεύγοντο, ὡς εἴκος, ἐὰν εἶχον προηγηθῇ ἱκαναὶ μονογραφίαι ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἔρευναν τῶν προβλημάτων τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκάστης περιοχῆς. Ἡ παρούσα μελέτη, ἐν τῇ ὁποίᾳ γίνεται προσπάθεια κατατάξεως καὶ ἐρμηνείας τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἐκ Θεσσαλίας πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων, θὰ συμβάλῃ, ὡς ἐλπίζω, εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ σημειωθέντος κενοῦ. Διότι οὐ μόνον παρέχεται ἡ ἀναγκαία βᾶσις πρὸς περαιτέρω μελέτην τοῦ θέματος διὰ τὴν ἐξεταζομένην περιοχὴν (δὲν ἰσχυρίζομαι βεβαίως ὅτι ἐξαντλεῖται τοῦτο ἐνταῦθα), ἀλλὰ καὶ προσφέρονται τὰ ἐπὶ μέρους δεδομένα, ἅτινα θὰ βοηθήσωσι μετὰ πολλῶν ἄλλων εἰς τὴν ἀσφαλῆ θεμελίωσιν τῆς συγκεντρωτικῆς μελέτης τοῦ ὅλου προβλήματος.

¹ AM., XXXV, 1910, σ. 31 κέ.

² V. R. D'A. DESBOROUGH, *Protogeometric Pottery*, Oxford 1952.

Ὀλίγαι μόνον λέξεις περὶ τῆς κατὰ τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος ἀκολουθηθείσης μεθόδου: ἡ ὅλη ἐργασία διαιρεῖται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον περιλαμβάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν σύντομον ὑπόμνησιν τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων μετὰ τῆς ἀπολύτως ἀναγκαίας ἐκάστοτε βιβλιογραφίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ λεπτομερῆ κατάλογον τῶν ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Βόλου ἀποκειμένων τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς αὐτῆς προελεύσεως ἀγγείων, ἅτινα καὶ ἀποτελοῦσιν, ὥς ἤδη ἐλέχθη, τὸ νέον ὕλικόν τῆς μελέτης. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον προσετέθησαν καὶ τινὰ ἀγγεῖα τῆς τε ὑπομυκηναϊκῆς καὶ τῆς πρωίμου γεωμετρικῆς περιόδου διὰ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῶν συμβολὴν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἄνευ διακοπῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ μυκηναϊκοῦ εἰς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐξετάζεται ἐν λεπτομερείᾳ τὸ ὕλικόν τοῦτο, τό τε ἤδη γνωστὸν καὶ τὸ διὰ πρώτην φορὰν προσφερόμενον, καὶ καθορίζεται ἡ ἐντεῦθεν ἐμφαινομένη ἐνότης ρυθμοῦ μεταξὺ τῶν κατὰ τόπους θεσσαλικῶν ἐργαστηρίων. Ἐν συνεχείᾳ ἐρευνᾶται τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τοῦ ρυθμοῦ τούτου, ὥς καὶ τὸ τῶν πιθανῶν ἐπιδράσεων, ἃς ἤσκησεν οὗτος ἢ ἐδέχθη ἄλλοθεν. Ἐν τέλει δὲ γίνεται προσπάθεια καθορισμοῦ τῶν χρονικῶν ὁρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ ρυθμὸς οὗτος εἰς τὴν κεραμικὴν τῆς Θεσσαλίας.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

AA.	Archäologischer Anzeiger.
AΔ.	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον.
AE.	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.
AJ.	The Antiquaries Journal.
AJA.	American Journal of Archaeology.
AM.	Mitteilungen des deutschen archäologischen Instituts,
Athenische Abteilung.
Annuario.	Annuario d. R. Scuola Archeologica di Atene.
BCH.	Bulletin de Correspondance Hellénique.
BSA.	Annual of the British School at Athens.
Corinth	Corinth: Results of Excavations conducted by the Ame-
rican School of Classical Studies.
Hesperia.	Hesperia. Journal of the American School of Classical
Studies at Athens.
Mitt. DAI.	Mitteilungen d. deutschen archäolog. Instituts.
Op. Arch.	Opuscula Archaeologica.
ÖJh.	Jahreshefte des österreichischen archäologischen Insti-
tutes in Wien.
ΠΑΕ.	Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
QDAP.	Quarterly of the Department of Antiquities of Palestine.
Asine	O. FRÖDIN and A. W. PERSSON, Asine: the Results of
the Swedish Excavations. Stokholme 1938.
BÉQUIGNON, Re-	Y. BÉQUIGNON, Recherches archéologiques à Phères en
cherches Thessalie. Paris 1937.
BUSCHOR, GV.	E. BUSCHOR, Griechische Vasen. München 1940.
CVA.	Corpus Vasorum Antiquorum.

- Δ - Σ. Χρ. ΤΣΟΥΝΤΑ, Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. Ἀθήναι 1908.
- DESBOROUGH, V. R. d'A. DESBOROUGH, Protogeometric Pottery. Oxford 1952.
- H. GOLDMAN, HETTY GOLDMAN, Excavations at Eutresis in Beotia. Eutresis. Cambridge 1931.
- HANSEN, ECT. HAZEL D. HANSEN, Early Civilization of Thessaly. Baltimore 1933.
- HEURTLEY, PM. W. A. HEURTLEY, Prehistoric Macedonia. Cambridge 1939.
- Kerameikos. Kerameikos: Ergebnisse der Ausgrabungen. Berlin: I (1939), IV (1943), V, 1 (1954).
- SKEAT, The Dorians. T. C. SKEAT, The Dorians in Archaeology. London 1934.
- Tiryns Tiryns: Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts, I. Athen 1912.
- WACE - THOMPSON, PT. A. J. B. WACE and M. S. THOMPSON, Prehistoric Thessaly. Cambridge 1912.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Τρεῖς εἶναι αἱ κυριώτεραι ὁμάδες, τὰς ὁποίας σχηματίζουνσι τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ ἐκ Θεσσαλίας πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα: τῆς Μαρμαρίανης, τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς Ἰλίου. Εἰς ταύτας πρέπει νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἀγγεῖα ἐκ τῶν Φερῶν καὶ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Φαρσάλου. Μεγαλυτέραν σπουδαιότητα ὡς ἐκ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὴν ἀγγείων παρουσιάζει ἡ ὁμὰς τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή (Βόλου), ἥτις καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῆς προκειμένης ἐργασίας.

1. — Ὁμὰς τῆς Μαρμαρίανης.

Ἀποτελεῖται ἐξ 150 ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εὗρίσκονται εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν¹, προέρχονται δὲ ἀπὸ 6 θολωτοῦς τάφους ἀποκαλυφθέντας ἐπὶ τινος μαγούλας παρὰ τὸ χωρίον Μαρμαρίανην περὶ τὰ 20 χμ. βορειοανατολικῶς τῆς Λαρίσης, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ὀσσης.

Πρῶτος ὁ Β. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ ἀνέσκαψε κατὰ τὸ 1896 τοὺς δύο ἐκ τῶν τάφων τούτων², μετὰ τρία δὲ ἔτη, ἐπαναληφθείσης τῆς ἀνασκαφῆς ὑπὸ τοῦ Χρ. ΤΣΟΥΝΤΑ, ἀπεκαλύφθησαν καὶ οἱ λοιποὶ τέσσαρες, ὡς καὶ πέμπτος ὅμοιος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς³.

Τὸ ἐκ τῶν τάφων τούτων ὑλικὸν ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1931 ὑπὸ τῶν W. A. HEURTLEY καὶ T. C. SKEAT ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημειώσεων

¹ Ἐκ τῆς ἰδίας θέσεως ἀναφέρονται ὀλίγα ἔτι ἀγγεῖα εὗρισκόμενα εἰς ξένα Μουσεία (βλ. DESBOROUGH, PP., σ. 135). Δύο ὡσαύτως ἀγγεῖα τῆς Συλλογῆς Βλαστοῦ, περὶληφθέντα εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀκολουθοῦντος καταλόγου, προέρχονται — κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ πωλήσαντος — ἐκ τῆς Μαρμαρίανης.

² Βλ. AM., XXI, 1896, σ. 247.

³ Βλ. ΠΑΕ., 1899, σ. 101 - 102. Πρβ. Δ - Σ, σ. 121 - 122 καὶ PT., σ. 53 - 4 καὶ σ. 214.

τῶν ἀνασκαφῶν¹. Συστηματικὴ ἐπεξεργασία αὐτοῦ ἐγένετο ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τοῦ DESBOROUGH².

2. — *Ὁμὰς τῆς Θεοτόκου.*

Τὰ ἀπαρτίζοντα ταύτην 25 ἀγγεῖα εὐρέθησαν ἐντὸς τριῶν κιβωτιοσχέμων τάφων, τοὺς ὁποίους ἀνέσκαψαν κατὰ τὸ 1906 οἱ A. J. B. WACE καὶ J. P. DROOP εἰς θέσιν καλουμένην «τῆς Θεοτόκου», κατὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς χερσονήσου τῆς Μαγνησίας, ἐγγὺς τῆς ἀρχαίας Σηπιάδος.

Τὰ ἀγγεῖα μεταφερθέντα εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βόλου ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τῶν ἄλλων ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς εὐρημάτων ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων³. Ἀναλυτικώτερον διεπραγματεύθησαν ἔπειτα αὐτὰ οἱ WACE καὶ THOMPSON⁴, ὡς καὶ ἐσχάτως ὁ DESBOROUGH⁵.

3. — *Ὁμὰς τῆς ἼΑλου.*

Προέρχεται ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν τῷ 1912 οἱ WACE καὶ THOMPSON παρὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἼΑλου, παραπλεύρως τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἸΑλμοῦ — Λαμίας⁶.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύφθησαν 11 κιβωτιόσχημοι τάφοι τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ μικρᾶς καὶ χθαμαλῆς μαγούλας 16 «πυραὶ» τῶν γεωμετρικῶν χρόνων.

Ἐκ τῶν πρωτογεωμετρικῶν τάφων μόνον οἱ ὑπ' ἀριθ. 4, 6, 7 καὶ 8 περιεῖχον κτερίσματα, κυρίως ἀγγεῖα· δύο ὡσαύτως θραύσματα ἐκ χονδροειδοῦς ἀβαφοῦς ἀγγείου εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ τάφου 3. Ἐκ τῶν «πυρῶν» συνεκεντρώθησαν ἄφθονα θραύσματα καὶ τινα ὀλόκληρα ἀγγεῖα, ἀνήκοντα ἅπαντα εἰς τὸν ἀνεπτυγμένον γεωμετρικὸν ρυθμόν.

Τὰ ἐκ τῆς προκειμένης ἀνασκαφῆς εὐρήματα εἶχον ἀποτεθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ ἸΑλμοῦ· ἐσχάτως ὁμως μετέφερα τὰ καλύτερα τούτων εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βόλου πρὸς μεγαλυτέραν αὐτῶν ἀσφάλειαν.

4. — *Ἀγγεῖα ἐκ τῶν Φερῶν.*

Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Y. BÉQUIGNON τῷ 1925/6 παρὰ τὸν ναὸν

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 1 κέ.

² PP., σ. 135 κέ.

³ BSA., XIII, 1906/7, σ. 309 κέ.

⁴ PT., σ. 209 κέ.

⁵ PP., σ. 148 κέ.

⁶ BSA., XVIII, 1911/12, σ. 1 κέ. Πρβ. DESBOROUGH, PP., σ. 150 κέ.

τοῦ Θαυλίου Διὸς ἀπεκαλύφθησαν τάφοι τινὲς καὶ βόθρος, οἷτινες ἀπέδωσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ τινὰ ἀγγεῖα χρονολογούμενα ἀπὸ τῶν ὑπομυκηναϊκῶν μέχρι καὶ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων.

Ἀπόκεινται ταῦτα εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βόλου, ἐδημοσιεύθησαν δὲ συντόμως ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος¹. Εἰς τὸ αὐτὸ Μουσεῖον εὗρίσκονται ὡσαύτως δύο πρωτογεωμετρικαὶ τρίλοβοι οἰνοχοαί, αἵτινες προσέρχονται ἐκ παλαιότερας ἀνασκαφῆς εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, περιελήφθησαν δὲ εἰς τὸν κατάλογον τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα ἀγγείων.

5. — Ἀγγεῖα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Φαρσάλου.

Ὁ αὐτὸς Γάλλος ἐρευνητὴς ἀνέσκαψε δύο συνοικισμοὺς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φαρσάλου: 1) εἰς θέσιν «Παλαιόκαστρον» ἐπὶ τῆς νοτίας ὄχθης τοῦ Ἐνιπέως, περὶ τὰ 8 χμ. ἀνατολικῶς τῆς Φαρσάλου καὶ ἐγγὺς τοῦ χωρίου Δερεγκλῆ· 2) ἐπὶ τοῦ ὑψώματος «Κτοῦρι» εἰς ἴσην ἀπόστασιν ΒΔ. τῆς Φαρσάλου, παραπλευρῶς τοῦ χωρίου Ἑλληνικόν².

Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν δύο τούτων συνοικισμῶν προῆλθον ἄφθονα κεραμικὰ θραύσματα καὶ ὀλίγα ὁλόκληρα ἀγγεῖα, ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι τῶν γεωμετρικῶν χρόνων.

Μολονότι ἡ ἐρευνα εἰς ἀμφοτέρας τὰς θέσεις ὑπῆρξε σύντομος, δὲν ἦτο δὲ δυνατόν ὥς ἐκ τούτου νὰ γίνωσι συστηματικαὶ στρωματογραφικαὶ παρατηρήσεις, τὰ ἀποτελέσματα ὅμως αὐτῆς τυγχάνουσι πολυτιμώτατα διὰ τὴν μελέτην τοῦ τρόπου τῆς διαμορφώσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, καθόσον πρόκειται περὶ συνοικισμῶν, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ὑπῆρξε συνεχὴς καθ' ὅλην τὴν ἀπασχολοῦσαν ἡμᾶς περίοδον.

6. — Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω δημοσιευθέντα ἀγγεῖα προστίθενται ἤδη καὶ τὰ εἰς τὸν ἀκολουθοῦντα κατάλογον περιλαμβανόμενα, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων προσέρχονται, ὥς ἤδη ἐλέχθη, ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ. Τοῦτον ἀνέσκαψεν ὁ Α. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ κατὰ τὸ 1914 «ἔξω τοῦ Κάστρου τοῦ Βόλου, τῆς ἀρχαίας Ἰωλκοῦ δῆλον ὅτι». Ἡ παρεχόμενη ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφῆως σχετικῆ ἐκθεσὶς τυγχάνει λίαν περιληπτικὴ. Κατ' αὐτὴν ὁ τάφος «ἐνεῖχεν 70 νεκρούς, ἐπὶ τόπου καέντας³, περὶ τὰ 300 ἀγγεῖα τοῦ γεωμετρικοῦ

¹ Recherches, σ. 73-4, πίν. XXII.

² BCH., LVI, 1932, σ. 89 κέ.

³ Ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῆς περὶ καύσεως τῶν νεκρῶν πληροφορίας τοῦ ἀνασκα-

θεσσαλικού τύπου, ὧν πλεῖστα βεβαμμένα καὶ ἱκανὰ λόγου ἀξία»¹.

Ἡ σπουδαιότης τῆς τελευταίας ταύτης ομάδος μεταξὺ τῶν ἄλλων προηγουμένων εἶναι καταφανῶς μεγαλυτέρα ἕνεκα τοῦ τόπου τῆς προελεύσεώς της. Διότι τυγχάνει γνωστὸν ὅτι ἡ Ἰωλκὸς ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον κέντρον τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν καὶ μεταμυκηναϊκὴν περίοδον καὶ ἡ μοναδικὴ σχεδὸν θύρα ἐπικοινωνίας αὐτῆς μετὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος.

φέως, τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοίων περιπτώσεων, βλ. BSA., XXXI, 1930/31, σ. 11, σημ. 1.

¹ ΑΕ., 1914, σ. 141.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

Ι. ΑΜΦΟΡΕΙΣ (Πίν. 1-2).

Προέρχονται ἅπαντες ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή.

1. (Πίν. 1, 1 καὶ εἰκ. 1). Συγκεκολλημένος μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψ. 54,3. Διάμ. βάσεως 15,4, στομίον 18,5, κοιλίας 40,5, λαιμοῦ 12,8. Ὑψ. ποδός 1,8, λαιμοῦ 9,5, στομίον 2,5.

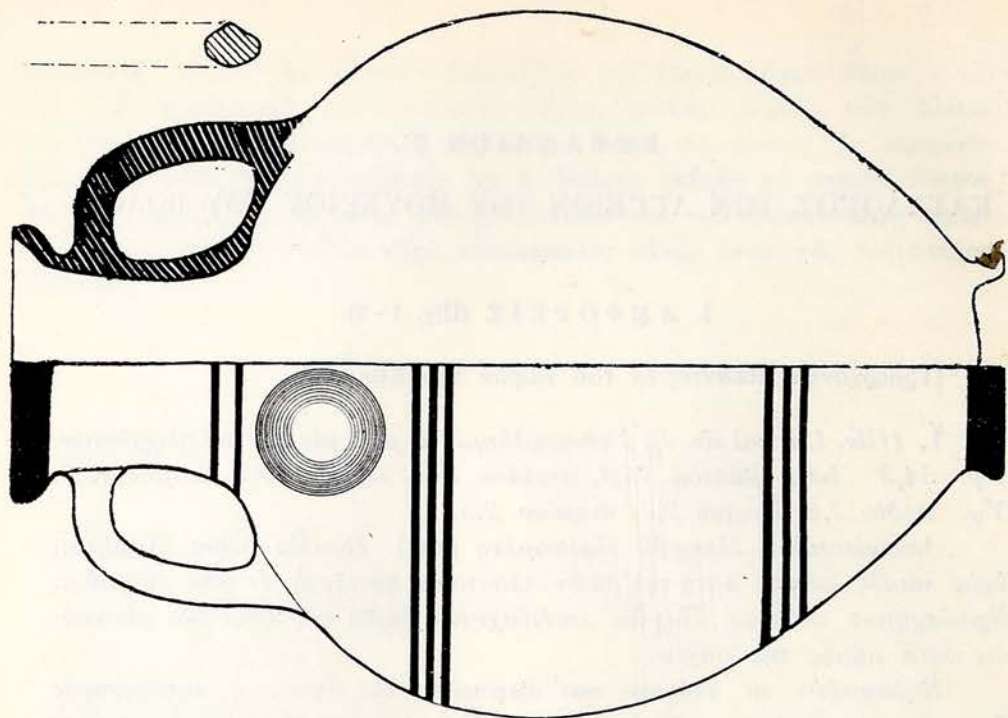
Δακτυλιοειδής, ἐλαφρῶς εὐρυννομένη βάσις. Ὡσειδὲς σῶμα. Χαμηλός, εὐρὺς λαιμὸς φέρων κατὰ τὴν βάσιν πλαστικὴν προεξοχὴν ἐν εἴδει βαθμίδος. Ἐχινόσχημον στόμιον. Παχεῖαι ταινιόσχημοι λαβαὶ φέρονται δύο αὐλακώσεις κατὰ μῆκος τῆς ράχεως.

Βεβαμμένα τὸ στόμιον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὕψεις, ἡ κατακόρυφος ἔδρα τῆς πλαστικῆς προεξοχῆς εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ ἡ ὁρατὴ ὕψις τοῦ ποδός. Ζευγὸς γραπτῶν ταινιῶν εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾷ τοῦ ὧμου δύο ομάδες ἐκ 14 ὁμοκέντρων κύκλων ἑκάστη. Τρεῖς περιβάλλουσαι γραπταὶ ταινίαι ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ὧμου, ἰσάριθμοι εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας, δύο ὅμοιοι εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα αὐτῆς. Γραπτὸς τονισμὸς τῆς κάτω προσαρμογῆς τῶν λαβῶν κατὰ μῆκος τῶν αὐλακώσεων τῆς ράχεως ἀνὰ μία κατερχομένη ταινία, ὧν τὰ ἄκρα ἐκτείνονται μέχρι τῆς κοιλίας τοῦ ἁγγείου, ὁπόθεν ἀνακάμπονται δίκεν ἀντιτιθεμένων ἀγκίστρων.

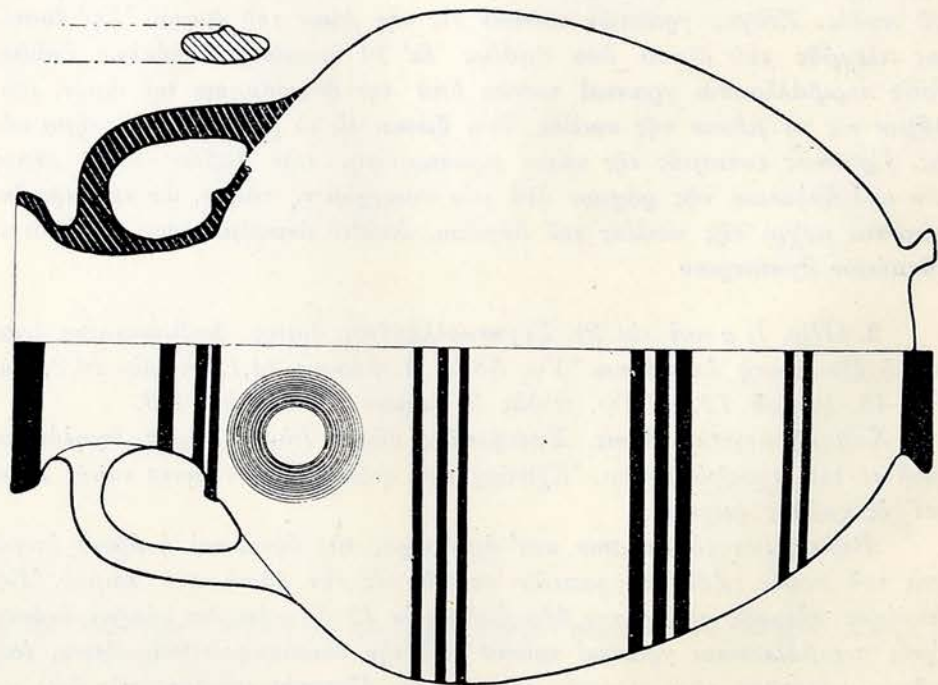
2. (Πίν. 1, 2 καὶ εἰκ. 2). Συγκεκολλημένος, ἄρτιος. Διαβεβρωμένη ἐνιαχοῦ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια. Ὑψ. 58,2. Δ. βάσεως 14,1, στομίον 16,2, κοιλίας 43, λαιμοῦ 12,9. Ὑψ. ποδός 2, λαιμοῦ 12, στομίον 2,5.

Χαμηλὴ κοινικὴ βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Εὐρὺς λαιμὸς, ὑψηλότερος κατὰ τι τοῦ προηγούμενου. Ἐχινόσχημον στόμιον. Κυλινδρικής τομῆς λαβαὶ μετ' ἐξεχούσης ράχεως.

Βεβαμμένα τὸ στόμιον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὕψεις καὶ ἡ ὁρατὴ ἐπιφάνεια τοῦ ποδός. Ζευγὸς γραπτῶν ταινιῶν εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾷ τοῦ ὧμου δύο ομάδες ἐκ 12 ὁμοκέντρων κύκλων ἑκάστη. Τρεῖς περιβάλλουσαι γραπταὶ ταινίαι ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ὧμου, ἰσάριθμοι κάτωθεν τῆς στροφῆς τῆς κοιλίας. Γραπτὸς τονισμὸς τῆς ἄνω καὶ

Είχ. 2. Κάθετος τομή και αναπαράσταση τμήματος
του υπ' ἀριθ. 2 ἀμφορέως (1:5).

Είχ. 1. Κάθετος τομή και αναπαράσταση τμήματος
του υπ' ἀριθ. 1 ἀμφορέως (1:5).

κάτω προσαρμογῆς τῶν λαβῶν. Ἡ διακόσμησις τῶν τελευταίων ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ προηγούμενου ἀγγείου.

3. (Πίν. 2, 3). Συγκεκολλημένος μετὰ τινων συμπληρώσεων. Ἐνιαχοῦ τῆς ἐπιφανείας τὸ βερνίκιον ἔχει ἀπολεπισθῆ. Ὑψ. 45. Δ. βάσεως 10,4, κοιλίας 31,5, λαιμοῦ 9,3, στομίον 14.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Ὁρειδὲς σῶμα. Ὑψηλὸς καὶ σχετικῶς στενὸς λαιμὸς σχηματίζων λεπτὸν πλαστικὸν δακτύλιον κατὰ τὴν βάσιν. Προεξέχον ὀξυκόρυφον στόμιον. Ταινιόσχημοι λαβαί.

Βεβαμμένα τὸ ἐσωτερικὸν στόμιον καὶ ὁλόκληρος ὁ ἐξωτερικὸς λαιμὸς ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ στομίου. Εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ ὤμου τρεῖς ὁμάδες, εἰς τὴν ἑτέραν δύο ἐξ 9 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων ἐκάστη. Μεταξὺ τῶν ὁμάδων τῆς τελευταίας πλευρᾶς δύο χιαστὶ διασταυρούμεναι γραμμαί, ὁμοίαι εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ὁμάδων ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς. Ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ὤμου, κάτωθεν τῆς ὀριζούσης ταύτην γραμμῆς καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ ἐξηρημένης ταινίας, βεβαμμένη εὐρεῖα ζώνη, κάτωθεν δ' αὐτῆς ὁμὰς ἐκ τριῶν γραπτῶν ταινιῶν. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος. Κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν δύο βοστρυχηδὸν περιπλεκόμεναι ταινίαι, ὧν τὰ ἄκρα κατέρχονται κατ' εὐθεῖαν μέχρι τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου παραλλήλως πρὸς τὰ ἄκρα ἑτέρας ταινίας ἀνηρτημένης ἀπὸ τῆς κάτω προσαρμογῆς τῶν λαβῶν.

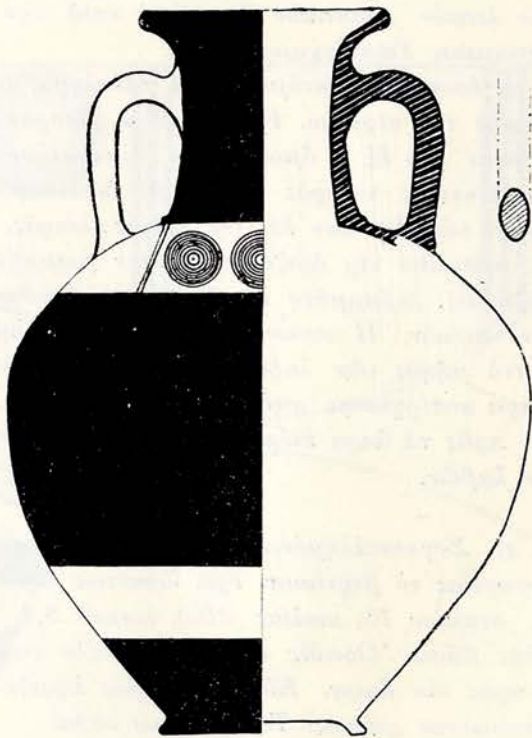
4. (Πίν. 2, 4). Συγκεκολλημένος μὲ ἐλαχίστας μικρὰς συμπληρώσεις. Ἐνιαχοῦ τῆς ἐπιφανείας τὸ βερνίκιον ἔχει ὡσαύτως ἀπολεπισθῆ. Ὑψ. 41. Δ. βάσεως 10,7, στομίον 15, κοιλίας 29,5, λαιμοῦ 9,4. Ὑψ. λαιμοῦ 9,4.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Ὁρειδὲς σῶμα σχηματίζον γωνίαν εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὤμον. Εὐρύς, χαμηλὸς λαιμὸς. Προεξέχον στόμιον μετὰ πεπλατυσμένου χείλους. Ταινιόσχημοι λαβαί.

Βεβαμμένα τὸ ἐσωτερικὸν στόμιον καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ λαιμοῦ, πλὴν ἐξηρημένης στενῆς ζώνης εἰς τὸ ὕψος τῆς ἄνω προσαρμογῆς τῶν λαβῶν. Πέριξ τοῦ χείλους τοῦ στομίου σειρὰ γραπτῶν ραβδίων. Ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾶς τοῦ ὤμου δύο ὁμάδες ἐξ 11 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων ἐκάστη. Ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ὤμου, κάτωθεν ὀριζούσης ταύτην γραμμῆς καὶ ἐξηρημένης ἐν συνεχείᾳ ταινίας, εὐρεῖα βεβαμμένη ζώνη καὶ κάτωθεν ὁμοία ἀβαφῆς. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος. Κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν δύο συγκλίνουσαι κατὰ τὸ μέσον ταινίαι, ὧν τὰ ἄκρα ἐκτείνονται μέχρι τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου· μεταξὺ τῶν κάτω ἄκρων τῶν ταινιῶν ὀριζόντιαι γραμμαί.

5. Εἰκ. 3. Συγκεκολλημένος μετά τινων συμπληρώσεων. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸ βερνίκιον ἀπολελεπισμένον ἐνιαχοῦ. Ὑψ. 44,5. Δ. βάσεως 12,6, κοιλίας 30,6, λαιμοῦ 8,4, στομίον 14. Ὑψ. λαιμοῦ 13.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Ὁρειδὲς σῶμα. Ὑψηλὸς καὶ σχετικῶς στενὸς λαιμὸς μὲ λεπτὸν πλαστικὸν δακτύλιον εἰς τὴν βάσιν του. Προεξέχον ὀξυκόρυφον στόμιον. Ταινιόσχημοι λαβαί.

Εἰκ. 3. Κάθετος τομὴ καὶ ἀναπαράστασις τμήματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5 ἀμφορέως (1:5).

Βεβαμμένα τὸ ἐσωτερικὸν στόμιον καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ λαιμοῦ. Εἰς ἑκατέραν πλευρὰν τοῦ ὤμου τρεῖς ὁμάδες ἔξ 8 ὁμοκέντρων κύκλων ἑκάστη. Εἰς τὴν μίαν πλευρὰν δύο λοξῶς κατερχόμεναι γραμμαὶ εἰς τὴν ὀρχὴν τῆς διακοσμῆσεως. Ἡ ὑπὸ τὸν ὤμον ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος, πλὴν εὐρείας ἐξηρημένης ζώνης εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς κοιλίας. Κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν δύο διασταυρούμεναι κατὰ τὴν κορυφὴν ταινίαι, ὧν τὰ ἄκρα ἐκτείνονται μέχρι τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου· σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν μεταξὺ τῶν κάτω ἄκρων τῶν ταινιῶν.

6. Εἰκ. 4. Συγκεκολλημένος μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψ. 47,4. Δ. βάσεως 11,9, κοιλίας 31, λαιμοῦ 8,7, στομίον 14,2. Ὑψ. λαιμοῦ 14,9.— Ὑπόστιλπνον μέλαν βερονίκιον.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος περίπου πρὸς τὸν προηγούμενον.

Βεβαμμένα τὸ ἐσωτερικὸν στόμιον, ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ λαιμοῦ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὦμον ἐπιφάνεια. Εἰς ἑκατέραν πλευρὰν τοῦ ὦμον δύο δμά-

Εἰκ. 4. Κάθετος τομὴ καὶ ἀναπαράστασις τμήματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 ἀμφορέως (1:5).

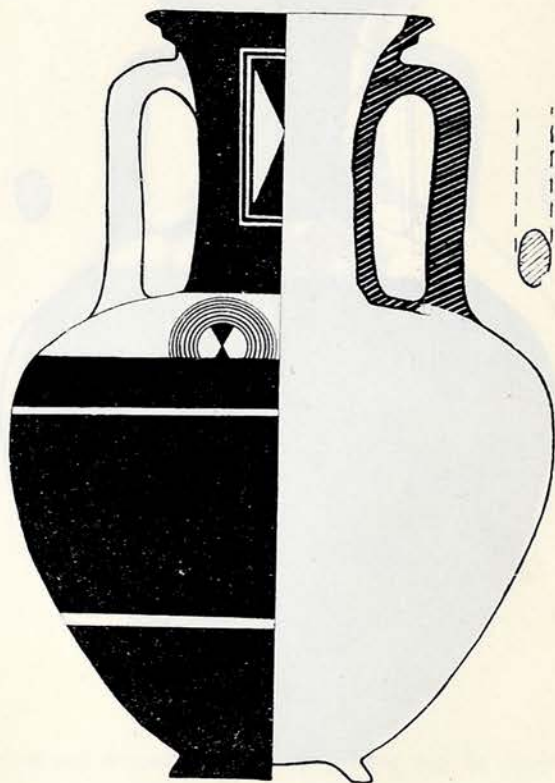
δες ἐξ 11 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, ἅτινα ἐσχεδιάσθησαν ἀρχικῶς ὡς πλήρεις κύκλοι, ἀλλὰ τῶν ὁποίων ἐκαλύφθη ἔπειτα τὸ χαμηλότερον τμήμα κατὰ τὸν χρωματισμὸν τῆς ὑποκειμένης ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου. Κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν δύο διασταυρούμεναι καμπύλαι, μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν ὁποίων σχεδιάζεται σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν.

7. (Πίν. 2, 7 καὶ εἰκ. 5). Συγκεκολλημένος μετὰ μικρῶν συμπληρώ-

σεων. Ὑψ. 47. Δ. βάσεως 11,4, κοιλίας 30,2, λαιμοῦ 9,3, στομίον 16,3.
 Ὑψ. λαιμοῦ 17,6.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Ὁρειδὲς σῶμα μετὰ πεπλατυσμένον ὦμον. Ὑψηλὸς καὶ σχετικῶς στενὸς λαιμός. Προεξέχον στόμιον ἀπολήγον εἰς πεπλατυσμένον χεῖλος. Ἡ κατατομὴ τοῦ στομίου σχηματίζεται ἐκ δύο ἐκφορικῶν βαθμίδων. Ταινιόσχημοι λαβαί.

Εἰς ἐκατέραν πλευρὰν τοῦ λαιμοῦ ἐντὸς πλαισιουμένης διὰ διπλῆς

Εἰζ. 5. Κάθετος τομή καὶ ἀναπαράστασις τμήματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 ἀμφορέως (1:5).

γραμμῆς μετόπης τὸ κόσμημα τῆς «κλεψύδρας». Ἐπὶ τοῦ ὦμον ἀνὰ δύο ομάδες ἐξ 8 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, εἰς τὸν ἐσωτερικὸν δίσκον τῶν ὁποίων σχεδιάζεται τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς μετόπας τοῦ λαιμοῦ κόσμημα. Ἡ ὑπὸ τὸν ὦμον ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος, πλὴν δύο ἐξηρημένων στενῶν ταινιῶν, μιᾶς εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κοιλίας καὶ ἑτέρας εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα αὐτῆς. Γραπτὸς τονισμὸς τῆς κάτω προσαρμογῆς τῶν λαβῶν. Κατὰ μῆκος αὐτῶν δύο χιαστὶ διασταυρούμεναι ταινίαι.

8. (Πίν. 2, 8). Συγκεκολλημένος μετ' ἀσημάτων τινῶν συμπληρώσεων. Ὑψ. 50,3. Δ. βάσεως 10,5, κοιλίας 28,2, λαιμοῦ 9,3, στομίον 16,4. Ὑψ. λαιμοῦ 17.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Ὁρειδὲς ραδινὸν σῶμα. Ὑψηλός, στενὸς λαιμός. Ἐχίνοειδὲς στόμιον. Ταινιόσχημοι λαβαί.

Εἰς ἑκατέραν πλευρὰν τοῦ λαιμοῦ ἐντὸς πλαισιουμένης διὰ διπλῆς γραμμῆς μετόπης δύο ἐφαπτόμενα κατὰ τὴν κορυφὴν τριγῶνα, ἐν μέρει δι-
κτυωτά. Ὁ ὦμος βεβαμμένος. Πέριξ τῆς κοιλίας ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες ἀντιθέτως ἀγομένων λοξῶν γραμμῶν. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος, πλὴν ἐξηρημένης στενῆς ταινίας κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς κοιλίας. Κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν.

II. ΑΜΦΟΡΙΣΚΟΙ (Πίν. 3).

9. (Πίν. 3, 9). Εὐρέθῃ εἰς θέσιν Ρετζιοῦνι, κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ κάτω Ὀλύμπου, ἔξωθεν ἑνὸς κιβωτισοσχήμου τάφου περιέχοντος χειροποίητα ἀγ-
γεῖα τοῦ τύπου τῆς Μαρμαρίανης (ἀνασκαφὴ 1954). — Ἀκέραιος, ἀποκεκρου-
μένος ἐλαφρῶς κατὰ τὸ στόμιον. Ὑψ. 20. Δ. βάσεως 7,5, στομίον 12,5.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Σφαιρικὸν σῶμα. Εὐρύς, χαμηλὸς λαιμός. Κάθετοι, κυλινδρικοῦς τομῆς, λαβαί, αἵτινες ἐκφύονται ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ λαιμοῦ καὶ προσαρμόζονται εἰς τὴν βάσιν τοῦ ὦμου.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος. Εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα αὐτοῦ σύστημα ἴσως ζωνῶν.

10. (Πίν. 3, 10). Ἀγνώστου προελεύσεως. — Ἀκέραιος· ἔλλειπει μόνον ἡ μία τῶν λαβῶν. Ἰσχυρὰ ὀξείδωσις εἰς τὸ μεγαλύτερον τμήμα τῆς ἐπιφα-
νείας. Ὑψ. 17,5. Δ. βάσεως 6,6, στομίον 10,2. — Δεπτοὶ κρυσταλλόκοκ-
κοι εἰς τὸν πηλόν.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον.

Ἀβαφεῖς ὁ λαιμός καὶ ἡ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ σώματος. Εἰς ἑκατέ-
ραν πλευρὰν τοῦ ὦμου δύο ὁμάδες ἐξ 8 ὁμοκέντρων δι' ἐλευθέρως χει-
ρὸς ἡμικυκλίων. Ὑπὸ τὸν ὦμον βεβαμμένη ζώνη πλαισιουμένη ὑπὸ δύο
περιθεουσῶν γραμμῶν κατ' ἀμφοτέρας τὰς παρυφάς. Ἰχνη ὀριζοντίων
γραμμῶν ἐπὶ τῆς σωζομένης λαβῆς.

11. Πιθανῶς ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καπακλή (Ἰωλκός). — Ἀκέραιος,
ἀποκεκρουμένος ἐλαφρῶς κατὰ τὸ στόμιον. Ὑψ. 9,6. Δ. βάσεως 3,8,
στομίον 5,5.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγούμενους, ἀλλ' αἱ λαβαί εἰς
τοῦτον εἶναι τοποθετημέναι ἐλαφρῶς χαμηλότερον.

Βεβαμμένα τὸ ἄνω ἡμισυ τοῦ ἐσωτερικοῦ λαιμοῦ, ὁλόκληρος δὲ ἐξωτερικὸς καὶ ἡ κάτωθεν τοῦ ὤμου ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου. Εἰς τὴν κορυφὴν καὶ τὴν βάσιν τοῦ ὤμου ἀνὰ μία κυματοειδὴς γραμμὴ, διακοπτόμεναι κατὰ τὴν θέσιν τῶν λαβῶν. Κατὰ μῆκος τῶν τελευταίων σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν.

12. Ἀγνώστου προελεύσεως. — Συγκεκολλημένος μετὰ τινων μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψ. 21,8. Δ. βάσεως 9,7, στομίον 13,5. — Ὑπόστιλπνον μέλαν βερνίκιον.

Δακτυλιοειδὴς βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Χαμηλὸς λαιμὸς ἀνερχόμενος ἐν εἵδει ἀνοιγομένου κάλυκος. Αἱ λαβαὶ ὅπως εἰς τὸν προηγούμενον.

Ὁ ἐσωτερικὸς λαιμὸς καὶ ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτονται διὰ χρώματος. Σειρὰ γραπτῶν ραβδίων πέριξ τοῦ χείλους. Τέσσαρες παρόλληλοι γραφαὶ ταινίαι κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν.

III. Υ Δ Ρ Ι Α Ι (Πίν. 3).

13. (Πίν. 3, 13). Ἀγνώστου προελεύσεως. — Ἀκεραία. Ἐπὶ τμημάτων τινῶν τῆς ἐπιφανείας ἰσχυρὰ ὀξειδωσις. Ὑψ. 25,9. Δ. βάσεως 8,8, στομίον 9,6.

Καστανομέλαν πρὸς κασιανόξανθον βερνίκιον.

Δακτυλιοειδὴς βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Χαμηλὸς καὶ εὐρὺς λαιμός. Ταινιόμορφον κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα στόμιον μετὰ πεπλατυσμένης κορυφῆς. Ἡ κάθετος λαβὴ εἶναι ταινιόσχημος, ἐκφύεται δὲ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ λαιμοῦ καὶ προσαρμόζεται ἐπὶ τοῦ ὤμου. Αἱ ἐπὶ τῆς κοιλίας πλάγαι ὀριζόντιαι λαβαὶ ἔχουσι κυλινδρικήν τομήν.

Βεβαμμένα τὸ στόμιον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις καὶ ἡ γραμμὴ διαχωρισμοῦ τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ ποδός. Γραπτὴ ταινία πέριξ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ. Ζεῦγος ὁμοίων ταινιῶν κατὰ τὴν κορυφὴν καὶ τὴν βάσιν τοῦ ὤμου, τρεῖς ὁμοίαι εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς κοιλίας. Αἱ οὕτω ὀριζόμεναι ἐπιφάνειαι τοῦ ὤμου καὶ τῆς κοιλίας πληροῦνται ἐκ λεπτῶν ὀριζοντίων κυματοειδῶν γραμμῶν, αἵτινες διακόπτονται κατὰ τὰς θέσεις τῶν λαβῶν. Σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν κατὰ μῆκος τῆς καθέτου λαβῆς. Βεβαμμένη ἡ ὁρατὴ ὀψις τῶν ὀριζοντίων, τοῦ χρωματισμοῦ τούτων συνεχισμένου ἐκατέρωθεν μέχρι τοῦ χαμηλοτέρου τμήματος τῆς κοιλίας.

14. (Πίν. 3, 14). Ἴσως ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή. — Συγκεκολλημένη, ἀρτία πλὴν μικροῦ ἐλλείποντος τμήματος κατὰ τὸ στόμιον. Ὑψ. 28. Δ. βάσεως 9,5, στομίον 11.

Δακτυλιοειδὴς, ἐλαφρῶς εὐρυνομένη βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Χα-

μηλὸς καὶ εὐρὺς λαιμός. Ἐχίνοειδὲς στόμιον. Αἱ λαβαὶ ὅμοιαι πρὸς τὰς τῆς προηγούμενης. Αἱ πλάγιοι ὁμῶς εἶναι τοποθετημέναι ἐδῶ χαμηλότερον.

Βεβαμμένον τὸ στόμιον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, εἰς τὸ ὕψος τῆς ἄνω προσαρμογῆς τῆς καθέτου λαβῆς, παχεῖα ὀφιοειδὴς ταινία. Ἐτέρα ἀπλῇ ὀριζοντίᾳ κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ. Πέριξ τοῦ ὤμου πέντε ομάδες ἐξ 9 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων σχεδιασθέντων ἀρχικῶς ὡς πλήρων κύκλων καὶ καλυφθέντων ἔπειτα κατὰ τὸ κάτω ἡμισυν κατὰ τὸν χρωματισμὸν τῆς χαμηλοτέρας ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου. Βεβαμμένη ζώνη ὑπὸ τὸν ὤμον καὶ ἰσοπαχῆς ἀβαφῆς κάτωθεν. Κατωτέρω σύστημα τριῶν περιθεουσῶν γραμμῶν ἐντὸς ἐξηρημένης ζώνης. Ἡ λοιπὴ πρὸς τὰ κάτω ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος. Δύο περιπλεκόμεναι βοστρυχηδὸν ταινίαι κατὰ μῆκος τῆς καθέτου λαβῆς, ὧν τὰ ἄκρα ἐπεκτείνονται μέχρι τῆς κοιλίας, ὁπόθεν ἀνακάμπτονται ἀντιθέτως δίκην ἀγκίστρων. Ἡ διακόσμησις τῶν πλαγίων λαβῶν καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὴν προηγούμενην ὕδριαν.

15. (Πίν. 3, 15). Πιθανῶς ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καπακλῆ.—Ἀκεραία. Ἐλλείπει ἡ μία τῶν ὀριζοντίων λαβῶν. Ὑψ. 12,5. Δ. βάσεως 4,3, στομίον 5.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ σχήματος ὁμοία πρὸς τὴν προηγούμενην.

Βεβαμμένον τὸ στόμιον κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὀψεις. Εἰς τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ ζευγὸς ὀφιοειδῶν γραμμῶν. Ζευγὸς ταινιῶν εἰς τὴν κορυφὴν καὶ τὴν βάσιν τοῦ ὤμου. Ἡ ὑπ' αὐτὸν ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος μέχρι περιπίου τῆς διαχωριστικῆς γραμμῆς τοῦ ποδός. Σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν εἰς τὴν κάθετον λαβήν. Βεβαμμένη ἡ ὀρατὴ ὀψις τῶν ὀριζοντίων.

IV. ΤΡΙΦΥΛΛΟΣΧΗΜΟΙ ΟΙΝΟΧΟΑΙ (Πίν. 4).

16. (Πίν. 4, 16). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ.—Ἀκεραία, ἐλαφρῶς ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸν ἀριστερὸν λοβὸν τοῦ στομίου. Ὑψ. 28. Δ. βάσεως 7,6.

Δακτυλιοειδὴς βάσις. Ὄρειδὲς σῶμα σχηματίζον γωνίαν εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὤμον. Ὑψηλὸς καὶ εὐρὺς λαιμός. Ταινιόσχημος λαβή.

Ὁ λαιμός καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὤμον ἐπιφάνεια καλύπτονται διὰ χρώματος. Πέριξ τοῦ ὤμου πέντε ομάδες ἐξ 8 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς δύο διασταυρούμεναι καμπύλαι, ὧν τὰ ἄκρα ἐπεκτείνονται μέχρι τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου.

17. Ἀγνώστου προελεύσεως. — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων ἑλλείπουσι τὸ στόμιον καὶ ἡ λαβή. Διπλῇ σειρὰ ὀπῶν ἐκατέρωθεν ρήγματος

περὶ τὴν κοιλίαν πρὸς συναρμογὴν τοῦ ἀγγείου διὰ μολυβδίνου ἐλάσματος κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χρήσεώς του. Ὑψ. 18. Δ. βάσεως 6,3.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ σχήματος περίπου ὡς ἡ προηγουμένη.

Ὁ λαιμὸς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὦμον ἐπιφάνεια καλύπτονται διὰ χρώματος. Πέριξ τοῦ ὦμου σειρὰ δικτυωτῶν τριγώνων.

18. (Πίν. 4, 18). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ πιθανῶς. — Συγκεκολλημένη μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψος 27. Δ. βάσεως 7,7.

Λεπτὴ αὐλάκωσις κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ σχήματος ὁμοία πρὸς τὰς προηγουμένας.

Ὁ λαιμὸς κεκαλυμμένος διὰ χρώματος. Πέριξ τοῦ ὦμου τρεῖς ομάδες ἐξ 8 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, ἅτινα ἐσχεδιάσθησαν ἀρχικῶς ὡς πλήρεις κύκλοι, ἐκαλύφθησαν δὲ ἔπειτα κατὰ τὸ κάτω ἥμισυ καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 14 ἀγγεῖα. Εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς κοιλίας τρεῖς περιθέουσαι γραφαὶ ταινίαι ἐντὸς ἐξηρημένης ζώνης. Ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου βεβαμμένη. Ἡ διακόσμησις τῆς λαβῆς ὁμοία πρὸς τὴν τῆς ὑπ' ἀριθ. 16.

19. (Πίν. 4, 19). Πιθανῶς ἐκ Φερῶν. — Συγκεκολλημένη μετὰ τινων συμπληρώσεων. Ὑψ. 27,5. Δ. βάσεως 9.

Δακτυλοειδὴς βάσις. Ὑψηλὸν ὠοειδὲς σῶμα μὲ σχηματιζομένην γωνίαν εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὦμον. Χαμηλὸς καὶ σχετικῶς στενὸς λαιμὸς μὲ λεπτὸν πλαστικὸν δακτύλιον κατὰ τὴν βάσιν. Ταινιόσχημος λαβή.

Ὁ λαιμὸς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὦμον ἐπιφάνεια καλύπτονται διὰ χρώματος. Πέριξ τοῦ ὦμου τρεῖς ομάδες ἐκ 10 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς δύο διασταυρούμεναι καμπύλαι.

20. (Πίν. 4, 20). Πιθανῶς ἐκ Φερῶν. — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 31,4. Δ. βάσεως 8,2.

Δακτυλοειδὴς βάσις. Διωγκωμένη κοιλία. Πεπλατυσμένος ὦμος. Ὑψηλὸς καὶ σχετικῶς στενὸς λαιμὸς. Ταινιόσχημος λαβή.

Ὁ λαιμὸς βεβαμμένος. Πέριξ τοῦ ὦμου πέντε ομάδες ἐκ 10 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, ἅτινα ἐσχεδιάσθησαν ἀρχικῶς ὡς πλήρεις κύκλοι ὡς εἰς τὸν ἀριθ. 18. Εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ὦμον βεβαμμένην ἐπιφάνειαν μία ἐξηρημένη ταινία εἰς τὸ ὕψος τοῦ μεγίστου ὀριζοντίου ἄξονος, δευτέρα ὁμοία εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς κοιλίας, τρίτη λεπτοτέρα μεταξὺ τῶν δύο προηγουμένων. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς δύο διασταυρούμεναι καμπύλαι.

21. (Πίν. 4, 21). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή. — Συγκεκολλημένη μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψ. 36,5. Δ. βάσεως 10,6.

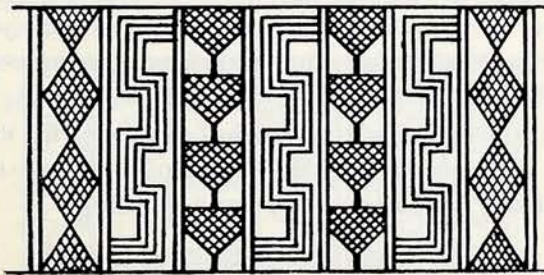
Δακτυλιοειδῆς βάσις. ῥοειδὲς σῶμα. Χαμηλός, εὐρὺς λαιμός. Ταινιόσχημος λαβή. Δύο πλαστικάι θηλαὶ ἐπὶ τοῦ προσθίου ὤμου. Ζευγὸς ἐγκρακτιῶν περιθεουσῶν γραμμῶν εἰς τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ.

Πέριξ τῆς κοιλίας, ἐντὸς ζώνης πλαισιουμένης ὑπὸ διπλῆς γραμμῆς, ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες ἐκ 10 λοξῶν γραμμῶν ἐκάστη· τὰ μεταξὺ τούτων σχηματιζόμενα τρίγωνα πληροῦνται διὰ χρώματος. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς τρεῖς παράλληλοι γραπταὶ ταινίαί.

22. (Πίν. 4, 22). Πιθανῶς ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή. — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων, ἐν αἷς καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς λαβῆς. Ὑψ. 32. Δ. βάσεως 9.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. ῥοειδὲς σῶμα. Ὑψηλός, εὐρὺς λαιμός. Ταινιόσχημος λαβή.

Τὴν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τοῦ λαιμοῦ ἀπλουμένην διακόσμησιν βλ. εἰς εἰκ. 6. Πέριξ τοῦ ὤμου ὀκτὼ δικτυωτὰ τρίγωνα μετ' ἐξωτερικοῦ πλαισίου. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος, πλὴν ἐξηρημένης ζώνης μὲ δύο γραπτὰς ταινίας κατὰ τὴν κορυφὴν τῆς κοιλίας καὶ ἀβαφοῦς ταινίας εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῆς. Ἐπὶ τῆς λαβῆς ὀριζόντιαι γραμμαὶ ἐναλλασσόμεναι πρὸς χιαστί διασταυρουμένας.

Εἰκ. 6. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 22 οἰνοχόης.

23. (Πίν. 4, 23). Ἐκ θολωτοῦ τινοῦ τάφου παρὰ τὸ Σέσκλον ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὸ 1918 ὑπὸ τοῦ Γυμνασιάρχου Ἰ. Κατσαροῦ. Ἀκεραία. Ὑψ. 10,5. Δ. βάσεως 4.

Ἐπίπεδος βάσις. Ἀμφικωνικὸν σῶμα. Χαμηλὸς στενὸς λαιμός. Ταινιόσχημος λαβή.

Σύστημα γραπτῶν ταινιῶν ἐπὶ τοῦ ὤμου. Ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος. Σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς.

24. (Πίν. 4, 24). Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένη μὲ μικρὰς συμπληρώσεις· ἐλλείπει ὁ πυθμὴν. Ὑψ. 17. Δ. βάσεως 5.

Πηλὸς τεφρομέλας: τεχνικὴ *in pasto*.

Τὸ σχῆμα τοῦ ποδὸς ὅπως περίπου τοῦ ἀριθ. 22. Ὄροιδες σῶμα. Εὐρὺς λαιμός. Ταινιόσχημος λαβή.

Πέριξ τοῦ μέσου τοῦ λαιμοῦ τέσσαρες ἐγχάρακτοι κυματοειδεῖς γραμμαὶ μεταξὺ ἰσαρίθμων ὁμοίων ὀριζοντίων. Ἡ αὐτὴ διακόσμησις ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὤμου.

25. (Πίν. 4, 25). Ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Πτελεοῦ (ΠΑΕ., 1953, σ. 120 - 3, εἰκ. 1 καὶ πίν. 1, 1). — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων, ἐν αἷς καὶ ἡ λαβή. Ὑψ. 23. Δ. βάσεως 8,5.

Δακτυλιοειδὴς βάσις. Σφαιρικὸν σῶμα. Χαμηλός, εὐρὺς λαιμός.

Ὀλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια βεβαμμένη.

26. Ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου. — Σώζεται μόνον τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σώματος, ὅπερ καλύπτεται διὰ χρώματος. Δ. βάσεως 9.

Κατὰ τὸ σχῆμα φαίνεται ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην.

V. ΠΡΟΧΟΙ (Πίν. 5).

Ἡ προκειμένη κατηγορία περιλαμβάνει δύο ομάδας ἀγγείων, αἵτινες διαφέρουσι κατὰ τὸν τύπον καὶ χαρακτηρίζονται ἐφεξῆς πρὸς διάκρισιν διὰ τῶν στοιχείων Α καὶ Β. Τὰ ἀγγεῖα τῆς ομάδος Α (ἀριθ. 27 - 29) ἀποτελοῦσιν ἀπομίμησιν τοῦ σχήματος τῆς ληκύθου, μὲ διάφορον ὅμως τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λαιμοῦ εἰς αὐτά, διὸ καὶ ἀναφέρονται συχνότερον ἐν τοῖς ἐπομένοις ὑπὸ τὸ ὄνομα ληκυθοειδεῖς πρόχοι. Τὰ ἀγγεῖα τῆς ομάδος Β (ἀριθ. 30 - 35) ἔχουσι τὸν κανονικὸν τύπον τῶν ἀγγείων τῆς κατηγορίας: συνεπτυγμένον σῶμα, βραχὺν καὶ ἰσχυρῶς καμπυλούμενον λαιμὸν μὲ εὐρὺ στόμιον, ἀπὸ τοῦ χεῖλους τοῦ ὁποίου ἐκφύεται ἡ λαβή.

α) Ἀγγεῖα τοῦ τύπου Α (ληκυθοειδεῖς πρόχοι):

27. (Πίν. 5, 27). Ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Πτελεοῦ (ΠΑΕ., 1953, σ. 120 κέ., εἰκ. 1 καὶ πίν. 1, 1). — Συγκεκολλημένη καὶ πολλαχοῦ συμπεπληρωμένη. Ὑψ. 25, 5. Δ. βάσεως 8,5, στομίον 8.

Βερνίκιον καστανομέλαν πρὸς ὑπόξανθον.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Σφαιρικὸν σῶμα. Χαμηλὸς καὶ σχετικῶς στενὸς λαιμός. Παχεῖα ταινιόσχημος λαβή.

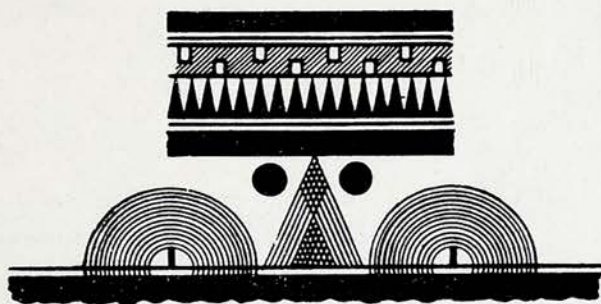
Κεκαλυμμένη διὰ χρώματος ὀλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια.

28. (Πίν. 5, 28). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένη μὲ μικρὰς νινὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 52,5. Δ. βάσεως 14,1, στομίον 17,6.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Δύο πλαστικαὶ θηλαὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ προσθίου ὤμου. Ὑψηλὸς στενὸς λαιμός. Ἐχνοειδὲς στόμιον ἀπολήγον εἰς ἐπίπεδον χεῖλος. Ταινιόσχημος λαβή.

Πέριξ τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίου δέκα ομάδες ἐκ 14 λεπτῶν ραβδίων ἑκάστη. Διακόσμησιν λαιμοῦ καὶ ὤμου βλ. εἰς εἰκ. 7. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος, πλὴν ἐξηρημένης στενῆς ταινίας εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς ὁρίζονται γραμμαὶ ἐναλλασσόμεναι πρὸς χιαστί διασταυρουμένας.

29. (Πίν. 5, 29). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ πιθανότατα. — Συγκεκολλημένη μετὰ τινων συμπληρώσεων κατὰ τὴν κοιλίαν. Ὑψ. 29,2. Δ. βάσεως 8,6, στομίου 12,6.

Εἰκ. 7. Διακόσμησις λαιμοῦ καὶ ὤμου τῆς ὑπ' ἀριθ. 28 ληκυθοειδοῦς πρόχου.

Εἰκ. 8. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 29 ληκυθοειδοῦς πρόχου.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Ὠοειδὲς σῶμα μὲ γωνιώδη σχηματισμὸν εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὤμον. Ὑψηλὸς καὶ εὐρὺς λαιμός. Προεκβάλλον στόμιον. Ταινιόσχημος λαβή.

Πέριξ τοῦ ἐπιπέδου χείλους τοῦ στομίου σειρὰ γραπτῶν ραβδίων. Διακόσμησιν λαιμοῦ βλ. εἰς εἰκ. 8. Πέριξ τοῦ ὤμου ἐπὶ δικτυωτὰ τρί-

γωνία μετ' ἐξωτερικοῦ πλαισίου ἕκαστον. Ἡ διακόσμησις τῆς λαβῆς ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ προηγουμένου ἀγγείου.

β) Ἀγγεῖα τοῦ τύπου Β (εὐρύστομοι πρόχοι):

30. (Πίν. 5, 30). Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καπακλή. — Ἀκεραία. Ὑψος 12,3. Δ. βάσεως 4,8, στομίον 7,4.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Χαμηλός, εὐρὺς λαιμός. Ταινιόσχημος λαβή.

Βεβαμμένα ἡ κορυφὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου. Πέριξ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ γραπτὴ κυματοειδὴς ταινία μεταξὺ δύο ὀριζοντίων ὁμοίων. Ζεῦγος ὀριζοντίων ταινιῶν πέριξ τῆς βάσεως τοῦ ἐλευθέρου ὤμου. Σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς.

31. (Πίν. 5, 31). Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. — Ἀκεραία. Ὑψ. 12,2. Δ. βάσεως 4,3, στομίον 6.

Ὡοειδὲς σῶμα. Κατὰ τὰς λοιπὰς λεπτομερείας τοῦ σχήματος ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην.

Ὁ λαιμός καὶ τὸ κάτω σῶμα καλύπτονται διὰ χρώματος. Εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐσωτερικοῦ λαιμοῦ γραπτὴ ἐρυθρὰ ταινία πλαισιουμένη ἐκατέρωθεν ὑπὸ ὁμοίας μελανῆς. Ἀνὰ δύο ὀριζόντιαι ταινίαι πέριξ τῆς κορυφῆς καὶ τῆς βάσεως τοῦ ὤμου, ἰσάριθμοι κυματοειδεῖς μεταξὺ αὐτῶν. Εἰς τὴν κορυφὴν, τὸ μέσον καὶ τὴν βάσιν τῆς λαβῆς ἀνὰ ἓν ζεῦγος ὀριζοντίων γραμμῶν.

32. (Πίν. 5, 32). Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. — Ἀκεραία. Ὑψ. 11. Δ. βάσεως 4,1, στομίον 5,2.

Τὸ ὠοειδὲς σῶμα σχηματίζει γωνίαν εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὤμον. Κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ σχήματος ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην.

Γραπτὴ ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου. Ὅμοια εἰς τὸ μέσον καὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἐλευθέρου ὤμου. Κάτωθεν τούτου χρώματι κεκαλυμμένη πλατεῖα ζώνη. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια ἀβαφής. Ἡ ὀρατὴ ὄψις τῆς λαβῆς καλύπτεται διὰ χρώματος.

33. (Πίν. 5, 33). Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. — Ἀκεραία. Ὑψ. 12,2. Δ. βάσεως 3,9, στομίον 6,4.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοία περίπου πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 30.

Γραπτὴ ταινία εἰς τὸ ἐσωτερικὸν στόμιον. Σειρὰ γραπτῶν ραβδίων πέριξ τοῦ χείλους. Ὁ λαιμός καὶ τὸ κάτω σῶμα καλύπτονται διὰ χρώματος. Ζεῦγος ταινιῶν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὤμου· τρεῖς ὁμοίαι εἰς τὴν βάσιν αὐτοῦ μὲ παρεμβαλλομένην κυματοειδῇ μεταξὺ τῶν δύο ὑψηλοτέρων. Σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς.

34. Ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. — Ἀκεραία. Ὑψ. 10,5. Δ. βάσεως 3,5, στομίον 6,3.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοία πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 31.

Γραπτὴ ζώνη εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐσωτερικοῦ λαιμοῦ. Ὁ ἐξωτερικὸς λαιμὸς καὶ τὸ κάτω σῶμα μέχρι μικροῦ πρὸ τοῦ ποδὸς καλύπτονται διὰ χρώματος. Δύο ὀριζόντιαι ταινίαι πέριξ τῆς κορυφῆς τοῦ ὤμου καὶ κυματοειδὴς γραμμὴ μεταξὺ αὐτῶν. Τρεῖς ὁμοίαι ταινίαι πέριξ τῆς βάσεως τοῦ ὤμου καὶ κυματοειδὴς γραμμὴ μεταξὺ τῶν δύο χαμηλοτέρων. Σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς.

35. (Πίν. 5, 35). Ἀγνώστου προελεύσεως. — Ἀκεραία. Ὑψ. 9,8. Δ. βάσεως 4, στομίον 5,3.

Δακτυλιοειδὴς βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Χαμηλὸς, εὐρὺς λαιμὸς. Λαβὴ κυλινδρικοῦς τομῆς εἰς σχῆμα βρόχου.

Εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας τρεῖς γραπταὶ ταινίαι ἐντὸς ἐξηρημένης ζώνης. Ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καὶ ἡ ὄρατὴ ὅψις τῆς λαβῆς καλύπτονται διὰ χρώματος.

VI. ΟΠΙΣΘΟΤΜΗΤΟΙ ΠΡΟΧΟΙ (Πίν. 6).

Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην περιλαμβάνονται αἱ κατὰ τὸν ἀγγλικὸν ὄρον «Jugs with cut-away neck» γνωσταὶ πρόχοι μὲ ἀποτετμημένον ὀπισθεν τὸν λαιμόν.

36. (Πίν. 6, 36). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένη μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψ. 25. Δ. βάσεως 9,5.

Δακτυλιοειδὴς βάσις. Σφαιροειδὲς σῶμα. Εὐρὺς καὶ χαμηλὸς λαιμὸς.

Βεβαμμένη ὁλόκληρος ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, πλὴν τριῶν ἐξηρημένων ταινιῶν εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας. Ζευγὸς ἐγχαράκτων γραμμῶν πέριξ τῆς κορυφῆς καὶ τοῦ μέσου τοῦ λαιμοῦ. Κεκαλυμμένη διὰ χρώματος ἡ ὄρατὴ ὅψις τῆς λαβῆς.

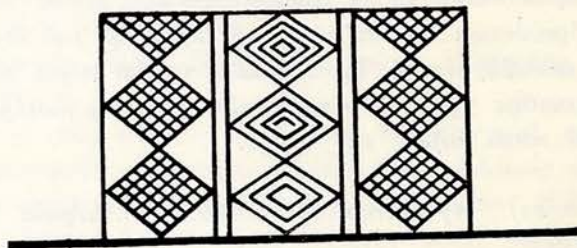
37. (Πίν. 6, 37). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 23,4. Δ. βάσεως 8,9.

Χαμηλὴ κωνικὴ βάσις. Κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ σχήματος ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην.

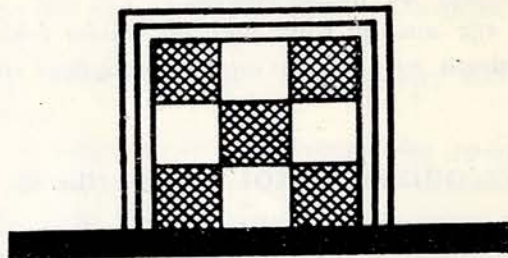
Δύο ἐξηρημέναι ταινίαι εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας. Ὁλόκληρος ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος.

38. (Πίν. 6, 38). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 27,3. Δ. βάσεως 8.

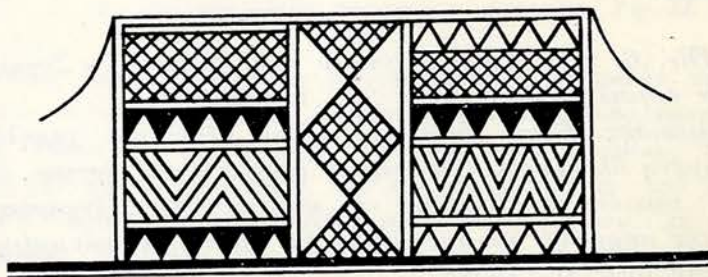
Χαμηλὴ κωνικὴ βάση. Ἀμφικωνικὸν σῶμα. Ὑψηλός, εὐρύς λαιμός. Κυλινδρικοῦς τομῆς λαβή.

Εἰκ. 9. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 38 ὀπισθοτομῆτου πρόχου.

Εἰκ. 10. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 39 ὀπισθοτομῆτου πρόχου.

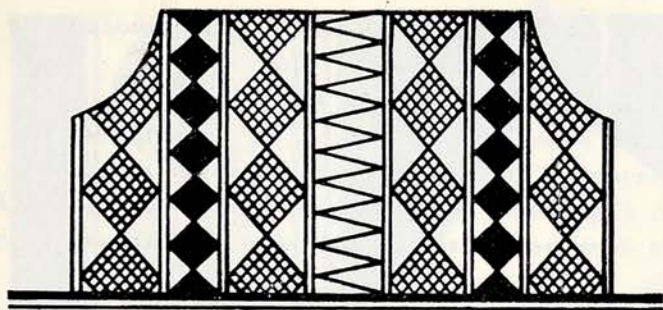
Εἰκ. 11. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 40 ὀπισθοτομῆτου πρόχου.

Διακόσμησιν λαιμοῦ βλ. εἰς εἰκ. 9. Πέριξ τοῦ ὤμου σειρὰ ἐκ πέντε δικτυωτῶν τριγώνων. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος, ὡς καὶ ἡ ὁρατὴ ὄψις τῆς λαβῆς.

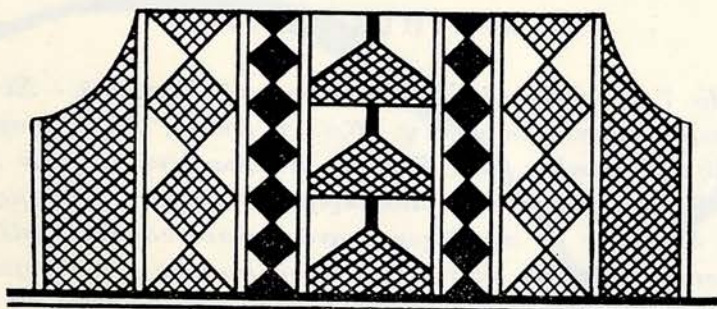
39. (Πίν. 6, 39). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένη μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 30,7. Δ. βάσεως 8,5.

Δακτυλιοειδής βάσις. Ξοειδὲς σῶμα μὲ σχηματιζομένην γωνίαν εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὦμον. Τανυόσχημος λαβή.

Διακόσμησιν λαιμοῦ βλ. εἰς εἰκ. 10. Πέριξ τοῦ ὦμου ἐπὶ δικτυωτὰ τρίγωνα. Βεβαμμένη ἢ ὑπὸ τὸν ὦμον ἐπιφάνεια. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς δύο συμπλεκόμεναι καμπύλαι καὶ μεταξὺ τούτων ὀριζόντιαι γραμμαὶ κατὰ τὴν κορυφὴν καὶ τὴν βάσιν αὐτῆς.

Εἰκ. 12. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 41 ὀπισθοτομῆτος πρόχου.

Εἰκ. 13. Διακόσμησις λαιμοῦ τῆς ὑπ' ἀριθ. 42 ὀπισθοτομῆτος πρόχου.

40. (Πίν. 6, 40). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένη μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 22,5. Δ. βάσεως 6,3.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοία πρὸς τὴν προηγουμένην, πλὴν τῆς λαβῆς, ἥτις ἔχει κυλινδρικήν τομήν.

Διακόσμησιν λαιμοῦ βλ. εἰς εἰκ. 11. Πέριξ τοῦ ὦμου ἐξ δικτυωτὰ τρίγωνα. Ἡ ὑπὸ τὸν ὦμον ἐπιφάνεια καὶ ἡ ὀρατὴ ὄψις τῆς λαβῆς καλύπτονται διὰ χρώματος.

41. (Πίν. 6, 41). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένη, ἀρτία. Ὑψ. 23. Δ. βάσεως 6.

Κωνικὴ βάσις. Ἀμφικωνικὸν σῶμα. Ταινιόσχημος λαβή.

Διακόσμησιν λαιμοῦ βλ. εἰς εἰκ. 12. Πέριξ τοῦ ὤμου ἐπὶ δυνκτυωτὰ τρίγωνα μετ' ἐξωτερικοῦ πλαισίου. Εἰς τὴν ὑπὸ τὸν ὤμον βεβαμμένην ἐπιφάνειαν τρεῖς ἐξηρημέναι ταινίαι κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας καὶ μία πλησίον τοῦ ποδός. Εἰς τὴν λαβὴν ὀριζόντιαι γραμμαὶ ἐναλλασσόμεναι πρὸς χιαστὶ διασταυρουμένας.

42. (Πίν. 6, 42). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένη μετὰ τινων συμπληρώσεων. Ὑψ. 22,5. Δ. βάσεως 6,5.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοία πρὸς τὴν προηγούμενην.

Διακόσμησιν λαιμοῦ βλ. εἰς εἰκ. 13. Ἡ διακόσμησις τοῦ ὤμου ὅπως εἰς τὴν προηγούμενην. Ἡ ὑπὸ τὸν ὤμον ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος, πλὴν δύο ἐξηρημένων ταινιῶν εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς δύο συγκλίνουσαι ταινίαι καὶ σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν εἰς τὴν κορυφὴν αὐτῆς.

Αἱ ὑπ' ἀριθ. 41 καὶ 42 ἀνήκουσι πιθανώτατα εἰς τὸν αὐτὸν τεχνίτην.

VII. ΚΡΑΤΗΡΕΣ [(Πίν. 7-8).

43. (Πίν. 7, 43 καὶ εἰκ. 14). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένος μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 46,6. Δ. βάσεως 23,9, στομίον 45,2.

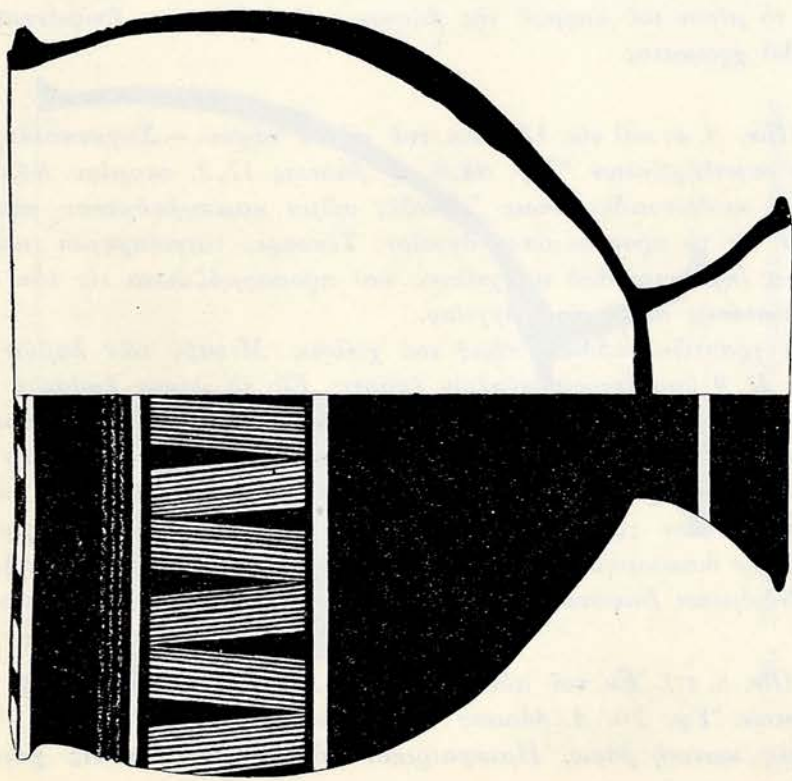
Ὑψηλὴ κωδωνοειδὴς βάσις ἐλαφρῶς ἀυλακουμένη πλησίον τῆς ἑδρας στηρίξεως. Ἡμισφαιρικὸν σῶμα. Διακεκριμένος λαιμὸς στενούμενος πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀπολήγων εἰς προεξέχον, ἱκανῶς πεπλατυσμένον χεῖλος. Τρεῖς λεπτοὶ πλαστικοὶ δακτύλιοι εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Δύο δίδυμοι ὀριζόντιαι λαβαὶ μὲ ἀνυψουμένην τὴν κορυφὴν των, προσηρμοσμέναι εἰς τὸν ὤμον.

Χονδρὰ κτυπήματα χρωστικῆς πέριξ τοῦ χείλους. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐλευθέραν ζώνην ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν τὰ μεταξὺ τῶν ὁμάδων σχηματιζόμενα τρίγωνα πληροῦνται διὰ χρώματος. Πλὴν ἐξηρημένης ταινίας κατὰ τὸ μέσον τῆς βάσεως πᾶσα ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος, ὥς καὶ ἡ ὀρατὴ ὄψις τῶν λαβῶν.

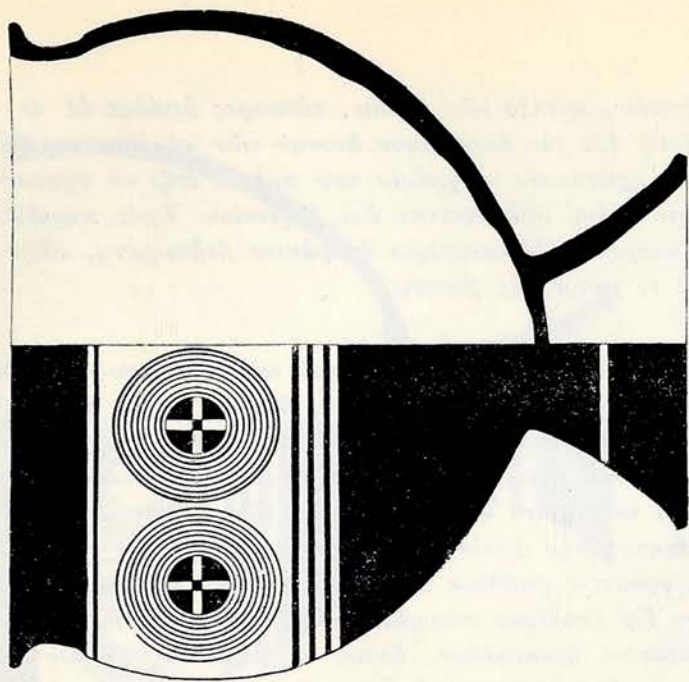
44. (Πίν. 7, 44 καὶ εἰκ. 15). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος, ἄρτιος. Ὑψ. 38,9. Δ. βάσεως 22,9, στομίον 39,7.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοίος πρὸς τὸν προηγούμενον, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἑλλείπουσιν ἐκ τοῦ προκειμένου οἱ κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ πλαστικοὶ δακτύλιοι.

Πέριξ τοῦ χείλους ὁμάδες ἐκ 10 ραβδίων ἐκάστη. Εἰς ἑκατέραν πλευ-

Εἰκ. 14. Κάθετος τομή καὶ ἀναπαράστασις τμήματος
τοῦ ὑπ' ἀριθ. 43 κρατήρος (1 : 5).

Εἰκ. 15. Κάθετος τομή καὶ ἀναπαράστασις τμήματος
τοῦ ὑπ' ἀριθ. 44 κρατήρος (1 : 5).

ρὰν τοῦ ἀγγείου, μεταξὺ τῶν λαβῶν, τέσσαρες ομάδες ἐξ 9 ὁμοκέντρων κύκλων ἐκάστη. Εἰς τὸν ἐσωτερικὸν δίσκον τῶν κύκλων σχεδιάζεται σταυρός, ὅστις διατηρεῖται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, ἐνῶ τὰ σχηματιζόμενα ὑπ' αὐτοῦ τεταρτοκύκλια καλύπτονται διὰ βερνικίου. Τρεῖς περιυθεύονται ταινίαι ὑπὸ τὴν διακόσμησιν. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια βεβαμμένη, πλὴν ἐξηρημένης ταινίας κατὰ τὸ μέσον τῆς βάσεως.

45. (Πίν. 8, 45 καὶ εἰκ. 16). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος μετ' μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 37,6. Δ. βάσεως 17,8, στομίον 34 x 38.

Ὑψηλὴ κωδωνοειδὴς βάσις. Βαθὺν καμπυλούμενον σῶμα, οὐτινος ἡ καμπύλη συνεχίζεται ἄνευ διακοπῆς μέχρι τοῦ προεκβάλλοντος στομίου. Συμπεπλεγμένα τὰ τοιχώματα κατὰ τὸν ἄξονα τῶν λαβῶν. Δύο ἀπλᾶ ὀριζόντιαι λαβαὶ μετ' ἀνυψουμένην ὁμοίως τὴν κορυφὴν των.

Σειρὰ γραπτῶν ραβδίων πέριξ τοῦ χείλους. Βεβαμμένον τὸ ἐξωτερικὸν στόμιον. Ἐφ' ἐκατέρας πλευρᾶς, μεταξὺ τῶν λαβῶν, τέσσαρες ομάδες ἐξ 11 ἀνεστραμμένων ἡμικυκλίων. Ἐντὸς ἐξηρημένων ζωνῶν τρεῖς γραφαὶ ταινίαι ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ὤμου, ἰσάριθμοι εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας, ὡς καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ κορμοῦ τῆς βάσεως. Αἱ ἐνδιάμεσοι ἐπιφάνειαι καλύπτονται διὰ χρώματος.

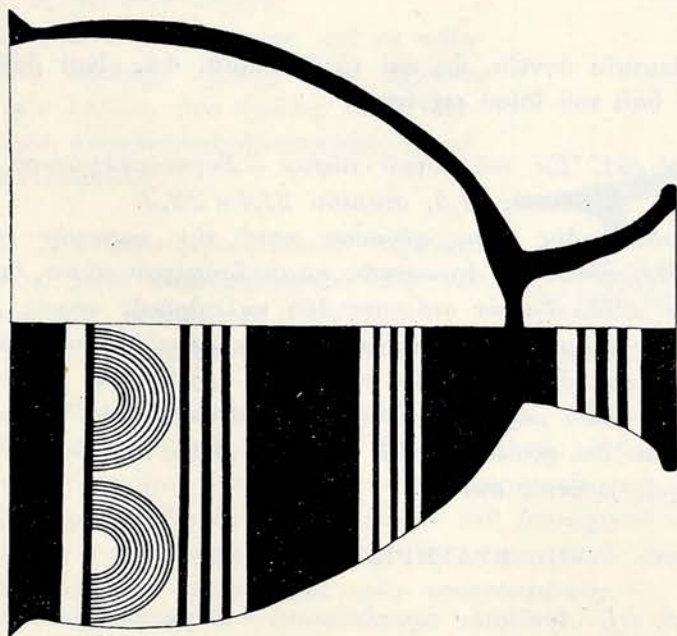
46. (Πίν. 8, 46 καὶ εἰκ. 17). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος μετὰ τινων συμπληρώσεων. Ὑψ. 34,8. Δ. βάσεως 17,2, στομίον 34,5.

Ὑψηλὴ κωδωνοειδὴς βάσις. Ἀβαθεῖς σῶμα καμπυλούμενον καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἀγγεῖον. Τέσσαρες ταινιόσχημοι κάθεται λαβαί, αἵτινες ἐκφύονται ἀπὸ τοῦ χείλους καὶ προσαρμόζονται εἰς τὸν ὤμον εἰς ἴσας ἀποστάσεις πέριξ τοῦ ἀγγείου.

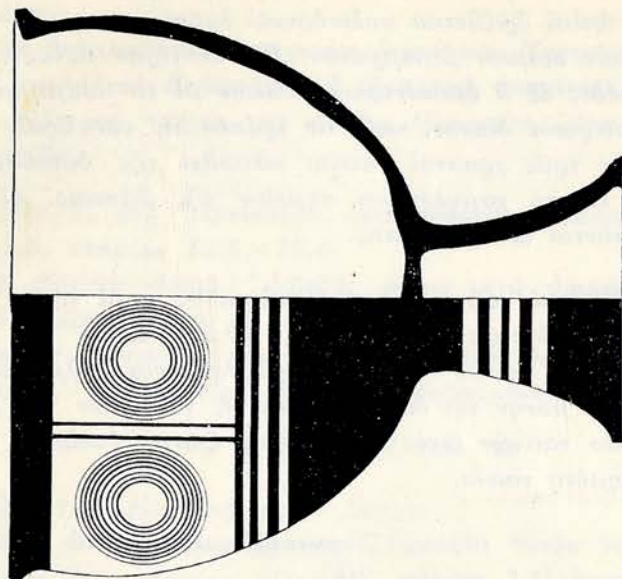
Σειρὰ γραπτῶν ραβδίων πέριξ τοῦ χείλους. Μεταξὺ τῶν λαβῶν ἀνὰ δύο ομάδες ἐξ 9 ὁμοκέντρων κύκλων ἐκάστη. Εἰς τὸ μέσον ἐκάστου ζεύγους παρεντίθεται κατακόρυφον πλαίσιον ἐν εἴδει τριγλύφου: τὸ πρῶτον φέρει διακόσμησιν ἐξ ἐφαπτομένων διὰ τῆς κορυφῆς των τριγώνων· τὸ δεύτερον ἐκ σκελετοῦ ἰχθύος (ψαροκόκκαλον)· τὸ τρίτον συνίσταται ἐκ δύο ἀπλῶν κατακορύφων γραμμῶν. Ἐντὸς ἐξηρημένων ζωνῶν τρεῖς γραφαὶ ταινίαι ὑπὸ τὴν διακόσμησιν τοῦ ὤμου, ἰσάριθμοι κατὰ τὸ μέσον τῆς βάσεως. Αἱ ἐνδιάμεσοι ἐπιφάνειαι τοῦ ἀγγείου καλύπτονται διὰ χρώματος.

47. (Πίν. 8, 47). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος μετὰ τινων συμπληρώσεων. Ὑψ. 20. Δ. βάσεως 12,5, στομίον 19,4 x 20,8.

Ὑψηλὴ κωνικὴ βάσις. Ἡμισφαιρικὸν σῶμα ἀπολήγον εἰς χαμηλόν,

Είχ. 16. Κάθετος τομή και αναπαράστασις τμήματος
τοῦ ὑπ' ἀριθ. 45 κρατήρος (1 : 5).

Είχ. 17. Κάθετος τομή και αναπαράστασις
τοῦ ὑπ' ἀριθ. 46 κρατήρος (1 : 5).

ἐλαφρῶς προεκβάλλον στόμιον. Συμπεπιεσμένα τὰ τοιχώματα κατὰ τὸν ἄξονα τῶν λαβῶν. Δύο ἀπλαῖ ὀριζόντιαι κυλινδρिकाὶ λαβαί.

Τὸ ἐξωτερικὸν στόμιον βεβαμμένον. Εἰς ἑκατέραν μεταξὺ τῶν λαβῶν πλευρὰν τρεῖς ὁμάδες ἐξ 9 ὁμοκέντρων κύκλων μὲ τὸ κόσμημα τοῦ σταυροῦ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν δίσκον, καθ' ὃν τρόπον εἰς τὸν ἀριθ. 44. Ἐντὸς ἐξηρημένων ζωνῶν τρεῖς γραφαὶ ταινίαί κάτωθεν τῆς διακοσμήσεως τοῦ ὧμου, ἰσάριθμοι εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον τῆς βάσεως. Αἱ ἐνδιάμεσοι ἐπιφάνειαι καλύπτονται διὰ χρώματος.

48. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος μετὰ τινων συμπληρώσεων. Ὑψ. 20,3. Δ. βάσεως 12,1, στομίον 20,5 × 21,5.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον. Ὁμοίως καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὸ μέσον τῆς βάσεως ἀντὶ τῶν τριῶν γραπτῶν ταινιῶν ἐντὸς ἐξηρημένης ζώνης ὑπάρχει εἰς τὸν παρόντα ἀπλὴ ἐξηρημένη ταινία.

49. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 20. Δ. βάσεως 11,1, στομίον 20.

Ὁμοιος ἀκριβῶς πρὸς τὸν προηγούμενον κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν.

Τὰ τρία τελευταῖα ἀγγεῖα, ὡς καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 44, εἶναι βέβαιον ὅτι κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τεχνίτου.

50. (Πίν. 8, 50). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. — Συγκεκολλημένος, σχεδὸν ἄρτιος. Ὑψ. 21,3. Δ. βάσεως 11,5, στομίον 21,4 × 22,2.

Ὑψηλὴ κωδωνοειδὴς βάσις φέρονσα κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ κορμοῦ τρεῖς πλαστικὰς ραβδώσεις. Ἀρμονικῶς καμπυλούμενον σῶμα, ὅπερ ἀπολήγει εἰς χαμηλὸν ἀντακούμενον στόμιον. Δύο κυλινδρικῆς τομῆς λαβαί.

Τὸ ἐξωτερικὸν στόμιον βεβαμμένον. Εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐπιφάνειαν ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν. Ἀνὰ τρεῖς γραφαὶ ταινίαί εἰς τὸ ἄνω καὶ κάτω μέρος τῆς διακοσμήσεως τοῦ ὧμου. Ἡ κατωτέρα ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος. Εἰς τὸ μέσον ὕψος τῆς βάσεως ἐξηρημένη ζώνη μὲ τρεῖς γραπτὰς ταινίας.

VIII. ΚΡΑΤΗΡΙΣΚΟΙ (Πίν. 8).

51. (Πίν. 8, 51). Ἀγνώστου προελεύσεως. — Συγκεκολλημένος, ἄρτιος. Ὑψ. 14,5. Δ. βάσεως 6,5, στομίον 13,5 × 14,5.

Ὑψηλὴ κωνικὴ βάσις. Κωδωνοειδὲς σῶμα. Δύο ὀριζόντιαι κυλινδρι-

καὶ λαβαὶ μὲ ἀνυψουμένην τὴν κορυφὴν των τοποθετημέναι εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς κοιλίας.

Εἰς τὴν βεβαμμένην ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐξηρημένος δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ πνυθμένος. Βεβαμμένη ἢ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια, πλὴν τοῦ ποδός. Εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς κοιλίας ἐξηρημένη ζώνη μὲ δμάδα τριῶν γραπτῶν ταινιῶν.

52. (Πίν. 8, 52). Ἀγνώστου προελεύσεως. — Ἀκέραιος. "Υψ. 13,5. Δ. βάσεως 7,5, στομίον 15,5 × 16,5.

Ὑψηλὴ κωνικὴ βάσις. Ἀβαθὲς σῶμα μετὰ διακεκριμένου στομίου. Λαβαὶ ὡς ἀνωτέρω.

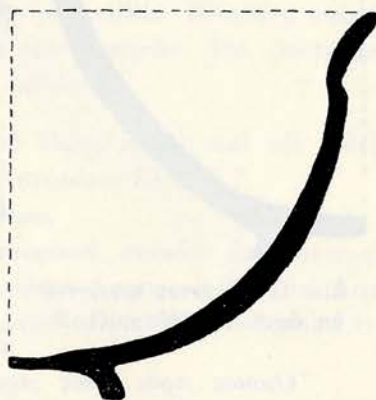
Γωνιωδῶς θλωμένη γραμμὴ δι' ἡραιωμένου βερνικίου πέριξ τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίου. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια βεβαμμένη.

ΙΧ. ΣΚΥΦΟΙ (Πίν. 9).

53. Εἰκ. 18. Ἐκ Λαοΐσης. — Συγκεκολλημένος μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 8,9. Δ. βάσεως 5,5, στομίον 14 × 18.

Ἰσχυρῶς συμπεπιεσμένα τὰ τοιχώματα κατὰ τὸν ἄξονα τῶν λαβῶν.

Βεβαμμένα τὸ στόμιον καὶ τὸ κάτω σῶμα. Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἀγγείου, μεταξὺ τῶν λαβῶν, δύο δμάδες ἐκ 10 ἀνεστραμμένων ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, ἐν μέρει συμπλεκόμενων.

54. Ἀγνώστου προελεύσεως. — Συγκεκολλημένος, μετὰ συμπληρώσεων. "Υψ. 10. Δ. βάσεως 6,9, στομίον 15,5 × 17.

Εἰκ. 18. Κάθετος τομὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 53 σκύφου (1:2).

Ὅμοιος τῷ προηγουμένῳ κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν.

55. Πιθανῶς ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Ἐλλιπὴς κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σώματος καὶ κατ' ἀμφοτέρας τὰς λαβάς.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγουμένους.

Ἐξηρημένος δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ πνυθμένος καὶ ἐξηρημένη στενὴ ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου. Κατὰ τὴν λοιπὴν διακόσμησιν ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγουμένους.

56. (Πίν. 9, 56). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένος μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 10. Δ. βάσεως 6, στομίον 15 × 15,4.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγουμένους.

Ἐξηρημένη στενὴ ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου. Εἰς ἑκατέραν πλευρὰν τοῦ σώματος, μεταξὺ τῶν λαβῶν, δύο δμάδες ἐξ 9 ἀνεστραμμένων καὶ συμπλεκομένων ἡμικυκλίων.

57. (Πίν. 9, 57). Τῆς αὐτῆς προελεύσεως. — Συγκεκολλημένος μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 10,5. Δ. βάσεως 5,5, στομίου 15 x 15,5.

Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον.

58. (Πίν. 9, 58 καὶ εἰκ. 19). Τῆς αὐτῆς προελεύσεως. — Ἀκέραιος.

Ὑψ. 11,3. Δ. βάσεως 6, στομίου 15,7.

Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ὅμοιος πρὸς τοὺς δύο προηγούμενους.

59. (Πίν. 9, 59). Τῆς αὐτῆς προελεύσεως. —

Συγκεκολλημένος μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων.

Ὑψ. 11,3. Δ. βάσεως 5,7, στομίου 15,5 x 16.

Ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγούμενους.

60. Τῆς αὐτῆς προελεύσεως. — Συγκεκολλημένος μετὰ μικρῶν συμπληρώσεων. Ὑψ.

11,3. Δ. βάσεως 3, στομίου 15,7.

Ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγούμενους.

61. Τῆς αὐτῆς προελεύσεως. — Ὅμοία δια-

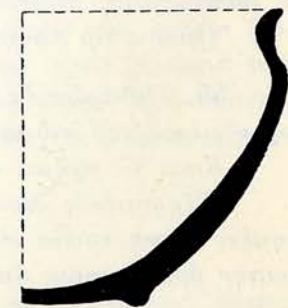
τήρησις. Ὑψ. 11,5. Δ. βάσεως 5,5, στομίου 16,5.

Ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγούμενους.

Οἱ ἀριθμοὶ 58-61, πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ ἀριθμοὶ 56-57, προέρχονται ἐκ τοῦ ἰδίου ἐργαστηρίου, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος εἰς τε τὸ σχῆμα καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν.

62. Ἐκ τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Πτελεοῦ, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἀριθ. 25 καὶ 27. — Διατηρεῖται τὸ κάτω μέρος τμήμα τοῦ ἀγγείου, ἐφ' οὗ διακρίνονται ἀνεστραμμένα ἡμικύκλια.

63. Εἰκ. 20. Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένος μετὰ συμπληρώσεων. Ὑψ. 7,8. Δ. βάσεως 6, στομίου 12.

Εἰκ. 20. Κάθετος τομὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 63 σκύφου (1:2).

Ἐξηρημένη ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου. Μεταξὺ τῶν λαβῶν δύο ομάδες ἐξ 7 ἀνεστραμμένων καὶ τεμνομένων ἡμικυκλίων.

X. ΚΑΝΘΑΡΟΕΙΔΕΙΣ ΣΚΥΦΟΙ¹ (Πίν. 9 - 10).

64. (Πίν. 9, 64). Χειροποίητος. Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή.—Συγκεκολλημένος μὲ μικρὰς συμπληρώσεις, ἐν αἷς καὶ δλόκληρος ἢ μία λαβή. Ὑψ. 9. Δ. βάσεως 6,2 x 6,8, στομίου 11 x 17.

Ἐπίπεδος βάσις. Καλυκοειδὲς σῶμα. Ὑψηλόν, εὐθέως ἀνερχόμενον στόμιον. Δύο κάθετοι ταινιόσχημοι λαβαί, τῶν ὁποίων αἱ κορυφαὶ ἀνυψοῦνται ἱκανῶς ὑπερθεῖν τοῦ ἀγγείου. Ἰσχυρῶς συμπεπιεσμένα τὰ τοιχώματα κατὰ τὸν ἄξονα τῶν λαβῶν.

Εἰς τὸ μέσον ἑκατέρας τῶν πλευρῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίου εὐρὸν δικτυωτὸν ἐκ σταυροειδῶς συμπλεκόμενων γραμμῶν, ἀνὰ ἓν στενότερον ὅμοιον ἑκατέρωθεν καὶ ἀνὰ μία παχεῖα κατακόρυφος γραμμὴ παραπλεύρως τῶν λαβῶν. Πέριξ τοῦ κάτω σώματος γωνιωδῶς θλωμένη παχεῖα ταινία μὲ ἐξεχούσας κεραίας κατὰ τὰ σημεῖα τῶν γωνιῶν. Δύο βοστρυχηδὸν συμπλεκόμεναι ταινίαι κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν.

65. (Πίν. 9, 65). Χειροποίητος. Ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου καὶ τῆς αὐτῆς διατηρήσεως.—Ὑψ. 9,5. Δ. βάσεως 6 x 6,2, στομίου 10 x 15,7.

Σχήμα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ προηγουμένου.

Εἰς τὸ μέσον ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίου δικτυωτὸν ὡς ἄνωτέρω. Ἐκατέρωθεν, ἐντὸς πλαισίου, κατακόρυφος γραμμὴ ζίκ-ζάκ. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς δύο γωνιωδῶς συμπλεκόμεναι ταινίαι. Ἡ διακόσμησις τοῦ κάτω σώματος ὡς καὶ εἰς τὸ ἄνωτέρω.

66-74. (Πίν. 10, 66. 68. 69). Ἐννέα ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἄνωτέρω προερχόμενοι ἐξ ἄλλων θεσσαλικῶν θέσεων. Ἀπαντες σχεδὸν ἀκέραιοι. Ἡ διακόσμησις τῶν ὁμοίων πρὸς τὴν τῶν προηγουμένων εἰς τὰ οὐσιώδη μὲ μικρὰς τινὰς παραλλαγὰς εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἐξ αὐτῶν ὁ ἀριθ. 66 εὐρέθη εἰς τὸ χωρίον Χασάν-Τατάρ κείμενον μεταξὺ Λαρίσης καὶ Κραννῶνος (βλ. WACE - THOMPSON, PT., σ. 214, εἰκ. 119 καὶ H. D. HANSEN, ECT.,

¹ Τὰ ἀγγεῖα τῆς προκειμένης κατηγορίας καλοῦνται συνήθως «κάνθαροι», θεωρούμενα ὑπὸ τινων ὡς τὰ πρότυπα τῶν γνωστῶν κανθάρων τῆς ἱστορικῆς περιόδου. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ τῶν ἀγγείων τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κατηγορίας παρατηροῦνται οὐσιώδεις διαφοραί, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῆς βάσεως, ὥστε εὐλόγως νὰ ἀμφιβάλλῃ τις περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο σχημάτων: πρβ. σχετικῶς καὶ BCH., LXXVII, 1953, σ. 322 κέ. (P. COURBIN). Διὸ χρησιμοποιοῦ τὸν ἄνωτέρω ὅρον, ἔστω καὶ περιφραστικόν, ὡς προσφύεστερον.

σ. 122, εἰκ. 56). Ὁ ἀριθ. 73 εὐρέθη εἰς Σέσκλον. Τῶν λοιπῶν ἡ προέλευσις τυγχάνει ἄγνωστος.

Τὰ ἐπόμενα ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας εἶναι ἅπαντα τροχήλατα.

75. (Πίν. 9, 75 καὶ εἰκ. 21). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή. — Συγκεκολλημένος, ἄρτιος. Ὑψ. 14,5. Δ. βάσεως 7,5, στομίον 19 × 25.

Τὸ σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν χειροποιήτων. Ἀξιοσημεῖωτος καὶ ἐνταῦθα ἡ ἰσχυρὰ συμπίεσις τῶν τοιχωμάτων κατὰ τὸν ἄξονα τῶν λαβῶν.

Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίον δύο δικτυωτὰ διὰ χιαστί συμπλεκόμενων γραμμῶν. Πέριξ τοῦ κάτω σώματος παχεῖα ὀφιοειδῆς ταινία. Δύο πλοχμοειδῶς συμπλεκόμεναι ταινίαι κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν.

76. Ἀγνώστου προελεύσεως. — Συγκεκολλημένος, ἄρτιος. Ὑψ. 8,5. Δ. βάσεως 4,8, στομίον 11,5 × 12,5.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον, ἀλλὰ μὲ μικροτέραν ἀνύψωσιν τῶν λαβῶν.

Εἰκ. 21. Κάθετος τομὴ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 75 κανθαροειδοῦς σκύφου (1:2).

Τρεῖς γραπτὰ ταινίαι πέριξ τοῦ στομίον. Τὸ κάτω σῶμα, πλὴν στενῆς λωρίδος κατὰ τὴν βάσιν, καὶ ἡ ὀρατὴ ὄψις τῶν λαβῶν καλύπτονται διὰ χρώματος. (Δύο ὅμοιοι ἀκριβῶς κατὰ τὴν διακόσμησιν καὶ τὸ σχῆμα εὐρέθησαν εἰς Φεράς: βλ. Υ. ΒΕΓΟΥΙΓΝΟΝ, Recherches, σ. 73, πίν. XXII, 6,8).

77. (Πίν. 9, 77). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή. — Συγκεκολλημένος μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 7,2. Δ. βάσεως 4,6, στομίον 9 × 11,2.

Κατὰ τὸ σχῆμα ὅμοιος πρὸς τοὺς προηγούμενους.

Εἰς ἐκατέραν πλευρὰν τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίον ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν. Βεβαμμένον τὸ κάτω σῶμα. Κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν ὀριζόντιαι γραμμαί.

78. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου καὶ τῆς ἰδίας διατηρήσεως. — Ὑψ. 9,5. Δ. βάσεως 6,2, στομίον 11,5 × 16,5.

Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἐξωτερικοῦ στομίου τρία δικτυωτὰ ἐκ σταυροειδῶς συμπλεκόμενων γραμμῶν. Βεβαμμένον τὸ κάτω σῶμα. Δύο συμπλεκόμεναι ταινίαι κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν.

XI. - ΣΚΥΦΟΙ ΜΕ ΑΝΥΨΟΥΜΕΝΑΣ ΚΑΤΑΚΟΡΥΦΩΣ ΤΑΣ ΛΑΒΑΣ (Πίν. 10).

Διαφέρουσι τῶν ἀγγείων τῆς προηγουμένης κατηγορίας κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ στομίου: ἀντὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου στομίου εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς προκειμένης κατηγορίας τὸ στόμιον εἶναι χαμηλὸν μὲ συνεσφιγμένην βάσιν καὶ προεκβάλλον χεῖλος.

79. (Πίν. 10, 79). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή.— Συγκεκολλημένος, ἄνευ ἐλλειπόντων τμημάτων πλὴν τῆς κορυφῆς τῆς μιᾶς τῶν λαβῶν. Ὑψ. 9. Δ. βάσεως 5,6, στομίον 12,5 × 13,5.

Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἄνω σώματος τρία ἐν σειρᾷ τετραγωνίδια, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶναι ἐγγεγραμμένος διὰ διπλῶν γραμμῶν σταυρός: τὰ σχηματιζόμενα τεταρτημόρια, ὥς καὶ τὸ κέντρον τοῦ σταυροῦ, πληροῦνται διὰ δικτυωτοῦ. Μεταξὺ τῶν τετραγωνιδίων στενομήκη πλαίσια μὲ κατακόρυφον γραμμὴν ζίκ-ζάκ. Τὸ κάτω σῶμα καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν λαβῶν καλύπτονται διὰ χρώματος.

80. (Πίν. 10, 80). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου.— Συγκεκολλημένος μὲ συμπληρώσεις. Ὑψ. 8,3. Δ. βάσεως 5,4, στομίον 11 × 12,5.

Ἐξηρημένος δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ πυθμένος. Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἄνω σώματος τρία δικτυωτὰ τετράγωνα. Βεβαμμένα τὸ κάτω σῶμα καὶ αἱ λαβαί.

81. (Πίν. 10, 81). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου.— Συγκεκολλημένος, ἄρτιος. Ὑψ. 14,3. Δ. βάσεως 7,5, στομίον 16 × 17,7.

Τὸ σῶμα ὑψηλότερον ἢ εἰς τὰ προηγούμενα.

Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἄνω σώματος δύο σειραὶ τετραγωνιδίων ἐναλλὰξ διαγοράμμων καὶ ἐλευθέρων ἐν εἵδει ἄβακωτοῦ. Βεβαμμένον τὸ κάτω σῶμα. Δύο συμπλεκόμεναι ταινίαι κατὰ μῆκος τῶν λαβῶν.

82. Πίν. (10, 82). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου.— Συγκεκολλημένος μὲ ἐλαχίστας συμπληρώσεις. Ὑψ. 10,5. Δ. βάσεως 6,5, στομίον 14 × 15.

Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ἄνω σώματος ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν. Τὸ κάτω σῶμα καὶ ἡ λαβὴ καλύπτονται διὰ χρώματος.

83. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου.— Διατηρεῖται εἰς τεμάχια μὴ συγκολληθέντα.

Διακόσμησις σώματος ὡς εἰς τὸν ἀνωτέρω. Αἱ λαβαὶ βεβαμμέναι.

84. Ἀγνώστου προελεύσεως. — Ἀκέραιος. Ὑψ. 8,7. Δ. βάσεως 7,5, στομίον 12,5 × 14.

Ἐπίπεδος βάσις ἐλαφρῶς κυρτουμένη πρὸς τὰ ἔσω. Τὸ σῶμα χαμηλότερον καὶ περισσότερον διαπεπλατυσμένον ἢ ὅσον εἰς τὰ προηγούμενα. Ὀλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ χρώματος.

85. Ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Καπακλή. — Συγκεκολλημένος, ἄρτιος.

Ὅμοιος πρὸς τὸν προηγούμενον κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν.

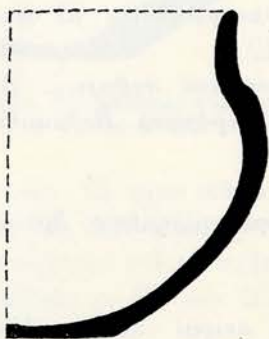
ΧΙΙ. ΥΨΙΛΑΙΜΑ ΚΥΠΕΛΛΑ (Πίν. 11).

Ἄπαντα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλή. Τὰ ὑπ' ἀριθ. 86-89 προέρχονται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἰδίου ἐργαστηρίου, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς στενῆς ὁμοιότητός των.

86. (Πίν. 11, 86 καὶ εἰκ. 22). Συγκεκολλημένον μὲ ἐλαχίστας συμπληρώσεις. Ὑψ. 9,2. Δ. βάσεως 5,6, στομίον 11.

Ἐπίπεδος βάσις. Καλυκοειδὲς σῶμα. Ὑψηλόν, εὐθέως ἀνερχόμενον στόμιον. Ταινιόσχημος κάθετος λαβή, ἣτις ἐκφύεται ἀπὸ τοῦ ὧμον καὶ προσαρμόζεται εἰς τὸ χαμηλότερον μέρος τῆς κοιλίας.

Ἐξηρημένος δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἔσω-τερικοῦ πυθμένος. Βεβαμμένα τὸ στόμιον καὶ τὸ κάτω σῶμα τοῦ ἀγγείου. Πέριξ τῆς ὀριζομένης ὑπὸ τῆς λαβῆς μείζονος ἐπιφανείας τοῦ σώματος ἐναλλασσόμεναι ομάδες λοξῶν γραμμῶν. Κατὰ μῆκος τῆς λαβῆς σειρὰ ὀριζοντίων γραμμῶν.

Εἰκ. 22. Κάθετος τομή τοῦ ὑπ' ἀριθ. 86 ὑψιλαίμου κυπέλλου (1:2).

87. (Πίν. 11, 87). Τῆς αὐτῆς διατηρήσεως.

Ὑψ. 8,5. Δ. βάσεως 5,5, στομίον 11 × 11,4. — Ὅμοιον κατὰ πάντα πρὸς τὸ προηγούμενον.

88. Τῆς αὐτῆς διατηρήσεως. Ὑψ. 8,5. Δ. βάσεως 5,5, στομίον 11,9 × 12,6. — Ὅμοιον πρὸς τὰ προηγούμενα.

89. Τῆς αὐτῆς διατηρήσεως. Ὑψ. 9. Δ. βάσεως 6, στομίον 11 × 12,5. — Ὅμοιον πρὸς τὰ προηγούμενα.

90. (Πίν. 11, 90). Τῆς αὐτῆς διατηρήσεως. "Υψ. 8,2. Δ. βάσεως 4,3, στομίον 11.

Χαμηλὸς κωνικὸς πούς. Δύο ἀβαθεῖς ἐντομαὶ πέριξ τῆς κορυφῆς τοῦ ὤμου. Κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦ σχήματος ὅμοιον πρὸς τὰ προηγούμενα.

Ἡ διακόσμησις ὁμοία πρὸς τὴν τῶν προηγούμενων, πλην τοῦ ἐλλείποντος ἐνταῦθα ἐξηρημένου δίσκου εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πυθμένα. Εἰς τὴν κυρίαν ὡσαύτως διακόσμησιν αἱ λοξῶς συρόμεναι γραμμαὶ εἶναι λεπτότεραι καὶ πυκνότεραι.

XIII. ΚΥΠΕΛΛΑ ΤΟΥ ΣΥΝΗΘΟΥΣ ΤΥΠΟΥ (Πίν. 11).

Ἄπαντα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ καὶ τοῦ ἰδίου ἀκριβῶς σχήματος. Καλύπτονται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ χρώματος, ἔκτος μικρῶν τμημάτων διατηρουμένων εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ. Συμφώνως πρὸς τὰς ἐξηρημένας ταύτας ἐπιφανείας δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν αὐτὰ εἰς τὰς κάτωθι ομάδας:

Ὅμας α) ἀριθ. 91-100: Διατηροῦνται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ: μικρὸς δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ πυθμένος, στενὴ ταινία εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου, ὁμοία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ μικρὸν τρίγωνον εἰς τὴν κορυφὴν τῆς λαβῆς.

91. (Πίν. 11, 91). Ἀκέραιον. "Υψ. 6, 6. Δ. βάσεως 5, στομίον 9,5×10.

92. (Πίν. 11, 92). Ἀκέραιον. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5, στομίον 9,8.

93. Ἀκέραιον. "Υψ. 6,6. Δ. βάσεως 4,6, στομίον 9,5×10.

94. Συγκεκολλημένον· ὁλόκληρος ἡ βᾶσις συμπεπληρωμένη διὰ γύφον. "Υψ. 6,8. Δ. βάσεως 5, στομίον 9,3×10.

95. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5,2, στομίον 9×10,7.

96. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,5. Δ. βάσεως 5, στομίον 9,5.

97. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. "Υψ. 6,4. Δ. βάσεως 4,1, στομίον 10.

98. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,7. Δ. βάσεως 4,8, στομίον 9,8×10,2.

99. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,5. Δ. βά-

σεως 4,4, στομίον 9,5. Ἐλλείπει ὁ ἐξηρημένος δίσκος εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πυθμένα.

100. Ἀκέραιον. Ὑψ. 6,7. Δ. βάσεως 4,9, στομίον 9,7.

Ὅμας β) ἀριθ. 101-104: Διατηροῦνται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ: μικρὸς δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ πυθμένος, στενὴ ταινία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλίας καὶ στενὴ λωρὶς κατὰ τὴν βάσιν.

101. (Πίν. 11, 101). Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 7,5. Δ. βάσεως 5, στομίον 11.

102. (Πίν. 11, 102). Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψ. 7,5. Δ. βάσεως 5, στομίον 10,5 × 10,8.

103. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. Ὑψος 7. Δ. βάσεως 4,5, στομίον 11.

104. Συγκεκολλημένον τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ στομίον ἔχει συμπληρωθῇ. Ὑψ. 7. Δ. βάσεως 5, στομίον 10.

Ὅμας γ) ἀριθ. 105-109: Διατηροῦνται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ: ὁ δίσκος εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πυθμένα, στενὴ ταινία εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίον καὶ στενὴ λωρὶς εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, ἄνωθεν ἀκριβῶς τῆς βάσεως.

105. (Πίν. 11, 105). Ἀκέραιον. Ὑψ. 7,5. Δ. βάσεως 5,2, στομίον 10,2.

106. Ἀκέραιον. Ὑψ. 6,8. Δ. βάσεως 4,6, στομίον 9,5 × 10.

107. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις κατὰ τὸ στόμιον. Ὑψ. 7. Δ. βάσεως 5, στομίον 10,2.

108. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. Ὑψ. 6,3. Δ. βάσεως 5, στομίον 10.

109. Ἀκέραιον. Ἀποκεκρουμένον ἐλαφρῶς κατὰ τὸ στόμιον. Ὑψ. 7. Δ. βάσεως 5,4, στομίον 10,5.

Ὅμας δ) ἀριθ. 110-120: Τὰ αὐτὰ ἐξηρημένα τμήματα, πλὴν τοῦ δίσκου εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πυθμένα.

110. (Πίν. 11, 110). Συγκεκολλημένον ἑλλείπει μικρὸν τεμάχιον ἐκ τοῦ στομίου. "Υψ. 7,7. Δ. βάσεως 5,2, στομίον 10,6.

111. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,8. Δ. βάσεως 4,8, στομίον 10,5.

112. Ἀκέραιον. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5,2, στομίον 10,2.

113. Συγκεκολλημένον, σχεδὸν ἄρτιον. "Υψ. 7,3. Δ. βάσεως 5, στομίον $10 \times 10,4$.

114. Συγκεκολλημένον μετὰ τινων συμπληρώσεων. "Υψ. 6,8 Δ. βάσεως 4,7, στομίον 9×10 .

115. Ἀκέραιον. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 4,7, στομίον 9×10 .

116. Συμπεπληρωμένα ἢ λαβὴ καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στομίου. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5, στομίον 10.

117. Συγκεκολλημένον μέ τινας συμπληρώσεις. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5,2, στομίον $11 \times 11,5$.

118. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 7, 6. Δ. βάσεως 4,8, στομίον 10,5.

119. Ἑλλιπὲς κατὰ τὸ ἥμισυ. "Υψ. 6,7. Δ. βάσεως 5, στομίον 10.

120. Ἑλλιπὲς. "Υψ. 6,7. Δ. βάσεως 5, στομίον $9 \times 9,5$.

Ὅμας ε) ἀριθ. 121 - 124: Διατηροῦνται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ: ὁ δίσκος εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πυθμένα, στενὴ ταινία εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου, ὁμοία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ στενὴ λωρὶς εἰς τὴν βάσιν.

121. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,8. Δ. βάσεως 5, στομίον 10.

122. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 4,7, στομίον 9,8.

123. Ὅμοίως. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5,5, στομίον 10×11 .

124. Ὅμοίως. "Υψ. 7,7. Δ. βάσεως 5, στομίον 10.

Ὅμας F) ἀριθ. 125 - 129: Διατηροῦνται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ: στενὴ ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἑξωτερικοῦ στομίου καὶ στενὴ λωρὶς κατὰ τὴν βάσιν.

125. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. "Υψ. 4,4. Δ. βάσεως 3,5, στομίον $6 \times 6,5$.

126. Συγκεκολλημένον μὲ συμπληρώσεις. "Υψ. 5,5, Δ. βάσεως 4, στομίον 7.

127. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. "Υψ. 6. Δ. βάσεως 4, στομίον $7,5 \times 8$.

128. Συγκεκολλημένον μὲ τινὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,5. Δ. βάσεως 4, στομίον $6,8 \times 7,3$.

129. Ἐλλιπὲς κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδόν. "Υψ. 5,5. Δ. βάσεως 4,2.

Πᾶσαι αἱ ἀνωτέρω δμάδες παρουσιάζουσι κοινὰ χαρακτηριστικὰ εἰς τε τὸ σχῆμα καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν μὲ μικρὰς καὶ ἐπουσιώδεις μόνον παραλλαγὰς ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν, ἃς διεκρίναμεν ἀνωτέρω. Ὅθεν θεωρῶ μᾶλλον βέβαιον ὅτι ἅπασαι προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου.

Ὅμας ζ) ἀριθ. 130 - 136: Διαφέρουσι τῶν προηγουμένων κατὰ τὸ ὅτι ἔχουσι σῶμα ἀβαθέστερον. Κατὰ τὰς λοιπὰς ὁμῶς λεπτομερείας τοῦ σχήματος, ὡς καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς διακοσμήσεως, ὁμοιάζουσι πρὸς ἐκεῖνα, ὑποθέτω δὲ ὅτι καὶ ταῦτα ἀποτελοῦσι προϊόντα τοῦ ἰδίου μὲ ἐκεῖνα ἐργαστηρίου.

130. (Πίν. 11, 130). Ἀκέραιον μικραὶ τινες συμπληρώσεις κατὰ τὸ στόμιον. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 6, στομίον $16,8$.

Ἐξηρημένος μικρὸς δίσκος εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐσωτερικοῦ πυθμένος. Σειρὰ γραπτῶν ραβδίων περίξ τοῦ χείλους. Στενὴ ἐξηρημένη λωρὶς κατὰ τὴν βάσιν.

131. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 8,3. Δ. βάσεως 6,7, στομίον $16,5 \times 17,4$.

Πέριξ τοῦ χείλους χονδρὰ κυτπήματα χρωστικῆς. Ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια βεβαμμένη.

132. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,5. Δ. βάσεως 6, στομίον $15,5$.

Διακόσμησις ὡς ἀνωτέρω τὰ ἐπὶ τοῦ χείλους κτυπήματα τοῦ χρωστικτοῦ εἶναι κανονικώτερα.

133. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 6,8. Δ. βάσεως 6, στομίον 15,5.

Διακόσμησις ὡς εἰς τὸ ἀνωτέρω μὲ τὴν προσθήκην εἰς τοῦτο στενῆς ἐξηρημένης λωρίδος εἰς τὸ χαμηλότερον τμήμα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας, πλησίον τῆς βάσεως.

134. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. "Υψ. 7. Δ. βάσεως 5, στομίον 15,5×16.— Διακόσμησις ὡς εἰς τὸ προηγούμενον.

135. Συγκεκολλημένον, σχεδὸν ἄρτιον. "Υψ. 6,5. Δ. βάσεως 5,4, στομίον 15,5. — Διακόσμησις ἡ αὐτή.

136. Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. "Υψ. 6,7. Δ. βάσεως 6, στομίον 15,7.— Διακόσμησις ἡ αὐτή.

Ὅμας η) ἀριθ. 137 - 138: ἔχουσι βαθύτερον σῶμα καὶ ὑψηλότερον στόμιον ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἀγγεῖα τῶν προηγούμενων ὁμάδων, τὸ δὲ χρησιμοποιούμενον εἰς ταῦτα βερνίκιον εἶναι καλυτέρας ποιότητος.

137. (Πίν. 11, 137). Συγκεκολλημένον, σχεδὸν ἄρτιον. "Υψ. 10. Δ. βάσεως 5,4, στομίον 10.

Στενὴ ἐξηρημένη ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ στομίου. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν στόμιον σύστημα ταινιῶν. Τὸ λοιπὸν σῶμα τοῦ ἀγγείου καλύπτεται διὰ χρώματος.

138. Συγκεκολλημένον μὲ μικρὰς συμπληρώσεις. "Υψ. 9,3. Δ. βάσεως 5, στομίον 9,8.

Διακόσμησις ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ προηγούμενου.

XIV. ΒΡΑΧΥΠΕΖΑΙ ΚΥΛΙΚΕΣ (Πίν. 12).

139. (Πίν. 12, 139). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ.— Συγκεκολλημένη, ἀοτία. "Υψ. 13. Δ. βάσεως 11, στομίον 23×23,5.

Κωδωνοειδῆς βάσις. Βαθὺ σῶμα. Δύο ἀπλαῖ ὀριζόντιαι λαβαὶ προσηρμοσμέναι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ στομίου.

Εἰς τὸ ὑψηλότερον τμήμα τοῦ σώματος δύο ὀφιοειδεῖς ταινίαι ἐντὸς ἐξηρημένης ζώνης. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια βεβαμμένη.

140. (Πίν. 12, 140). Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου. Συγκεκολλημένη, ἀρτία. Ὑψ. 14. Δ. βάσεως 11,5, στομίον 25 × 25,5.

Κωδωνοειδῆς βάσις ἰσχυρῶς διαπλατυνομένη πρὸς τὴν ἔδραν στηρίξεως. Ἀβαθὲς σῶμα μὲ ὑψηλόν, κατακόρυφον στόμιον. Δύο κυλινδρικοὶ ὀριζόντιοι λαβαὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὧμου.

Ὀφιοειδῆς ταινία ἐντὸς ἐξηρημένης ζώνης εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν. Ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου βεβαμμένη.

141. (Πίν. 12, 141). Πιθανώτατα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένη μὲ ἱκανὰς συμπληρώσεις, ἰδίως κατὰ τὴν βάσιν. Ὑψ. 12,5. Δ. βάσεως 8, στομίον 24 × 26.

Δακτυλιοειδῆς βάσις. Ἀβαθὲς σῶμα μὲ χαμηλὸν ἐπίπεδον στόμιον. Δύο δίδυμοι ὀριζόντιοι, κυλινδρικῆς τομῆς, λαβαὶ προσηρμοσμένοι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὧμου.

Βεβαμμένα τὸ στόμιον καὶ τὸ χαμηλότερον μέρος τοῦ σώματος. Εἰς ἐκάστην πλευρὰν τοῦ ὧμου τέσσαρες ὁμάδες ἀνεστραμμένων καὶ διατεταμένων ἡμικυκλίων. Εἰς τὸ κάτω βεβαμμένον σῶμα ἐξηρημένη ταινία κατὰ τὸ μέσον ὕψος αὐτοῦ.

XV. ΠΥΞΙΣ (Πίν. 12).

142. (Πίν. 12, 142). Πιθανώτατα ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένη, σχεδὸν ἀρτία. Ὑψ. μετὰ τοῦ πώματος 19, τοῦ πώματος μόνου 7. Δ. βάσεως 6,5, στομίον 13.

Επίπεδος βάσις. Ὀφιοειδὲς σῶμα. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πώματος πλαστικὸν κομβίον. Δύο τραπεζοειδεῖς μετὰ τριγωνικοῦ τμήματος εἰς τὸ μέσον λαβαὶ προσηρμοσμένοι εἰς τὸ χεῖλος τοῦ σώματος, εἰς ἃς ἀντιστοιχοῦσι δύο ὅμοιοι ἐπὶ τοῦ πώματος πρὸς ἀνάρτησιν τοῦ ἀγγείου.

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ κομβίου τοῦ πώματος γραφαὶ ἀκτῖνες. Ἐφ' ἐκατέρας πλευρᾶς τῆς μέσης ἐπιφανείας τοῦ τελευταίου δύο ὁμάδες ἐξ 7 ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων. Τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ ἀγγείου μέχρι τῆς βάσεως καλύπτονται διὰ χρώματος, πλὴν ἐξηρημένης ζώνης μὲ δύο γραπτὰς ταινίας εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος.

XVI. ΔΙΩΤΟΝ ΠΙΝΑΚΙΟΝ (Πίν. 12).

143. (Πίν. 12, 143). Ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ. — Συγκεκολλημένον, ἄρτιον. Ὑψ. 5,5. Δ. βάσεως 6, στομίον 20,5 × 21.

Ἐπίπεδος βάσις. Δύο κυλινδρικοὶ λαβαὶ μὲ ἀναστρεφόμενα ἄκρα προσηρμοσμένοι ἐπὶ τοῦ χεῖλους.

Ἐξηρημένη ταινία εἰς τὸ μέσον τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια διαιρεῖται ὁλόκληρος εἰς διακεκοσμημένας ζώνας: ἐπὶ τῆς βάσεως διάγραμμα στανρὸς τοῦ τύπου τοῦ «Ἀγίου Ἀνδρέου» ἄνωθεν ταύτης σύστημα ζωνῶν κατὰ τὸ μέσον περὶ τοῦ σώματος σειρὰ δικτυωτῶν τριγώνων ἄνωτέρω σύστημα ζωνῶν εἰς τὸ ὕψος τῶν λαβῶν γωνιωδῶς θλωμένη γραμμή.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΜΑΡΜΑΡΙΑΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΛΛΟΓΗΝ ΒΛΑΣΤΟΥ

(Πίν. 13).

Εἰς τὸν ἄνωτέρω κατάλογον τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βόλου ἀγγείων προστίθενται δύο ἔτερα εὐρισκόμενα εἰς τὴν Συλλογὴν Βλαστοῦ, τὴν ἀπεικονισιν τῶν ὁποίων ὀφείλω εἰς τὴν εὐγενῆ παραχώρησιν τοῦ κ. Em. Kunze, Διευθυντοῦ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ ἐν λόγῳ ἀγγεῖα προέρχονται κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ πωλήσαντος ἐκ τῆς Μαρμαρίανης, εἰς τοῦτο δὲ συμφωνεῖ καὶ ἡ διακόσμησις τούτων, ἰδίᾳ τοῦ ἀριθ. 144, ὁμοίᾳ ἀκριβῶς πρὸς τὴν γνωστὴν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν λοιπῶν ἀγγείων τῆς περιοχῆς.

144. (Πίν. 13, 144). Ὑδρία. Ἀκεραία. Ταύτην ἀναφέρει ἐπίσης ὁ DESBOROUGH (PP., σ. 45), ὅστις σημειοῖ ὡς πιθανὸν τόπον προελεύσεως τὰς Θήβας. Ἄλλ' ἢ μορφή τῶν κοσμούντων τὸν ὅμον τριγώνων ὁδηγεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν Μαρμαρίανην.

145. (Πίν. 13, 145). Στάμνος ἄωτος. Ἀκεραία. Ἡ ἐκ τῆς Μαρμαρίανης καταγωγὴ τῆς εἶναι ἀσφαλής.

Χαμηλὸς κωνικὸς πούς. Βαθὺ σῶμα εὐρέως διανοιγόμενον κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἀπολήγον εἰς χαμηλὸν στόμιον.

Βεβαμμένα τὸ στόμιον καὶ ἡ ὑψηλότερα ἐπιφάνεια τοῦ ὅμου. Ἐπὶ τῆς χαμηλότερας ἐπιφανείας τοῦ τελευταίου ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν τὰ μεταξὺ τῶν ὁμάδων σχηματιζόμενα τρίγωνα πληροῦνται διὰ χρώματος. Πέριξ τῆς κοιλίας διάγραμμα ἀγκυλωτοῦ στανρὸς καὶ τὰ γνωστὰ ἐκ τῶν ἀγγείων τῆς Μαρμαρίανης ὁμόκεντρα τετράγωνα ἐντὸς μετοπῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων σχηματίζονται στενομήκη κατακόρυφα πλαίσια μὲ ἐπαλλήλους χρώματι πεπληρωμένους ῥόμβους. Ἡ κατωτέρω ἐπιφάνεια εἶναι βεβαμμένη.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ

Ἡ δημοσιευομένη ἐνταῦθα σειρά τῶν ἀγγείων τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου συγκρινομένη πρὸς τὸ λοιπὸν ἐκ Θεσσαλίας ὁμοειδὲς ὑλικόν, ὅσον γνωρίζομεν μέχρι σήμερον, δεικνύει στενὴν πρὸς ἐκεῖνο συγγένειαν. Πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους θεσσαλικαὶ ομάδες ἀκολουθοῦσι τὴν ἰδίαν παράδοσιν εἰς τε τὰ σχήματα καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν, παρουσιάζουσι δὲ καὶ τὴν ἰδίαν τεχνικὴν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται τις νὰ ὁμιλῇ περὶ ἐνιαίου ἀγγειοπλαστικοῦ ρυθμοῦ ἀναπτυχθέντος εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν τῆς Θεσσαλίας κατὰ τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους. Θὰ προσπαθῇσω νὰ δείξω κατωτέρω τὰς σημαντικωτέρας ὁμοιότητας μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων ομάδων, δι' ὧν ὁμοιοτήτων διαπιστοῦται ἡ στενὴ ἐπαφὴ τῶν κατὰ τόπους θεσσαλικῶν ἐργαστηρίων καὶ ἡ ὁμοιομορφία ἐν γένει τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ.

α) Ὁμοιότης ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν.

Ἡ τεχνικὴ τῶν πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων¹, εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή: πηλὸς καθαρὸς καὶ ἐρυθρός, ὅστις ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ὀπτήσεως λαμβάνει ἀπόχρωσιν ἀπὸ τοῦ φαιοῦ μέχρι τοῦ βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος· μέλαν ἢ συνηθέστερον καστανόχρουν βερνίκιον μὲ ὑποσίτλβουσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον τὴν ὄψιν, μεταβαλλόμενον ἐνίοτε μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ εἰς τὰς περιπτώσεις ἐπαφῆς τοῦ ἀγγείου μετὰ τῆς πυρᾶς ἐντὸς τοῦ κλιβάνου· ἐσιτλβωμένη ἁπλῶς ἐπιφάνεια, ἄνευ προσθήκης ἀλοιφῆς.

β) Ὁμοιότης ὡς πρὸς τὰ σχήματα.

I. — Τὴν σπουδαιοτάτην ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἐνιαίας παραδόσεως εἰς τὰ

¹ Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Θεσσαλίας μόνον ἡ ὑπ' ἀριθ. 24 οἶνοχόη τοῦ Βόλου καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 130 δίσκος τῆς Μαρμαίρειανης

κατὰ τόπους θεσσαλικά ἐργαστήρια ἀποτελεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ὠρισμένα σχήματα, ἄγνωστα παντελῶς ἢ σπανιώτατα μόνον ἀπαντῶντα μεταξὺ τῶν ἔξω τῆς Θεσσαλίας πρωτογεωμετρικῶν ρυθμῶν, εἶναι κοινὰ εἰς τὰς θεσσαλικὰς ομάδας, ἀντιπροσωπευόμενα εἰς αὐτὰς δι' ἱκανοῦ ἀριθμοῦ παραδειγμάτων. Τοιαῦτα σχήματα εἶναι :

1. Ἡ τροχήλατος γραπτή ὀπισθότιμος πρόχους (jug with cut-away neck). — Ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι γνωστὰ ἐκ τῆς Μαρμάριανης (ἀριθ. 31-47)¹, ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ (ἀριθ. 36-42), ὡς καὶ ἐκ τῶν πυρῶν τῆς Ἄλου, ἐνθα συνιστῶσι μάλιστα τὸν συνηθέστερον τύπον τῶν κεραμικῶν εὐρημάτων².

2. Ὁ τροχήλατος κανθαροειδὴς σκύφος. — Ἀγγεῖα τοῦ προκειμένου τύπου ἔχομεν ὡσαύτως ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ (ἀριθ. 64-65 καὶ 75-78), ἀπὸ τὴν Μαρμάριανην (ἀριθ. 93-113), ἀπὸ τὰς Φεράς³ καὶ ἀπὸ τὸν τάφον Α τῆς Θεοτόκου⁴.

3. Ὁ μετ' ἀνυψουμένων καθέτων λαβῶν σκύφος. — Παραδείγματα αὐτοῦ ἀνευρίσκονται μεταξὺ τῶν ἀγγείων ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ (ἀριθ. 79-85) καὶ ἐκ τοῦ τάφου Α τῆς Θεοτόκου⁵. Τοῦ προκειμένου τύπου ἀγγεῖα εὐρέθησαν ὡσαύτως εἰς τὴν πυρὰν V καὶ εἰς τὸν τύμβον Ε τῆς Ἄλου⁶.

4. Τὸ ὑψίλαιμον κύπελλον. — Καὶ τούτου παραδείγματα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ (ἀριθ. 86-90) καὶ ἀπὸ τὸν τάφον Α τῆς Θεοτόκου⁷.

II. — Τὴν ἐνότητα τῆς κεραμικῆς παραδόσεως ἐν Θεσσαλίᾳ ἀποδεικνύει ὡσαύτως ἡ παρατηρουμένη εἰς πάντα τὰ ἐπὶ μέρους ἐργαστήρια προτίμησις πρὸς τὰς αὐτὰς χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἀγγείων, αἵτινες καὶ καθιστῶσιν εὐδιάκριτον τὸν πρωτογεωμετρικὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν μεταξὺ τῶν ὁμοίων τοῦ ἀκόμη καὶ εἰς τὰ κοινὰ μὲ ἐκείνους σχήματα.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν λεπτομερειῶν τούτων εἶναι ἡ γωνιώδης τομὴ

εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ πηλοῦ τεφρομέλανος κατὰ τὴν τεχνικὴν *in pasto*.

¹ Οἱ σημειούμενοι ἐφεξῆς ἀριθμοὶ διὰ τὰ ἀγγεῖα τῶν γνωστῶν θεσσαλικῶν ὁμάδων εἶναι οἱ ἀναγραφόμενοι ἐν ταῖς οἰκείαις δημοσιεύσεσι: βλ. βιβλιογραφίαν σχετικὴν εἰς Μέρος πρῶτον, Κεφ. Α'.

² Βλ. BSA., XVIII, 1911/12, σ. 23 καὶ εἰκ. 12.

³ BÉQUIGNON, Recherches, σ. 73, ἀριθ. 6, 8, πίν. XXII.

⁴ WACE - THOMPSON, PT., εἰκ. 145 g (σ. 212). Βλ. καὶ ἡμέτερον πίν. 15, 4.

⁵ PT., εἰκ. 145 e (σ. 212). Βλ. καὶ ἡμέτερον πίν. 15, 5-6.

⁶ Τοιαῦτα ἀσφαλῶς ἀγγεῖα πρέπει νὰ νοήσωμεν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἀναφερόμενα ἁπλῶς (BSA., XVIII, 1911/2, σ. 13 καὶ 19): «twohandled cups with high projecting handles». Πρβ. DESBOROUGH, PP., σ. 168.

⁷ PT., εἰκ. 145 b-c (σ. 212).

τοῦ περιγράμματος εἰς τὴν στροφὴν τῆς κοιλίας πρὸς τὸν ὄμον ἢ τὸ ἐξωγ-
κωμένον περὶ τὴν κοιλίαν καὶ σχεδὸν σφαιροειδὲς σχῆμα τοῦ σώματος¹.

Τὸ προεξέχον καὶ οἶον αἰωρούμενον στόμιον τῶν σκύφων καὶ τῶν κυ-
πέλλων ἀποτελεῖ ἐπίσης ἰδιαίτεραν προτίμησιν τῶν θεσσαλικῶν ἐργαστηρίων².

Χαρακτηριστικὰς ὡσαύτως λεπτομερείας εἰ καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικῶς τῶν
θεσσαλικῶν ἀγγείων ἀποτελοῦσιν ὁ πλαστικὸς δακτύλιος κατὰ τὴν βάσιν τοῦ
λαιμοῦ καὶ αἱ πλαστικάι θηλαὶ ἐπὶ τοῦ προσθίου ὤμου, ἰδίᾳ εἰς τὴν κα-
τηγορίαν τῆς οἰνοχόης³.

III. — Δὲν εἶναι ἴσως ἄσχετος πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν συνάφειαν με-
ταξὺ τῶν θεσσαλικῶν ἐργαστηρίων ὁ ἀπαρτισμὸς τοῦ καταλόγου τῶν προϊ-
όντων αὐτῶν ἐκ τῶν ἰδίων περιπτου σχημάτων.

Οὕτω, ἐκ τῶν 13 κατηγοριῶν, αἵτινες συνθέτουσι τὸν κατάλογον τῶν
τροχηλάτων ἀγγείων τῆς Μαρμαίριανης, αἱ 10 ἀντιπροσωπεύονται καὶ εἰς
τὴν σειρὰν τῶν ἀγγείων τοῦ Βόλου, μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ περιπτου ἀναλογίας
παραδειγμάτων. Εὐνόητον δὲ ὅτι ἡ ἐκπροσώπησις τῶν κατηγοριῶν τούτων
εἰς τὰς λοιπὰς θέσεις τυγχάνει ἀνάλογος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν ἐκά-
στη εὐρεθέντων ἀγγείων. Ὁ ἐν τῇ ὑποσημειώσει παρατιθέμενος πίναξ δει-
κνύει παραστατικῶς τὴν ὁμοιότητα ταύτην⁴.

IV. — Ἐν τούτοις, ὡς χαρακτηριστικώτερον κοινὸν γνώρισμα τῶν πρω-
τογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων παραμένει ἡ λίαν εὐδιάκριτος ὁμοιότης
εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ σχήματος ἐπὶ ἀγγείων διαφόρου μὲν προελεύσεως
ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ τύπου.

Οὕτω, ἡ λεπτομερειακὴ ὁμοιότης ὡς πρὸς τὸ περίγραμμα τοῦ σώ-
ματος ἀποτελεῖ σαφὲς κοινὸν γνώρισμα μεταξὺ τῶν ἀμφορέων 77 τῆς

¹ Βλ., παραδείγματος χάριν, διὰ τὸ γωνιώδες τοῦ περιγράμματος: Βόλου ἀριθ. 4, 16, 29, 39, 40· Μαρμαίριανης ἀριθ. 31, 42, 46, 47, 51, 53· Ἄλου: BSA., ξ. ἀ., σ. 3, εἰκ. 2, 1. 3, σ. 5, εἰκ. 3, 1-3. Διὰ τὴν ἐξόγκωσιν περὶ τὴν κοιλίαν: Βόλου ἀριθ. 26, 38, 41, 42· Μαρμαίριανης ἀριθ. 33-40, 43-45, 48, 49, 60, 65, 67, 68, 81· Ἄλου, ξ. ἀ., σ. 3, εἰκ. 2, 2, σ. 5, εἰκ. 3, 6-7, σ. 6, εἰκ. 4, 2. 4-6.

² Πρβ. DESBOROUGH, PP., σ. 192: «this system (δηλαδή τοῦ αἰωρούμενου ἄνωθεν τοῦ σώματος στομίου) took firm root in Thessaly».

³ Πλαστικὰς ἐπὶ τοῦ ὤμου θηλάς φέρουσι, παραδείγματος χάριν, τὰ ὑπ' ἀριθ. 21 καὶ 28 ἀγγεῖα τοῦ Βόλου, ὡς καὶ αἱ οἰνοχοαὶ τῆς Ἄλου: BSA., ξ. ἀ., σ. 16, εἰκ. 10, καὶ σ. 18, εἰκ. 12, 4. Δακτύλιοι, ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ ἀπαντῶσιν εἰς πάντας σχεδὸν τοὺς ἀμφορεῖς καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν οἰνοχοῶν ἐκ τοῦ τά-
φου τοῦ Καπακλή, ὡς καὶ εἰς πολλὰς ὀπισθομητέρας πρόχους ἐκ τῆς Μαρμαίριανης (βλ. BSA., XXXI, 1930/31, σ. 20).

⁴ Ὁ πίναξ περιορίζεται εἰς τὰ πρωτεύοντα σχήματα καὶ μεταξὺ τῶν ὁμάδων τῆς Μαρμαίριανης καὶ τοῦ Βόλου.

Μαρμαρίανης καὶ 3 τοῦ Βόλου, ὡς καὶ τῶν ὑπ' ἀριθ. 80, 75 καὶ 78 τῆς Μαρμαρίανης καὶ τῶν ὑπ' ἀριθ. 1, 5 καὶ 6 τοῦ Βόλου ἀντιστοίχως. Διὰ τὴν ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὴν ἐν λόγῳ λεπτομέρειαν εἰς τὰς ὀπισθοιμήτους πρόχους παραστατικὴ τυγχάνει ἡ σύγκρισις τῆς ὑπ' ἀριθ. 40 τοῦ Βόλου πρὸς τὰς 31 καὶ 42 τῆς Μαρμαρίανης, τῆς 39 πρὸς τὴν 45 καὶ τῆς 38 πρὸς τὴν 47. Διὰ τὴν κατηγορίαν δὲ τῶν κρατήρων ἀρκεῖ ἡ σύγκρισις μεταξὺ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 43 τοῦ Βόλου καὶ τοῦ 140 τῆς Μαρμαρίανης.

Ἐὰν αἱ τρεῖς ἀνωτέρω κατηγορίαι ἀγγείων, ἥτοι τοῦ ἀμφορέως, τῆς ὀπισθοιμήτου πρόχου καὶ τοῦ κρατήρος, ἀποκλειστικῶς ἐκπροσωποῦνται εἰς τὰς ομάδας τοῦ Βόλου καὶ τῆς Μαρμαρίανης, ἀποδεικνύουσι τῶν δύο τούτων ἐργαστηρίων τὴν ἐπαφὴν καὶ συγγένειαν, ἐκ τῶν λοιπῶν ὅμως κατηγοριῶν, αἵτινες τυγχάνουσι κοιναὶ καὶ εἰς τὰς ἄλλας θέσεις τῆς Θεσσαλίας, καθίσταται καθολικὴ ἡ ἀπόδειξις διὰ τὴν ὅλην περιοχὴν αὐτῆς.

Διὰ νὰ συνεχίσωμεν μὲ τὴν αὐτὴν λεπτομέρειαν τοῦ περιγράμματος τοῦ σώματος, ἃς παραβάλλωμεν: τὴν οἰνοχόην ἀπὸ τὸν τάφον 7 τῆς Ἄλου ἔ. ἀ., εἰκ. 4, 5 πρὸς τὴν ὁμόσημον ἐκ τῆς Δημητριάδος (Νηλείας) τῆς Συλλογῆς Ἐποστολίδου¹, ὡς καὶ τὴν λήκυθον ἐκ τῆς αὐτῆς θέσεως καὶ τῆς ἰδίας Συλλογῆς² πρὸς τὴν εὐρύστομον πρόχουν ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου τῆς Ἄλου τῆς εἰκ. 4, 4, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ἡ μεταξὺ τῶν δύο θέσεων καλλιτεχνικὴ ἐπαφή, τὴν οἰνοχόην ἀπὸ τὸν τάφον Β τῆς Θεοτόκου (ἡμέτερος πίν. 25,1) πρὸς τὴν ὁμόσημον ἀπὸ τὸν τάφον 8 τῆς Ἄλου (εἰκ. 2,4) καὶ τὴν οἰνοχόην ἀπὸ τὸν τάφον Α τῆς Θεοτόκου (ἡμέτερος πίν. 25,3) πρὸς τὴν ὁμοίαν 49 τῆς Μαρμαρίανης. Ἡ 48 οἰνοχόη ἐκ τῆς Μαρμαρίανης ἀποτελεῖ ἀκριβῆ ἐπανάληψιν τῆς 21 ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλή,

Α/Α	Σ Χ Η Μ Α Τ Α	ΜΑΡΜΑΡΙΑΝΗ	ΒΟΛΟΣ
1	Ἀμφορεῖς	7	8
2	Ἀμφορίσκοι	2	3
3	Εὐρύστομοι πρόχοι	4	7
4	Ὀπισθόμητοι πρόχοι	17	7
5	Τριφυλλόσημοι οἰνοχόαι	22	9 καὶ 3 γεωμ.
6	Υδρίαι	1	3 καὶ 1 γεωμ.
7	Κρατῆρες	18	8 καὶ 14 γεωμ.
8	Κανθαροειδεῖς σκύφοι	21	5 καὶ τινες γεωμ.
9	Σκύφοι μὲ καθέτως ἀνυψουμ. λαβὰς	—	7
10	Συνήθεις σκύφοι	9	10

¹ Π. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ, Αἱ Παγασαί, σ. 34, εἰκ. 1.

² Αὐτόθι, σ. 36, εἰκ. 2.

πρέπει δ' ὡσαύτως νὰ παραβάλωμεν τὴν 68 τῆς Μαρμάριανης πρὸς τὴν ἐκ τοῦ τάφου 6 τῆς Ἀλου τῆς εἰκ. 3,6. Διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν δὲ ἐπαφὴν τῆς περιοχῆς τῆς Φαρσάλου μετὰ τῆς Ἰωλκοῦ διδακτικὴ εἶναι ἡ σύγκρισις τῆς ἐκ Παλαιοκάστρου εὐρυστόμου πρόχου¹ πρὸς τὰς ὁμοίας ὑπ' ἀριθ. 30-33 τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου, ὡς καὶ τοῦ κρατηρίσκου ἐκ τῆς ἰδίας θέσεως² πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. 51 ὁμόσχημον τοῦ Βόλου.

Ἀνάλογον χαρακτηριστικὴν ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὴν πλαστικὴν διαμόρφωσιν τοῦ στομίου ἀνευρίσκομεν εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 74 καὶ 75 ἀμφορεῖς τῆς Μαρμάριανης καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 7 καὶ 8 τοῦ Βόλου συγκρινομένους κατὰ ζεύγη. Οἱ συγκριθέντες ἤδη διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ περιγράμματος κρατῆρες 43 τοῦ Βόλου καὶ 140 τῆς Μαρμάριανης ἔχουσιν ὡσαύτως τὴν αὐτὴν διαμόρφωσιν τοῦ στομίου μετὰ τῶν χαρακτηριστικῶν εἰς ἀμφοτέρω τὰ παραδείγματα πλαστικῶν δακτυλίων κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ὤμου, ὁμοίαν δ' ἀκριβῶς διάπλασιν τοῦ στομίου παρουσιάζει καὶ ὁ ἐκ τοῦ τάφου Β τῆς Θεοτόκου κρατηρίσκος μετὰ τοῦ προσηρτημένου εἰς τὴν πλευρὰν κυπέλλου³.

Διὰ τὴν λεπτομερειακὴν, τέλος, ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν λαβῶν περιορίζομαι νὰ παραπέμψω εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 43 καὶ 44 κρατῆρας τοῦ Βόλου καὶ τοὺς ὑπ' ἀριθ. 140-143 ὁμοίους τῆς Μαρμάριανης.

Τὰ παραδείγματα θὰ ἠδύναντο βεβαίως νὰ πολλαπλασιασθῶσι, τῆς συγκρίσεως ἐπεκτεινομένης καὶ ἐπὶ ἄλλων λεπτομερειῶν. Νομίζω ὅμως ὅτι αἱ σημειωθείσαι ἤδη ὁμοιότητες ἀρκοῦσι, διὰ νὰ ἀποδείξωσι τὴν ἀμοιβαίαν ἐπίδρασιν μεταξὺ τῶν κατὰ τόπους θεσσαλικῶν ἐργαστηρίων ἐν τῇ διαμορφώσει τοῦ σχήματος τῶν ἀγγείων.

γ) Ὁμοιότης ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν.

Ἐξ ἴσου πρὸς τὸ σχῆμα χαρακτηριστικὴ τῆς ἐνότητος τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ εἶναι καὶ ἡ ὁμοιότης ἐν τῇ διακοσμῇ τῶν ἀγγείων. Αὕτη παρατηρεῖται οὐ μόνον εἰς τὰ ἀποκλειστικῶς θεσσαλικοῦ τύπου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κοινοῦ τύπου ἀγγεῖα.

Ι. — Διακόσμησις ἀγγείων θεσσαλικοῦ τύπου.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ὁπισθοτημῆτος πρόχου ἡ κυρία διακόσμησις

¹ BCH., LVI, 1932, σ. 109, εἰκ. 17, 5.

² Αὐτόθι, σ. 109, εἰκ. 17, 3.

³ PT., εἰκ. 146 c (σ. 213): bowl with excrescent cup.

τοῦ ἀγγείου συγκεντροῦται εἰς τὸν λαιμόν. Ἐκτὸς μικρῶν παραλλαγῶν, αἵτινες ὅμως δὲν καταστρέφουσι τὴν ἐντύπωσιν τῆς ὁμοιομορφίας, ἡ ἰδιορρυθμία αὕτη ἐν τῇ διακοσμήσει τυγχάνει κοινὴ εἰς τε τὴν ὁμάδα τῆς Μαρμαρίανης καὶ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀγγείων τοῦ Βόλου.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ τροχηλάτου κανθαροειδοῦς σκύφου ἡ διακόσμησις συγκεντροῦται ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ σχετικῶς ὑψηλοῦ ἐπιπέδου λαιμοῦ, συνίσταται δὲ ἐκ δικτυωτῶν κυρίως τετραγώνων. Τοιαύτην πανομοιότυπον διακόσμησιν ἀπαντῶμεν, παραδείγματος χάριν, εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 75 τοῦ Βόλου, εἰς τὸν ἐκ τοῦ τάφου Α τῆς Θεοτόκου¹ καὶ εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 109 τῆς Μαρμαρίανης. Εἰς τὰ δύο πρῶτα παραδείγματα μάλιστα πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῇ ἡ ὁμοία διακόσμησις τοῦ κάτω σώματος διὰ παχείας ὀφιοειδοῦς γραμμῆς.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ σκύφου μετὰ καθέτως ἀνυψουμένων λαβῶν ἡ ὁμοιότης τῆς διακοσμήσεως τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81 ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ καὶ τοῦ ἐκ τοῦ τάφου Α τῆς Θεοτόκου ὁμοίου (ἡμέτερος πίν. 15,5) ἐξικνεῖται ὡσαύτως μέχρι τῶν λεπτομερειῶν: ἐφ' ἑκατέρας πλευρᾶς δύο σειραὶ τετραγώνων, ἐναλλάξ δικτυωτῶν καὶ ἐλευθέρων. Τὴν αὐτὴν δ' ἀκριβῶς διακόσμησιν ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὸν λαιμόν τῆς ὑπ' ἀριθ. 39 ὀπισθομήτου πρόχου ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ.

Τέλος, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ὑψιλαίμων κυπέλλων ἡ διακόσμησις εἰς τὰ παραδείγματα τοῦ Καπακλῆ καὶ τῆς Θεοτόκου, ἐξ ὧν μόνων θεσσαλικῶν θέσεων προέκυψαν μέχρι σήμερον, ταυτίζεται μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν: τὸ στόμιον καὶ τὸ χαμηλότερον σῶμα τοῦ ἀγγείου καλύπτονται διὰ χρώματος, ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως δὲ μείζονος ἐπιφανείας σχεδιάζονται ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν, ἡ δὲ λαβὴ κοσμεῖται διὰ γραπτῶν ὀριζοντίων ραβδώσεων.

II. — Διακόσμησις τῶν κοινοῦ τύπου ἀγγείων.

Εἰς τοὺς ἀμφορεῖς 1 καὶ 2 τοῦ Καπακλῆ καὶ 80 τῆς Μαρμαρίανης, ὡς καὶ εἰς τὴν ὑδρίαν 14 τοῦ Καπακλῆ, ἡ διακόσμησις τῶν λαβῶν εἶναι κοινὴ, συνίσταται δὲ ἐκ δύο παραλλήλων γραπτῶν ταινιῶν κατερχομένων ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς λαβῆς μέχρι τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου, ὅποθεν καμπυλούμεναι ἀνέρχονται κατ' ἀντίστροφον διεύθυνσιν ἐν εἴδει ἀγκίστρων.

Κοινὴ ὡσαύτως τυγχάνει ἡ διακόσμησις εἰς τοὺς ἀμφορίσκους 10 τοῦ Βόλου καὶ 81 τῆς Μαρμαρίανης: ἐφ' ἑκατέρας τῶν πλευρῶν τρεῖς ὁμάδες ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων ἐσχεδιασμένων δι' ἐλευθέρως χειρός, περὶ δὲ τὴν κοιλίαν γραπτὴ ζώνη μεταξὺ ζεύγους λεπτῶν ταινιῶν.

¹ PT., εἰκ. 145 c (σ. 212)· βλ. καὶ ἡμέτερον πίν. 15, 4.

Ὡσαύτως αἱ περὶ τὴν κοιλίαν τῆς οἰνοχόης 21 τοῦ Βόλου ἐναλλασσόμεναι ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν μὲ τὰ ἐνδιάμεσα τρίγωνα πεπληρωμένα διὰ χρώματος παρουσιάζουσι τοιαύτην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ἀντίστοιχον διακόσμησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 48 οἰνοχόης τῆς Μαρμάριανης, ὥστε ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν σημειωθείσαν ἤδη ὁμοιότητα κατὰ τὸ σχῆμα νὰ δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἀμφότεραι κατεσκευάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τεχνίτου.

Ἄς προσθέσωμεν τὴν δι' ἀπλῶν περιθεουσῶν ταινιῶν διακόσμησιν τῆς κοιλίας εἰς τὴν οἰνοχόην τῆς Ἄλου τῆς εἰκ. 13, εἰς τὴν οἰνοχόην ἐκ τοῦ τάφου Α τῆς Θεοτόκου (ἡμέτερος πίν. 15,3) καὶ εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 35 πρόχουν τοῦ Βόλου. Ἡ ἀπουσία καὶ εἰς τὰ τρία παραδείγματα τῆς μεταξὺ τῶν ταινιῶν παρεμβαλλομένης συνήθως εἰς τοὺς ἄλλους πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμοὺς γωνιωδῶς θλωμένης γραμμῆς εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἀκολουθουμένης κοινῆς παραδόσεως ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους θεσσαλικῶν ἐργαστηρίων.

Τέλος, τὸ διὰ λεπτῶν γραμμῶν σταυροειδὲς κόσμημα εἰς τὸν ἐσώτερον δίσκον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 147 κρατήρος τῆς Μαρμάριανης, ὅπερ ὁ DESBOROUGH¹ θεωρεῖ ὡς μοναδικὸν παράδειγμα, ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν ληκυθοειδῇ πρόχουν τοῦ Καπακλῆ ὑπ' ἀριθ. 28.

Πρέπει ἐν τούτοις νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι παρὰ τὰς σημειωθείσας ἀνωτέρω ὁμοιότητας ἐν τῇ διακοσμήσει ἡ ὁμάς τῶν ἀγγείων τῆς Μαρμάριανης διακρίνεται ἐν τινι μέτρῳ τῶν λοιπῶν θεσσαλικῶν ὁμάδων. Ὅ,τι κυρίως χαρακτηρίζει τὰς σειρὰς τῶν ἀγγείων τοῦ Βόλου, τῆς Ἄλου καὶ τῆς Θεοτόκου — διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς τὰς κυριώτερας τῶν θέσεων, ἔξ ὧν προέκυψε σημαντικὸν ὕλικόν — εἶναι ἡ λιτότης καὶ ἡ συμμετρία ἐν τῇ διακοσμήσει. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν ὁμάδα τῆς Μαρμάριανης ἡ διακόσμησις ἀπλοῦται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀφθόνως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου, τὰ θέματα εἶναι ποικιλώτερα καὶ περισσότερον πρωτότυπα, συχνάκις δὲ εἶναι αἰσθητὴ ἡ ἑλλειψις ἐπιμελείας καὶ συμμετρίας ἐν τῷ σχεδίῳ. Ἀλλ' αἱ διαφοραὶ αὗται ὀφείλονται εἰς τὴν πρωτόγονον καλαισθησίαν τῶν τεχνιτῶν τῆς Μαρμάριανης, εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἐμμονὴν αὐτῶν εἰς τὴν τοπικὴν παράδοσιν καὶ εἰς τὴν συνεχιζομένην ἐνταῦθα εἰσορὴν στοιχείων ἐκ τῆς συνορευούσης Μακεδονίας, οὐδόλως δὲ συντελοῦσιν εἰς τὴν μείωσιν τῆς σαφοῦς ἐντυπώσεως ὡς πρὸς τὴν ὁμοιομορφίαν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ.

Ἐκ πάντων τούτων ἀποδεικνύεται ἐπαρκῶς, νομίζω, ἡ ἐνότης τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ. Τὴν ἐνότητα δὲ ταύτην ἐπέβαλλε καὶ ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις τῆς Θεσσαλίας. Ὡς γνωστόν, ἡ χώρα αὕτη,

¹ PP., σ. 96.

ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας περιοχὰς τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου, τὰς ὁποίας διασχίζουν ὑψηλὰ ὄρη ἐμποδίζοντα τὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων τμημάτων εὐκόλον ἐπικοινωνίαν, ἀποτελεῖται ἐξ ἐκτεταμένης πεδιάδος ἐνιαχοῦ μόνον διακοπτομένης ὑπὸ χθαμαλῶν τινων ὑψωμάτων, παρουσιάζει δ' οὕτω ἐδαφικὴν ὁμοιομορφίαν, ἣτις καθιστᾷ εὐχερῇ τὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων ἐπικοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ κέντρον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου κειμένην Ἰωλκόν.

Πράγματι, ἀπὸ τοῦ βορειοτέρου ἄκρου τῆς Θεσσαλίας μία ὁδὸς κατέληγε κατ' εὐθείαν εἰς τὰς Φερὰς διὰ μέσου τῆς ἀνατολικῆς πεδιάδος, ἐκεῖθεν δὲ διὰ χθαμαλῆς προσβάσεως ὠδήγει, ὅπως καὶ σήμερον, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου¹. Εἰς τὰς Φερὰς ὡσαύτως συνέκλινε, φέρουσα ἐκεῖθεν πρὸς Ἰωλκόν, ἡ ἀπὸ τοῦ δυτικωτέρου ἄκρου τῆς Θεσσαλίας ἐκκινουῖσα ἑτέρα ὁδός, ἣτις διασχίζουσα τὴν δυτικὴν πεδιάδα διήρχετο διὰ τῆς Φαρσάλου, συνέχιζε δ' ἐκεῖθεν διὰ τῆς μεταξὺ τοῦ Χαλκοδωνίου ὁρους καὶ τῶν ἀπέναντι ὑψωμάτων κοιλάδος. Τρίτη ὁδός, τέλος, ὠδήγει διὰ μέσου μικρῶν ὑψωμάτων ἀπὸ τοῦ Κροκίου πεδίου (ἸἌλος) εἰς Ἰωλκόν. Ἐντεῦθεν ἐννοεῖ τις εὐκόλως διατί ἡ Ἰωλκὸς διεδραμάτισεν, ὥς θὰ ἴδωμεν, σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ κληθεῖσα προσφυῶς διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ DESBOROUGH² «Κνωσὸς» τῆς Θεσσαλίας³.

Ἄλλ' ἐὰν ἐσωτερικῶς ἡ Θεσσαλία παρουσιάζῃ γεωγραφικὴν ἐνότητα, ἀποχωρίζεται ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς λοιπῆς ἑλληνικῆς χώρας διὰ μεγάλων ὄρεινῶν ὄγκων ὥσει δι' ἀπροσπελάστων τειχῶν, μόνον δὲ διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου ἡδύνατο αὕτη νὰ ἐπικοινωνῇ εὐχερῶς μετὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, μεμονωμένοι τινὲς διαβάσεις διὰ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων ἔφερον εἰς ἐπαφὴν τὰ βόρεια τμήματα τῆς περιοχῆς μὲ τὴν γειτονικὴν Μακεδονίαν⁴.

Ἐκ τῆς γεωγραφικῆς δὲ ταύτης διαμορφώσεως τῆς Θεσσαλίας ἐξη-

¹ Τὸ δόκιμον: κόλπος *Παγασίτης* (ΔΗΜ. XII, 5), ἐξ οὗ καὶ *Παγασιτικός* (ΣΤΡΑΒ. VII, 330 ἀπόσπ. 32). Βραδύτερον ἀπαντῶσι καὶ τὰ ὀνόματα: *Παγασαῖος*, *Παγασικός* καὶ *Πελαγονικός*. Πλείονα βλ. ἐν STAHLIN - MEYER, Pagasai und Demetrias, σ. 167, 2 (MEYER)· πρβ. STAHLIN, Das hellenische Thessalien, σ. 40,4.

² Ἐ. ἀ., σ. 175.

³ Ἡ ἀρξαμένη πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ συναδέλφου κ. Θεοχάρη ἀνασκαφὴ εἰς Ἰωλκὸν ἔφερεν εἰς φῶς μεταξὺ ἄλλων καὶ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα, ἅτινα, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὰ παλαιότερον εὑρεθέντα ἐκεῖ ὅμοια (τάφος Καπακλή), θὰ ἀποτελέσωσιν ἀσφαλῶς πολῦτιμον ὕλικὸν διὰ τὴν πληρεστέραν σπουδὴν τῶν προβλημάτων τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ.

⁴ Λεπτομερῇ ἀπαρίθμησιν τῶν ὄρεινῶν διαβάσεων, αἵτινες ἔφερον ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὰς γειτονικὰς πρὸς αὐτὴν περιοχὰς, βλ. ἐν HANSEN, ECT., σ. 15-18.

γεῖται οὐ μόνον ἡ ἐνότης τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ αὐτοῦ μεταξύ τῶν ἄλλων συγχρόνων ρυθμῶν. Ἐξ ὧσων δ' ἐλέχθησαν ἀνωτέρω περὶ τῶν σημείων ἐπαφῆς τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῶν ἄλλων περιοχῶν δυνάμεθα ἤδη νὰ καθορίσωμεν καὶ τὴν πορείαν τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμόν: αἱ νότιαι ἐπιδράσεις ἔφθινον πρῶτον εἰς τὰ παράλια κέντρα τοῦ Παγασιτικοῦ, ἐκεῖθεν δὲ καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ διεδίδοντο καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θεσσαλίας, ἐνῶ αἱ ἐκ Βορρᾶ ἐπιδράσεις ἠκολούθουν ἀντίστροφον ὁδόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ

Κατὰ τὴν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει ὁ DESBOROUGH εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἤδη μονογραφίαν του, ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐξεπῆ-
γασεν εἰς Ἀττικὴν, ἐξ ἧς ἔπειτα διεδόθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς
Ἑλλάδος, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν εὐρίσκετο εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ φάσιν,
ἦτοι κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 10ου π. Χ. αἰ. Ἡ διάδοσίς του εἰς Θεσσαλίαν
ἐγένετο, κατ' αὐτόν, ἐμμέσως μᾶλλον διὰ μέσου τῶν Β. Κυκλάδων καὶ τῆς
Σκύρου.

Ἐναντίον τῆς ἀνωτέρω θεωρίας, εἰδικῶς ὡς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, ὁμιλοῦσι
τὰ ἑξῆς δύο γεγονότα: 1) μεταξὺ τοῦ ἀττικοῦ καὶ τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ πα-
ρατηροῦνται διαφοραὶ οὐσιώδεις, καὶ εἰς τὰ κοινὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν σχήματα
ἀγγείων, ἐξ ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ δύο ρυθμοὶ ἀνεπτύχθησαν ἀνεξαρτή-
τως ἕκαστος· 2) εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐμφανίζε-
ται εἰς πολὺ πρωιμωτέραν ἐποχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ DESBOROUGH ὀριζομένης, ὡς
τοῦτο διαπιστοῦται ἐκ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων, μολονότι
ταῦτα δὲν εἶναι τόσον ἄφθονα ὅσον τὰ ἀττικά.

Τὸ κατ' ἐμέ, πιστεύω ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς θεσσαλικὸς ρυθμὸς
τυγχάνει αὐτοφυῆς ἐμφανιζόμενος καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καθ' ὃν τρόπον
καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τῆς Ἑλλάδος περιοχὰς¹, ὡς ἡ φυσιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς

¹ Ἡδη διὰ τὰ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα τῆς Ἄλου ὁ MYRES, Who were the
Greeks, σ. 448 καὶ 456, ἀποφαίνεται ὅτι κατὰ τὰ σχήματα καὶ τὴν τεχνικὴν, ἐν μέρει
δὲ καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν, κατὰγονται ταῦτα ἐκ τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν ἀγγείων.
Περὶ δὲ τοῦ ρυθμοῦ τῆς Μαρμαρίανης ὁ HEURTLEY καὶ ὁ SKEAT (BSA., XXXI,
1930/31, σ. 49-50) παρατηροῦσιν ὅτι κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ γνωρίσματα εἶναι μυκηναϊ-
κός, ὡς καὶ οἱ ἄλλαχοῦ ἀναπτυχθέντες πρωτογεωμετρικοὶ ρυθμοί. Τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμ-
βάνει ἔπειτα κατηγορηματικώτερον ὁ HEURTLEY καὶ περὶ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυ-
θμοῦ τῆς Ἰθάκης (BSA., XXXIII, 1932/33, σ. 64. Πρβ. καὶ PM., σ. 125, 1): «ὁ πρω-
τογεωμετρικὸς ρυθμὸς, γράφει, ἀκολουθεῖ εὐθὺς μετὰ τὰ μυκηναϊκά, τῶν ὁποίων ἀπο-
τελεῖ τὴν φυσιολογικὴν ἐξέλιξιν· ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ μυκηναϊκοῦ καὶ πρωτο-
γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἔγκειται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὑπὸ τοῦ δευτέρου τοῦ κτενοειδοῦς δι-
αβήτητος (multiple brush = Kammzirkel) καὶ τῆς ὑπὸ τούτου μηχανοποιήσεως τοῦ κο-
σμήματος». Βλ. ὁμοίαν ἄποψιν τοῦ ἰδίου περὶ τῶν πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς
Βαρδαρόφτσας (BSA., XXVII, 1925/6, σ. 28-30), ὡς καὶ περὶ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ

ὑπομυκηναϊκῆς κεραμικῆς¹ διὰ τῆς συγχωνεύσεως μετ' αὐτῆς τῶν τοπικῶν ἀγγείων. Ὁ λεπτομερέστερος καθορισμὸς τῶν δύο τούτων γενεσιουργῶν αἰτίων θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἰς τὰ ἐπόμενα.

A. ΜΥΚΗΝΑΪΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΝ ΡΥΘΜΟΝ

Ἐλέχθη ὅτι ἡ εἰσβολὴ ξένων λαῶν εἰς Θεσσαλίαν κατὰ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ἐπέφερεν ἀπότομον καὶ ὀριστικὴν διακοπὴν τοῦ μυκη-

ρυθμοῦ γενικῶς ἐν QDAP., IV, 1935, σ. 181. Τὴν αὐτὴν ἄποψιν ἐκφράζει καὶ ὁ PAYNE ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τῆς Κνωσοῦ (BSA., XXIX, 1927/28, σ. 268-9), ὡς καὶ ὁ Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ προκειμένου περὶ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τῆς Λακκίθρας: AE., 1932, σ. 43. Πρὸς τοὺς ἀνωτέρω συμφωνοῦσι καὶ οἱ WACE - BLEGEN, Pottery as Evidence for Trade and Colonisation in the Aegean Bronze Age = Klio, XXXII, 2, σ. 140· βλ. καὶ WACE, The Arrival of the Greeks = Viking, 1954, σ. 216. Τὸν μυκηναϊκὸν - ἀχαικὸν πυρῆνα εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν τῆς Ἀττικῆς δέχεται καὶ ὁ ΚΡΑΙΚΕΡ (Kerameikos, I, σ. 170 κέ.), μολονότι, κατ' αὐτόν, ἀποτελεῖ οὗτος κατ' οὐσίαν νέον ρυθμὸν ἐκφράζοντα τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐξέπληγασεν ἐκ τῶν πολιτικῶν γεγονότων τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὸν 12ον καὶ 11ον π. Χ. αἰ., συνέπεια τῶν ὁποίων ἦτο ἡ νέα καλλιτεχνικὴ ἀνθήσις ἐνταῦθα. Ἀντιθέτως ὁ SKEAT, The Dorians, σ. 26 κέ., ἀκολουθῶν τὴν ἐπικρατοῦσαν παλαιότερον ἀντίληψιν ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τοῦ γεωμετρικοῦ καθόλου ρυθμοῦ (βλ. MILOJČIĆ, Die dorische Wanderung = AA., 1948/9, σ. 13), ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς εἰσῆλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ Βορρᾶ ὑπὸ τῶν Δωριέων. Τὰς δυσκολίας ὅμως πρὸς παραδοχὴν μιᾶς τοιαύτης ἀπόψεως ἐκ χρονολογικῶν κυρίως λόγων βλ. ἐν BSA., XXXI, 1930/1, σ. 53-55 καὶ MYRES, ἔ. ἀ., σ. 456 κέ. Πρέπει, τέλος, νὰ σημειώσω ὅτι τὴν γνώμην τοῦ DESBOROUGH περὶ τῆς ἐκ τῆς Ἀττικῆς διαδόσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ φαίνεται ὅτι ἀποδέχεται καὶ ὁ MILOJČIĆ, ἔ. ἀ., σ. 14 («Die in den letzten Jahrzehnten auf breiter Basis durchgeführten Ausgrabungen in Athen zeigten, dass mindestens in Athen die Entwicklung von der submykenischen bis in die geometrische Zeit ohne Unterbrechung verlaufen ist. Mit anderen Worten, der geometrische Stil wäre eine Fortsetzung des submykenischen Stils und damit eine Erfindung der Athener»), ἀσπάζεται δ' ὁμοίως καὶ ὁ συνάδελφος Μ. ΑΝΑΡΟΝΙΚΟΣ, Ἡ «Δωρικὴ εἰσβολή» καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα (Ἑλληνικά, τόμ. 13, σ. 221-240), σ. 222/3.

¹ Περὶ τῶν ὑπομυκηναϊκῶν ἀγγείων πιστεύεται συνήθως ὅτι διακρίνονται σαφῶς ἀπὸ τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν καὶ ὅτι ἀποτελοῦσι ταῦτα τὸν ἐνδιάμεσον σταθμὸν μετὰ τῶν τελευταίων καὶ τῶν πρωτογεωμετρικῶν: S. WIDE, AM., XXXV, 1910, σ. 31/2· HEURTLEY, BSA., XXXI, 1930/1, σ. 52. Ἀλλ' ὁ SKEAT, The Dorians, σ. 24/5, ἀκολουθῶν δὲ καὶ ὁ HEURTLEY (BSA., XXXIII, 1932/33, σ. 64,5 καὶ QDAP., IV, 1935, 181, 6) ὑποστηρίζουσιν ὅτι τὰ χαρακτηριζόμενα ὡς ὑπομυκηναϊκά ἀγγεῖα τῆς γνωστῆς κατηγορίας τῆς Σαλαμῖνος εἶναι ἀκόμη μυκηναϊκά, συνάπτονται δὲ στενῶς πρὸς τὸν ρυθμὸν τοῦ Granary καὶ τὸν Close-Style. Κατὰ τὸν HEURTLEY ὁ ὅρος «ὑπομυκηναϊκός» is appropriate to the mixed twelfth-century of Cyprus, and to «Philistine» pottery in Palestine.

ναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἐνταῦθα ¹. Εἰς τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἠκολούθησαν τὰ τοπικὰ χειροποίητα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν μόνην ἐν χρήσει κεραμικὴν μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς ἐκ Νότου τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Ὁ ἀνωτέρω ἰσχυρισμὸς δὲν ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν πραγμάτων οὐδὲ δι' αὐτὴν ἐτι τὴν Β. Θεσσαλίαν. Διότι τὰ ἀνευρεθέντα μέχρι σήμερον καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Θεσσαλίας «ὑπομυκηναϊκὰ» ἀγγεῖα, ὅσονδήποτε εὐάριθμα καὶ ἂν εἶναι, μαρτυροῦσιν ἱκανῶς περὶ τῆς ὁμαλῆς καὶ ἐνταῦθα διαδοχῆς τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων καὶ περὶ τῆς φυσιολογικῆς μεταβάσεως πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν.

Πρέπει ἄλλως τε νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε ὕλικόν ἐκ Θεσσαλίας τῆς τε ὑπομυκηναϊκῆς καὶ πρωτοσιδηρᾶς περιόδου προέρχεται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀπὸ τάφους, ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν ὁποίων — ὡς εἶναι εὐνόητον — δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σχηματίσωμεν πλήρη εἰκόνα τῆς ὅλης ἐν χρήσει κεραμικῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Εὐρείας ἐκτάσεως καὶ ἐπὶ σημαντικῶν κέντρων ἀνασκαφαί, ἔξ ὧν θὰ ἠδύναντο αἱ ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώσεις μας νὰ ὀλοκληρωθῶσι, δὲν διεξήχθησαν ἀκόμη ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅπου δὲ τοιαῦται ἀπόπειραι ἐγένοντο τὰ πράγματα ἀπέδειξαν τὴν κανονικὴν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀντικατάστασιν τοῦ μυκηναϊκοῦ ρυθμοῦ διὰ τῶν ὑπομυκηναϊκῶν ἀγγείων ².

Οὕτω, εἰς τοὺς ἀνασκαφέντας ὑπὸ τοῦ ΒΕRUIGNON παρὰ τὴν Φάρσαλον (Φθίαν) συνοικισμοὺς εἰς Κτοῦρι καὶ Παλαιόκαστρον ὁ ἀμνητὸς τῶν «ὑπομυκηναϊκῶν» θραυσμάτων παραπλεύρως τῶν μυκηναϊκῶν ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως πλούσιος ³, ὅμοια δὲ ἀναφέρονται ἐπίσης καὶ ἔξ ἄλλων συνοικισμῶν τῆς Θεσσαλίας ⁴. Εἰς ἐνεργηθεῖσαν δὲ προσφάτως ὑπὸ τοῦ ΜΙΛΟJČIĆ ἀνασκαφὴν εἰς τὴν παρὰ τὸν Πηνειὸν μαγούλαν τῆς Ἀργίσης ἀνευρέθησαν εἰς τὸ ὑψηλότερον στρώμα θραύσματα μυκηναϊκῶν καὶ ὑπομυκηναϊκῶν ἀγγείων, ἀνάμεικτα ὡς ἐκ τῆς διαταράξεως τοῦ στρώματος.

¹ DESBOROUGH, P.P., σ. 172-3. Τὸ αὐτὸ ὑποστηρίζει μετὰ μεγαλυτέρας ἐμφάσεως καὶ περὶ τῶν Κυκλάδων (σ. 173), περὶ τῶν ὁποίων προσθέτει ὅτι «ἐνταῦθα φαίνεται ὡς ἂν οἱ κάτοικοι ἔπαυσαν νὰ ὑφίστανται». Περὶ τῆς υπάρξεως ἐν τούτοις ὑπομυκηναϊκῶν ἀγγείων εἰς τὰς νήσους Μῆλον καὶ Πάρον βλ. SKEAT, ἔ.δ., σ. 37 καὶ σημ. 3. Σαφέστεραι ἀποδείξεις περὶ τῆς ἀδιακόπου συνεχίσεως τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς Κυκλάδας μετὰ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς προέκυψαν ἐκ τῆς προσφάτου ἀνασκαφῆς τοῦ Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝΤΟΣ ἐν Νάξῳ: βλ. ΠΑΕ., 1951, σ. 222.

² Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἀναληφθεῖσα ἤδη συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τῆς Ἰωλκοῦ θὰ παράσχῃ τὴν ἀσφαλεστέραν ἀπόδειξιν τούτου.

³ BCH., LVI, 1932, σ. 89 κ.έ. Ἰδιαιτέρως διὰ τὰ ὑπομυκηναϊκὰ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν θέσεων βλ. σ. 107, εἰκ. 12, 7.12 (Παλαιόκαστρον) καὶ σ. 149 κ.έ., εἰκ. 42-46 (Κτοῦρι).

⁴ Βλ. αὐτόθι, σ. 169.

Αἱ ἐκ τῶν τάφων μαρτυρίαι, καίπερ μεμονωμέναι, εἶναι ὅμως περισσότερον ἀποδεικτικάι. Σημειοῦμεν μεταξὺ αὐτῶν :

1) Τὰ ὑπὸ τοῦ P. WOLTERS ἐν AM., XIV, 1889, σ. 262 κέ., πίν. XI δημοσιευόμενα ἀγγεῖα τῆς Συλλογῆς Ἀποστολίδου ἐκ τάφων εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βόλου ἀκτὴν, ἔνθα τοποθετεῖται ἡ σύγχρονος πρὸς τὴν Ἰωλκὸν Νήλεια¹. Ἐξαιρέσει ἴσως τοῦ ἀριθ. 7, τὰ λοιπὰ φαίνονται μᾶλλον ὑπομυκηναϊκά (βλ. πρὸ πάντων τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀριθ. 2), εἰ καὶ χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ δημοσιεύσαντος ὡς καθαρῶς μυκηναϊκά.

2) Τὸ ἐκ Φερῶν καλαθοειδὲς μετὰ προχοῆς ἀγγεῖον². Τὸ σχῆμά του εἶναι βεβαίως μυκηναϊκόν, ἀλλ' ἡ διακόσμησις του ὁδηγεῖ εἰς τοὺς ὑπομυκηναϊκοὺς χρόνους.

3) Τὴν ἐκ τοῦ τάφου C τῆς Θεοτόκου λήκνυτον³. Ὁ DESBOROUGH συμφωνεῖ περὶ τῆς χρονολογήσεώς της εἰς τοὺς ὑπομυκηναϊκοὺς χρόνους, θεωρεῖ ὅμως ὅτι ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν ἐκ Νότου⁴. Ἀλλ' ἡ ποιότης τοῦ πηλοῦ, ὁμοία πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν ἐκ τῆς περιοχῆς ἀγγείων, μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐντοπίου καταγωγῆς αὐτῆς.

4) Εἰς τοὺς ὑπομυκηναϊκοὺς χρόνους ἀνήκει συμφώνως πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ βερνικίου καὶ ἡ κατὰ τὸ 1953 εὑρεθεῖσα εἰς ἓνα τῶν μυκηναϊκῶν θολωτῶν τάφων παρὰ τὸν Πτελεόν⁵ ληκυθοειδὴς πρόχους περιληφθεῖσα εἰς τὸν πρόσθεν κατάλογον ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 16.

5) Σπουδαιότεραν σημασίαν ὡς ἐκ τῆς ἀπομεμακρυσμένης θέσεως, εἰς ἣν ἀνευρέθη, ἔχει ὁ ἐν τῷ καταλόγῳ ὑπ' ἀριθ. 9 ἀμφορίσκος ἐξ ἀνασκαφικῆς ἐρεῦνης κατὰ τὸ 1953 εἰς τὸ Πετζίονι παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ κάτω Ὀλύμπου⁶. Εὑρέθη ἔξω τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν δύο ἀνασκαφέντων κιβωτισσῶν τάφων, εἰς ἐκάτερον τῶν ὁποίων ἔκειντο ἀνὰ δύο χειροποίητα ἀγγεῖα τοῦ τύπου τῆς Μαρμαρίανης μετὰ τινων ἄλλων πενιχρῶν κτερισμάτων, ἐξ ὧν χρονολογοῦνται οὗτοι εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πρωτοσιδηρᾶς περιόδου. Ὁ ἀμφορίσκος ὅμως εἶναι τροχήλατος, κατὰ τὸ σχῆμα δὲ καὶ τὴν διακόσμησιν ἀνήκει εἰς τὰ ὑπομυκηναϊκά καὶ εἶναι τοπικῆς καταγωγῆς, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ πηλοῦ.

⁷ Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται ἐπαρκῶς, νομίζω, ὅτι καὶ εἰς τὴν

¹ Περὶ τῆς θέσεως τῆς Νηλείας βλ. FR. STAEHLIN, Das hellenische Thessalien, σ. 77 καὶ σημ. 2. Πρβ. STAEHLIN - MEYER, Pagasai und Demetrias, σ. 167 καὶ σημ. 1^α RE., XVI, 2, σ. 2268 - 9 (STAEHLIN).

² BÉQUIGNON, Recherches, σ. 79,7, πίν. XXII.

³ WACE - THOMPSON, PT., εἰκ. 146 f (σ. 213).

⁴ PP., σ. 148 καὶ 173.

⁵ Βλ. ΠΑΕ., 1953, σ. 120 κέ., καὶ πίν. 1, 1.

⁶ Εἰς λεπτομερῆ δημοσίευσιν τῆς ἀνασκαφῆς προτίθεται νὰ προβῶ ἐντὸς ὀλίγου.

Θεσσαλίαν τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἀντικαθίστανται κανονικῶς ὑπὸ τῶν «ὑπομυκηναϊκῶν», ἐκ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη ἔπειτα ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς. Χωρὶς τὴν ὑπαρξιν ἄλλως τε τῶν τελευταίων θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ἐρμηνευθῶσιν αἱ πολλαπλαῖ ἐπιβιώσεις τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων εἰς τὸν θεσσαλικὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν, αἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων φέρουσι κατ' εὐθείαν εἰς τὰ ἀρχικὰ πρότυπα. Παρέχω κατωτέρω παραδείγματα τῶν μυκηναϊκῶν τούτων ἐπιβιώσεων.

α) Ὡς πρὸς τὰ σχήματα.

1. **Ὑδρία.** – Ἡ ὑπ' ἀριθ. 13 τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου δὲν εἶναι μὲν γνωστὸν ποῦ ἀκριβῶς εὗρέθη, ἀλλ' εἶναι ὅπωςδὴποτε βεβαία ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας καταγωγή της. Τὸ σχῆμα καὶ ἡ διακόσμησις συνάπτουσιν αὐτὴν στενῶς πρὸς τὰς ὑπομυκηναϊκὰς ὑδρίας ¹, εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ὀδηγεῖ καὶ τὸ καστανόξανθον βερνίκιον ἐν τῇ διακοσμήσει. Τὰ λοιπὰ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βόλου παραδείγματα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ (ἀριθ. 14-15) παρουσιάζουσι τὸ ἴδιον ἀκριβῶς σχῆμα ἐν τῷ συνόλῳ καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας, ἀποδεικνυομένου οὕτω ὅτι ὁ τύπος τῆς ὑδρίας εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν κατάγεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν προτύπων ².

2. **Ἀμφορίσκος.** – Ἐμνημονεύθη ἤδη ὁ ὑπομυκηναϊκός, ὁ εὗρεθεὶς εἰς τὸ Ρετζιούνι. Τὸ σχῆμα τῶν ὑπομυκηναϊκῶν ἀμφορίσκων καὶ τὴν ὑπομυκηναϊκὴν παράδοσιν ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν τῆς κοιλίας ἀκολουθεῖ ὁ ὑπ' ἀριθ. 10 ὁμόσχημος τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου, εἰς τὸν ὁποῖον μάλιστα τὰ ἐπὶ τοῦ ὤμου ἡμικύκλια εἶναι ἐσχεδιασμένα δι' ἐλευθέρας χειρός: ἀνήκει ἐπομένως εἰς τὴν μεταβατικὴν πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν περίοδον ἢ τὸ βραδύτερον εἰς τὴν πρωιμωτάτην αὐτοῦ φάσιν. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 81 ὅμοιος τῆς Μαρμάριανης ἔχει τὴν αὐτὴν καὶ ὁ προηγούμενος διακόσμησιν εἰς τὴν κοιλίαν καὶ ἐλεύθερα ἐπίσης ἡμικύκλια ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἀλλὰ τὸ σχῆμα αὐτοῦ ὀδηγεῖ πρὸς μεταγενεστέραν ἐποχὴν. Πρὸς τοὺς δύο πρώτους ἀμφορίσκους συνάπτονται ὡσαύτως στενῶς κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰ

¹ Πρβ. AM., XXXV, 1910, σ. 24-5, πίν. VI, 6 (ἐκ Σαλαμῖνος) BSA., XXV, 1921/3, σ. 32, εἰκ. 8c (ἐκ Μυκηνῶν) BLEGEN, Korakou, σ. 69, εἰκ. 100 Asine, σ. 394-5, εἰκ. 260, 1.

² Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν θεσσαλικῶν καὶ ἀττικῶν παραδειγμάτων εἶναι εὐδιάκριτος. Εἰς τὰ ἀττικὰ παραδείγματα, σπανιότατα ἄλλως τε (βλ. Kerameikos, I, σ. 122 πρβ. DESBOROUGH, PP., σ. 43), τὸ σχῆμα ἀκολουθεῖ τὸ κανονικὸν ὡσεὶδὲς περίγραμμα ἀντὶ τοῦ συνηθιζομένου σφαιρικοῦ εἰς τὰ θεσσαλικά συμφώνως πρὸς τὰ μυκηναϊκὰ πρότυπα: βλ. DESBOROUGH, αὐτ., πίν. 14.

λοιπὰ ἐκ Θεσσαλίας ὁμοειδῆ παραδείγματα, ἐνῶ διαφέρουσιν οὐσιωδῶς ἀπὸ τῶν ἀττικῶν συγχρόνων παραδειγμάτων¹. Οὐδεμία ἄρα ἀμφιβολία ὅτι καὶ διὰ τὸ προκείμενον σχῆμα ἡ ἐπίδρασις τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς ὑπῆρξεν ἄμεσος εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμόν.

3. *Τρίλοβος οἰνοχόη*. — Ἀποτελεῖ τὸ κοινότερον σχῆμα εἰς ὅλους τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμούς, ἀντιπροσωπεύεται δὲ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐξ ὅλων τῶν γνωστῶν θέσεων. Ἡ μυκηναϊκὴ καταγωγὴ τοῦ σχήματος εἶναι βεβαία². Συγκεκριμένως δὲ εἰς τὰ θεσσαλικά παραδείγματα ἡ ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν προτύπων ἄμεσος ἔμπνευσις καὶ καταγωγὴ τυγχάνει ἀναμφισβήτητος ἔνεκα τῆς χαρακτηριστικῆς γωνιώδους τομῆς τοῦ περιγράμματος εἰς τὴν στροφὴν πρὸς τὸν ὦμον³, ἀγνώστου εἰς τὰ ἀττικά ἀντίστοιχα ἀγγεῖα, ῥοειδοῦς μορφῆς.

4. *Πρόχους τοῦ τύπου «Α»* (ληκυθοειδής). — Ἀπαντᾷ εἰς τὴν σειρὰν τῆς Μαρμάριανης (ἀριθ. 70-71), ὡς καὶ εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀγγείων τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου (ἀριθ. 27-29). Ὁ DESBOROUGH⁴ νομίζει ὅτι ἀποτελεῖ ἀπλοποίησιν τοῦ συνήθους τύπου τοῦ ἀμφορέως ἢ τῆς ὑδρίας. Ἡ εὐρεθεῖσα ὅμως ἐντὸς τοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου τοῦ Πτελεοῦ ὑπομυκηναϊκὴ (ἀριθ. 27) καθορίζει σαφέστερον τὴν ἐποχὴν, ἐξ ἧς κατάγεται τὸ σχῆμα.

5. *Πρόχους τοῦ τύπου «Β»* (= εὐρύστομος). — Κατάγεται ἐπίσης ἐκ

¹ Πρβ. διὰ τοὺς πρωιμωτέρους ἀττικοὺς Kerameikos, I, πίν. 61, ἀριθ. 531 (σ. 121), διὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους αὐτόθι, I, πίν. 45, ἀριθ. 595 (σ. 122), πίν. 73, ἀριθ. 610, 412· IV, πίν. 12, ἀριθ. 2131 (σ. 23)· V, I, πίν. 42, ἀριθ. 898. — Οἱ θεσσαλικοὶ πρωτογεωμετρικοὶ ἀμφορίσκοι διακρίνονται τῶν ἀττικῶν ἀντιστοίχων τῶν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος, σφαιρικὸν ἀντὶ τοῦ ῥοειδοῦς τῶν ἀττικῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λαιμοῦ: εἰς τοὺς ἀττικοὺς ἀμφορίσκους ὁ λαιμὸς ἀποχωρίζεται ὀξέως ἀπὸ τοῦ σώματος, εἶναι ὑψηλὸς καὶ εὐρύνεται βαθμιαίως ἐν εἴδει ἀνοιγομένου κάλυκος· εἰς τοὺς θεσσαλικοὺς ἀντιθέτως εἶναι χαμηλὸς καὶ εὐρύς, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ περιγράμματος τοῦ σώματος καὶ μειοῦται ἰσχυρῶς κατὰ τὸ μέσον. Τὸ σχῆμα δ' ἀκριβῶς τῶν θεσσαλικῶν ἀμφορίσκων παρουσιάζουσι καὶ τὰ μυκηναϊκά πρότυπα: πρβ. πχ. WACE, Chamber Tombs at Mycenae, πίν. XXXI, T. 515, ἀρ. 54.

² Βλ. FURUMARK, The Myc. Pottery, σ. 606, Form 38, ἀριθ. 137, 138. Ἡ ἐμφάνισις τῆς πιθανῶς ἀπὸ τῆς YE III C: 1 περιόδου.

³ Πρβ. FURUMARK, ἔ. ἀ., σ. 31, εἰκ. 6 ἀριθ. 137 (= III C: 2) καὶ πλέον συγκεκριμένως τὴν ὑπ' ἀριθ. 19 τοῦ Βόλου πρὸς τὴν ἐκ Μυκηνῶν BSA., XXV, 1921/23, σ. 32, εἰκ. 8b, τὰς ὑπ' ἀριθ. 16-18 πρὸς τὴν ἐκ Σαλαμῖνος AM., XXXV, 1921, πίν. V, 3 καὶ τὴν ἐξ Ἀγορᾶς Ἀθηνῶν AJA., XL, 1936, σ. 191, εἰκ. 4, τέλος τὴν ὑπ' ἀριθ. 20 πρὸς τὴν ἐκ Σαλαμῖνος AM., ἔ. ἀ., πίν. VI, 7. Εἰς τὴν τελευταίαν πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσωμεν καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ ὦμου πλαστικὰς θηλάς, ὁμοίας πρὸς τὰς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὑπ' ἀριθ. 21. Ἐκ δὲ τῶν ὑπομυκηναϊκῶν παραδειγμάτων πρβ. Asine, σ. 367, εἰκ. 238, 30-31.

⁴ PP., σ. 139 καὶ 171.

τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς¹, ἀπαντᾷ δὲ λίαν ἐνωρὶς μεταξὺ τῶν πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων. Ἐκ τῶν γνωστῶν παραδειγμάτων παλαιότερον φαίνεται τὸ εὐρεθὲν εἰς Κτοῦρι², ὅπερ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ἀνήκει εἰς τὴν μεταβατικὴν πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν περίοδον. Ὅμοια πρὸς αὐτὸ κατὰ τὸ σχῆμα εἶναι καὶ τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βόλου παραδείγματα ὑπ' ἀριθ. 30-33 ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Ἰωλκοῦ (Καπακλῆ). Τὰ τελευταῖα χρονολογεῖ ὁ DESBOROUGH εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ³, εἰς τὴν ἰδίαν δ' ἐποχὴν τοποθετεῖ καὶ τὰ ἐκ Σκύρου ὅμοια παραδείγματα. Ἀλλὰ τὰ παρατιθέμενα⁴ δύο ἀντίστοιχα ἐκ Νάξου (πίν. 15, 7-8), ἅτινα εἶναι ὅμοια ἀκριβῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ἀνήκουσι δὲ ἀσφαλῶς εἰς τοὺς μεταβατικούς πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν χρόνους ἢ τὴν πρωιμωτάτην αὐτοῦ περίοδον⁵, παρέχουσι καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγγείων τὸν χρονικὸν καθορισμόν. Καθίσταται οὕτω προφανὲς ὅτι προκειμένου καὶ περὶ τοῦ παρόντος σχήματος ἢ παράδοσις ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων μέχρι τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ὑπῆρξε συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος.

6. **Κρατηρίσκος.** — Καθαρῶς μυκηναϊκὸν σχῆμα ἀνευρίσκεται συχνὰ εἰς τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμοὺς καὶ δὴ καὶ τὸν θεσσαλικὸν ἀπὸ τῶν πρώιμων ἤδη χρόνων. Ἀπὸ τὰ παλαιότερα παραδείγματα ἐν Θεσσαλίᾳ σημειῶ τὸν ἀριθ. 51 τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου καὶ τὸ ἐκ τοῦ συνοικισμού τοῦ Κτοῦρι⁶, ἀμφοτέρω τῆς ὑπομυκηναϊκῆς ἢ τῆς ἀκολουθούσης εὐθὺς περιόδου⁷. Τὸν ἐπόμενον σταθμὸν ἐξελίξεως παρουσιάζουσιν ὁ ὑπ' ἀριθ. 52 τοῦ Βόλου καὶ ὁ ἐκ τοῦ τάφου Β τῆς Θεοτόκου⁸.

7. **Σκύφος.** — Γνωστὸν σχῆμα μεταξὺ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων⁹. Ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς τῆς Ἀττικῆς δὲν χρησιμοποιεῖ τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν, ὅπου μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν διακόσμησιν τῶν ἀνεστραμμένων ἡμικυκλίων ἀπολαύει ἰδιαιτέρας δημοτικότητος. Ὁ DESBOROUGH συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν του περὶ διαδόσεως τοῦ

¹ Βλ. FURUMARK, ἔ.ἀ., σ. 602, Form 24, ἀριθ. 111 = YE III C: 1.

² BCH., LVI, 1932, σ. 109, εἰκ. 17, 5. Πρβ. ὁμοίαν ἐκ Θηβῶν τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς ἐποχῆς: ΑΔ., 3, 1917, σ. 165, εἰκ. 122, 6.

³ PP., σ. 68.

⁴ Κατ' εὐγενῆ παραχώρησιν τοῦ Καθηγητοῦ Ν. Κοντολέοντος.

⁵ Βλ. ΠΑΕ., 1951, σ. 222 καὶ 220, ὡς καὶ τὸ ἐν σ. 215 σχεδιογράφημα.

⁶ BCH., ἔ. ἀ., σ. 109, εἰκ. 17, 3.

⁷ Πρβ. AJA., XL, 1936, σ. 191, εἰκ. 4 (ὑπομυκηναϊκὸς ἐκ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν) Asine, εἰκ. 237, 35 (τῆς μεταβατικῆς περιόδου).

⁸ WACE - THOMPSON, PT., εἰκ. 146 d (σ. 213).

⁹ FURUMARK, ἔ.ἀ., σ. 634, Form 80, ἀριθ. 284 καὶ σ. 48, εἰκ. 13, σ. 49, εἰκ. 14 = III A: 2 - B - C: 1.

πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ πιστεύει ὅτι ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ ἀττικοῦ κρατηρίσκου καὶ ὅτι οἱ ἐνδιάμεσοι τύποι ἀνευρίσκονται εἰς τὰς Β. Κυκλάδας¹. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἀπόψεως ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συμφωνῶ, θὰ γίνῃ ἐκτενέστερος λόγος εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

8. **Ὑψίπων κύπελλον.**—Μυκηναϊκὸν ὡσαύτως σχῆμα² ἀντιπροσωπευόμενον εἰς τὸν θεσσαλικὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν δι' ἑνὸς μόνον παραδείγματος, ὅπερ προέρχεται ἐκ τοῦ τάφου Β τῆς Θεοτόκου³.

9. **Κύπελλον τοῦ συνήθους τύπου.**—Δημοτικὸν ὡσαύτως σχῆμα εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν τῆς Θεσσαλίας, ἰδιαίτατα δὲ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἰωλκοῦ. Τὰ πρότυπά του εὑρίσκονται κατὰ τοὺς HEURTLEY καὶ SKEAT⁴ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν κεραμικὴν, δυνάμεθα δὲ πράγματι νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὸ ἐκ τῆς Νηλείας ὑπομυκηναϊκὸν κύπελλον τῆς Συλλογῆς Ἀποστολίδου⁵.

10. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, μυκηναϊκῆς ὡσαύτως προελεύσεως εἶναι καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῶν πλαστικῶν θηλῶν ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἰδίως δὲ τοῦ πλαστικοῦ δακτυλίου κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Ἡ τελευταία αὕτη λεπτομέρεια κατάγεται ἀπὸ τὴν Μεσομινωικὴν III περίοδον, παρελήφθη δὲ ἕκτοτε ἤδη εἰς τὴν ἀγγειοπλαστικὴν ἐκ μεταλλικῶν προτύπων⁶. Ἀνευρίσκεται ἐν σταθερᾷ συνεχείᾳ καὶ κατὰ τὴν Ὑστερομινωικὴν περίοδον, ὥς καὶ κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους⁷, ὁπόθεν καὶ μετηνέχθη εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς θεσσαλικῆς ἀγγειοπλαστικῆς τῶν πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ἀναμφισβητήτως ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν τοῦ λαιμοῦ πλαστικὴ βαθμὶς εἰς τὸν ἀμφορέα 1 τοῦ Βόλου. Διότι, ἐὰν ὁ πλαστικὸς κατὰ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ δακτύλιος ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλους πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμούς, ἡ λεπτομέρεια ὅμως τῆς πλαστικῆς βαθμίδος, ἡ ὁποία τυγχάνει τῆς ἰδίας ὡσαύτως προελεύσεως⁸, μόνον εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο τοῦ Βόλου ἀπαντᾷ, ὅσον τοῦλάχιστον δύναμαι νὰ γνωρίζω.

¹ PP., σ. 180 κέ.

² Βλ. FURUMARK, ἔ. ἀ., σ. 621, Form 58, ἀριθ. 217 καὶ σ. 49, εἰκ. 14=III C: 2. Πρβ. καὶ τὸ ὑπομυκηναϊκὸν ἐκ τῆς παρὰ τὸν Βόλον Νηλείας τῆς Συλλογῆς Ἀποστολίδου: AM., XIV, 1889, πίν. XI, 5.

³ PT., εἰκ. 146 e (σ. 213).

⁴ BSA., XXXI. 1930/31, σ. 26, 1.

⁵ AM., XIV, 1889, πίν. XI, 2.

⁶ Βλ. FURUMARK, ἔ. ἀ., σ. 86-7. Μετάλλινα παραδείγματα τῆς MM III περιόδου ἀναφέρονται αὐτόθι, σ. 87, 1 τὰ EVANS, The Palace of Minos at Knossos, II, εἰκ. 398 l, 402, 410, 411, εἰς ἃ πρόσθετος τοῦ ἰδίου, The prehist. Tombs of Knossos, εἰκ. 100 h. Διὰ πῆλινα δ' ἀντίστοιχα παραπέμπει εἰς EVANS, The Palace of Minos, I, εἰκ. 415 καὶ ἐγχρωμον πίν. 7 (σ. 596).

⁷ Βλ. FURUMARK, ἔ. ἀ., εἰκ. 22, σ. 81.

⁸ Βλ. EVANS, The Palace of Minos, II, εἰκ. 395 e. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἀπο-

β) Ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν.

Κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ HEURTLEY καὶ τοῦ SKEAT¹ ἡ διάκρισις τῶν μυκηναϊκῶν στοιχείων ἐν τῇ διακοσμήσει τῶν πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Θεσσαλίας δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλος, ἐπειδὴ τὰ ἴδια πολλάκις κοσμήματα ἀνευρίσκονται εἰς τε τὴν παλαιὰν ἐγχώριον κεραμικὴν καὶ εἰς τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα. Οὕτω, αἱ σειραὶ τῶν δικτυωτῶν τριγώνων καὶ τὰ δικτυωτὰ τετράγωνα, ὥς καὶ οἱ δικτυωτοὶ ἢ συμπαγεῖς ῥόμβοι, τυγχάνουσι μὲν συνήθῃ διακοσμητικὰ θέματα μεταξὺ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων², ἀλλ' εἶναι ἐπίσης κοινὰ καὶ εἰς τὰ ἐγχώρια θεσσαλικά ἀγγεῖα τῆς προμυκηναϊκῆς ἐποχῆς³. Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει δυνάμεθα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀδιστακτικῶς, νὰ περιλάβωμεν εἰς τὸν κατάλογον τῶν μυκηναϊκῶν ἐπιβιώσεων τὰ κάτωθι διακοσμητικὰ στοιχεῖα τῶν πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων.

1 *Τὰς κυματοειδεῖς γραμμάς.* — Εἶναι συνήθεις μεταξὺ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων⁴, ἐξακολουθοῦσι δὲ καὶ εἰς τὰ ὑπομυκηναϊκά⁵. Τὸ κόσμημα ἀπαντᾷ συχνάκις καὶ εἰς τὰ πρωτογεωμετρικὰ θεσσαλικά ἀγγεῖα, τὸν δὲ μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ὑπομυκηναϊκῶν ἀγγείων σύνδεσμον ὥς πρὸς αὐτὸ ἀποτελοῦσιν ὁ ἀμφορεὺς τοῦ Ρετζιουνίου (ἀριθ. 9) καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 13 ὑδρία τοῦ Βόλου.

2 *Τὰς ἐναλλασσομένας ομάδας ἐκ λοξῶν γραμμῶν.* — Καὶ τὸ κόσμημα τοῦτο εἶναι ὡσαύτως μυκηναϊκῆς ἀρχῆς⁶. Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ ὑπομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ μεταξὺ τῶν ομάδων σχηματιζόμενα τρίγωνα πληροῦνται συνήθως διὰ χρώματος⁷. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν μορφήν του ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὸν θεσσαλικὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν, συγκεκριμένως δὲ εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 43 κρατῆρα ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλή, τὴν ὑπ' ἀριθ. 21 οἶνοχόην ἐκ τοῦ ἰδίου τάφου καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 48 ὁμοίαν ἐκ τῆς Μαρμάριανης. Αἱ σαφεῖς μυκηναϊκαὶ ἐπιβιώσεις εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ σχήματος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 43 κρατῆρος⁸, αἵτινες δὲν ἀνευρί-

τελεῖ κατὰ τὸν FURUMARK (ἐ.ά.) ἀπλοποίησιν ἐν τῇ κεραμικῇ, βαίνει δὲ καὶ αὕτη παραλλήλως πρὸς τὴν λεπτομέρειαν τοῦ πλαστικοῦ δακτυλίου.

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 47.

² Βλ. FURUMARK, ἐ.ά., σ. 407 χέ., Motives 71 - 73 καὶ εἰκ. 71 - 72.

³ Πρβ. BSA., ἐ.ά., σ. 47.

⁴ Βλ. FURUMARK, ἐ.ά., σ. 370, Motive 53, εἰκ. 65.

⁵ Βλ. AM., XXXV, 1910, σ. 28, εἰκ. 7 - 8 καὶ πίν. VI, 8. Kerameikos, I, πίν. 16 χέ.

⁶ Βλ. FURUMARK, ἐ.ά., σ. 388, Motive 61, ἀριθ. 13 χέ., εἰκ. 67.

⁷ Βλ. πχ. Kerameikos, I, πίν. 11, ἀριθ. 503.

⁸ Ὁ σχηματισμὸς τοῦ στομίου βαθμιαίως μειουμένου πρὸς τὸ χεῖλος καὶ οἱ πλαστικοὶ δακτύλιοι κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ὅμου ὁδηγοῦσιν εἰς μυκηναϊκὰ πρότυπα: βλ.

σκονται εἰς τὰ ὁμοειδῆ ἀγγεῖα τῶν ἄλλων πρωτογεωμετρικῶν ρυθμῶν, ἀποδεικνύουσιν ὅτι καὶ ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ ἐμπνέεται ἐπίσης ἐκ μυκηναϊκῶν προτύπων.

3. *Τὰ ὁμόκεντρα ἡμικύκλια.* — Ἐμφανίζονται ἀπὸ τῆς πρωίμου ἤδη μυκηναϊκῆς περιόδου¹, συνεχίζονται δὲ καὶ εἰς τὰ ὑπομυκηναϊκά, ἔνθα ὁ ἐσωτερικὸς πυρὴν πληροῦται συνήθως διὰ χρώματος. Ἀποτελοῦσιν ἀκολουθῶς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸ θέμα τῶν πλήρων ὁμοκέντρων κύκλων. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς προηγηθείσης κεραμικῆς ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ κοσμήματος ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι εἰς μὲν τὰ μυκηναϊκά καὶ ὑπομυκηναϊκά ἀγγεῖα τὰ ἡμικύκλια σχεδιάζονται δι' ἐλευθέρας χειρός, ἐνῶ εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν διὰ τοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἐφευρεθέντος κτενοειδοῦς διαβήτου. Εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν τὸ θέμα τοῦτο τῆς διακοσμήσεως εἰσῆχθη ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 10 ἀμφορίσκου τοῦ Βόλου, τῆς πρωιμωτάτης — ὡς ἦδη ἐλέχθη — φάσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ ἐπὶ τοῦ ὤμου ἡμικύκλια εἶναι ἐσχεδιασμένα ἀκόμη δι' ἐλευθέρας χειρός.

4. *Τοὺς ὁμοκέντρους κύκλους.* — Διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ κοσμήματος ἔχουσιν ἐκφρασθῇ αἱ πλέον ἀντίθετοι ἀπόψεις. Ὁ CASSON² πιστεύει ὅτι σχετίζονται μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν παραδουναβείων φύλων, τὸ αὐτὸ δ' ὑποστηρίζει καὶ ὁ MYRES³, προσθέτων μάλιστα ὅτι ὁ ρυθμὸς τῶν ὁμοκέντρων κύκλων καθιερώθη τὸ πρῶτον εἰς μακεδονικὰ ἐργαστήρια, ὁπόθεν ἔπειτα διὰ τῆς Θεσσαλίας διεδόθη καὶ εἰς τὴν Ν. Ἑλλάδα. Πρὸς τὴν τελευταίαν γνώμην συντάσσεται καὶ ὁ SKEAT⁴, φαίνεται δὲ συμμεριζόμενος αὐτὴν ἐν μέρει καὶ ὁ KRAIKER⁵. Ἀντιθέτως, ὁ SCHWEITZER⁶ νομίζει ὅτι

FURUMARK, ἔ. ἀ., σ. 635, Form 81, ἀριθ. 287, εἰκ. 14 (III C: 1)· πρβ. CVA., Denmark, 63, 4.

¹ Βλ. FURUMARK, ἔ. ἀ., σ. 340, Motive 43 καὶ εἰκ. 57 - 58.

² Man, Jan. 1924, N° 6 (παρὰ SKEAT, ἔ. ἀ., σ. 4).

³ Who were the Greeks? σ. 453 - 5. Πρβ. SKEAT, ἔ. ἀ., σ. 4 - 5.

⁴ Αὐτόθι, σ. 7. Πρβ. καὶ σ. 38.

⁵ Ἡ γνώμη τοῦ KRAIKER εἶναι ὅτι κατάγονται μᾶλλον ἐκ τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν ἀγγείων (Kerameikos, I, σ. 175 καὶ σημ. 1), ἀλλ' ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποδεικνύωσιν ὡσαύτως τὴν ὑπαρξίν ἰσχυροῦ βορείου στοιχείου εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν: «Es mag sein dass sich darin ein starkes nördliches Element bekundet, erinnern sie mit ihren gefüllten Kernen und vor allem durch ihre Anbringung am Schulter-Rand doch sehr an die Lausitzer Buckelkeramik».

⁶ AM., XXXXIII, 1918, σ. 63: «Wenn nicht alle Zeichen täuschen, so haben wir die Heimat dieses Stiles auf den Inseln zu suchen, wo schon seit der Kama-

ἡ πατρὶς τοῦ ρυθμοῦ τῶν ὁμοκέντρων κύκλων πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὰς Νήσους, ἔνθα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τοῦ Καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ σειραὶ τοιούτων κύκλων περιέθεντο τὰ τοιχώματα τῶν ἀγγείων. Ὁ PAYNE ἐξ ἄλλου θεωρεῖ αὐτοὺς μᾶλλον ὥς περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν ὁμοκέντρων διὰ διαβήτου ἡμικυκλίων¹, μολονότι εὗρίσκει ὅτι ὁμόκεντροι κύκλοι ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Ἀνατολὴν πολὺ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ διαβήτου. Ὁ HEURTLEY, τέλος, συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψίν του, τὴν ὁποίαν πολλαχοῦ ἔχει διατυπώσει², ὅτι δηλαδὴ ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἀνεπτύχθη κατ' εὐθείαν ἐκ τῆς ὑστερομυκηναϊκῆς κεραμικῆς, πιστεύει εἰς τὴν μυκηναϊκὴν προέλευσιν καὶ τοῦ ἐν λόγῳ κοσμήματος³. Πράγματι δὲ ἐπὶ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων συχνὰ ἀπαντῶσιν ὁμόκεντροι κύκλοι οὐ μόνον δι' ἐλευθέρας χειρός, οὔτινες ὑπὸ τὴν μορφὴν των ταύτην ἀποτελοῦσιν ἴσως ἐξέλιξιν τῆς σπείρας⁴, ἀλλὰ καὶ διὰ διαβήτου ἐσχεδιασμένοι. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἄποψις περὶ τῆς μυκηναϊκῆς καταγωγῆς τοῦ κοσμήματος τυγχάνει ἀναμφισβήτητος, ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα ἐνέχει διὰ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸν θεσσαλικὸν

reszeit Reihen von Kreisen gerne um die Gefässwand laufen». Πρβ. καὶ αὐτόθι, σημ. 2, ἔνθα αἱ παραπομπαὶ εἰς τὰ σχετικὰ παραδείγματα.

¹ BSA., XXIX, 1927/8, σ. 269, σημ. 1.

² Βλ. ἐνταῦθα, σ. 49, 1.

³ PM., σ. 125, 1.

⁴ Πρβ. FURUMARK, ἔ. ἀ., σ. 336 (Motive 41, ἀριθ. 12 - 16): εἰς τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἡ σπείρα ἐναλλάσσεται ἐνίοτε πρὸς ὁμοκέντρους κύκλους, ἡ ἐναλλαγὴ δ' αὕτη ἀπαντᾷ ὅστις ὅτε καὶ εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν. Πρβ. καὶ MYRES, ἔ. ἀ., σ. 452: «Cycladic potters did not easily distinguish, at first, between spirals and concentric circles and sometimes intermixed them».

Τὴν μυκηναϊκὴν καταγωγὴν τοῦ κοσμήματος δέχεται ἀδιστάκτως καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ. Ἐν τῇ εἰσηγητικῇ αὐτοῦ ἐκθέσει ἐπὶ τῆς προκειμένης διατριβῆς γράφει ἐπὶ λέξει: «Ἐνταῦθα δέον νὰ εἰμεθα, κατὰ τὴν γνώμην μου, τοιμηρότεροι ὥς πρὸς τὴν μυκηναϊκὴν καταγωγὴν τοῦ κοσμήματος τούτου, διότι πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ μεταλλουργία. Ταύτης τὰ ἔργα διετηροῦντο μὲν ἐπὶ πλείονας γενεάς (τὰ κειμήλια τῶν οἰκογενειῶν, δῶρα Ἑφαιστόιο καθ' Ὁμηρον), ἀπώλοντο δὲ σήμερον δι' ἡμᾶς, διότι τὸ μέταλλον ἐθηρεύετο ἀπλήστως εἰς πᾶσαν ἐποχὴν. Ἐχομεν ὅμως ἔνια κατάλοιπα, ἱκανὰ νὰ στηρίξωσι τὴν ἐκ τοιούτων ἔργων μεταφορὰν τῶν ὁμοκέντρων κύκλων εἰς τὴν κεραμεικὴν. Παραδείγμα ἡ χρυσὴ λαβὴ ἐκ Κεφαλληνίας ΑΕ., 1932, πίν. 18, ἔνθα ὑπάρχει καὶ ὁ ἐντὸς τῶν ὁμοκέντρων κύκλων ἐγγεγραμμένος σταυρὸς ἐν σχέσει πρὸς τὸν κρατῆρα τοῦ ὑποψηφίου πίν. 7 ἀριθ. 44 (Καπακλῆ) καὶ ἄλλα παραδείγματα. Ἐπὶ πλέον ὠρισμέναι κατηγορίαι καθαρῶς μυκηναϊκῶν ἀγγείων φέρουσιν ὁμοκέντρους κύκλους ἀχθέντας δι' ἐργαλείου. Τοιαῦτα ἀγγεῖα εἶναι τὰ ἀρτοειδῆ ἀλάβαστρα (καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ΥΕ II ἐποχῆς, δηλ. πρὸ τοῦ 1400) καὶ μερικὰ ἐκ τῶν ὀνομαζομένων φλασκίων (Pilgrm's Flask), ἅτινα οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ὀφείλομεν νὰ ὀνομάζωμεν διὰ μεμαρτυρημένης λέξεως φακούς (Βασιλειῶν Α, κεφ. 10: Καὶ ἔλαβεν ὁ Σαμουὴλ τὸν φακὸν τοῦ ἐλαίου)».

ρυθμόν τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ παλαιότερα αὐτοῦ ἐμφάνις ἐν Θεσσαλίᾳ συνδέεται πρὸς τοὺς ἀμφορεῖς 1 καὶ 2 τοῦ Βόλου, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἄλλαι μυκηναϊκαὶ ἐπιβιώσεις εἶναι ἐμφανεῖς.

5. *Τὸ σύστημα τῆς διακοσμήσεως τῶν λαβῶν.* — Αἱ λαβαὶ τῶν πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων κοσμοῦνται συνήθως ἢ διὰ τεμνομένων καμπυλῶν ἢ διὰ σειρᾶς ὀριζοντίων γραμμῶν. Ἀμφότερα τὰ εἶδη τῆς διακοσμήσεως ταύτης κατάγονται ἀπὸ τὰ μυκηναϊκὰ καὶ ὑπομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα¹. Ἐκεῖθεν ὡσαύτως κατάγονται καὶ αἱ δίκην ἀντιτιθεμένων ἀγκίστρων κατερχόμεναι ταινίαι εἰς τοὺς ἀμφορεῖς 1 καὶ 2 καὶ τὴν ὑδρίαν 14 τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου². Ὁ τρόπος οὗτος διακοσμήσεως τῶν λαβῶν εἰς οὐδένα ἄλλον πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν ἀπαντᾷ, ὅσον γνωρίζω, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει μὲν ἅψ' ἐνὸς ὅτι ἔχει τὸ πρότυπον αὐτοῦ εἰς τὰ μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, παρέχει δ' ἅψ' ἐτέρου σαφῆ τὴν ἔνδειξιν περὶ τῆς μυκηναϊκῆς ὡσαύτως καταγωγῆς καὶ τῶν προηγούμενων δύο συστημάτων.

B. ΕΓΧΩΡΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΝ ΡΥΘΜΟΝ

Ὁ θεσσαλικὸς ρυθμὸς παρουσιάζει ἐντονώτερα τὰ στοιχεῖα τῆς προηγθεῖσης ἐγχωρίου κεραμικῆς περισσότερον παντὸς ἄλλου ἔξ ὧν ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λόγος δὲ τοῦ φαινομένου εἶναι ὁ ἑξῆς.

Ἡ παλαιὰ κεραμικὴ παράδοσις δὲν ἔπαυσεν ἀσκοῦσα τὴν ἐπίδρασιν τῆς καθ' ὅλην τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ εἰς τὰ κέντρα ἀκόμη ἐκεῖνα τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰ ὅποια ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἔσχεν ἰδιαιτέραν ἀνάπτυξιν. Ἐκ τῆς διατηρήσεως ἄλλως τε, ἔστω καὶ εἰς κατάστασιν ὑπολανθάνουσας, τῆς παλαιᾶς ταύτης παραδόσεως θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ τὸ φαινόμενον τῆς ἀποτόμου κατὰ τὴν τελευταίαν μυκηναϊκὴν περίοδον ἀναβιώσεως τῶν παλαιῶν γεωμετρικῶν κοσμημάτων³.

Ἄλλ' ἐὰν εἰς τὰ ἐπισημότερα κέντρα τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ μόνον μακρινὰς ἀναμνήσεις τῆς παλαιᾶς κεραμικῆς δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν, εἰς τὰς περισσότερον ὅμως ἀπομεμακρυσμένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς δὲν εἶχε πλήρως κυριαρχήσει, ἡ παλαιὰ ἐγ-

¹ Διὰ τὰς τεμνομένας καμπύλας πρβ. FURUMARK, *ἔ.δ.*, σ. 377, Mot. 56, εἰκ. 66 c. Διὰ δὲ τὰς ὀριζοντίους γραμμάς: Kerameikos, I, πίν. 13, ἀριθ. 505, 526· πίν. 14, ἀριθ. 516, 517· πίν. 27, ἀριθ. 507 κλπ. Δυνατὸν ὅμως προκειμένου περὶ τῆς Θεσσαλίας νὰ κατάγονται καὶ ἐκ τῆς ἐγχωρίου κεραμικῆς: βλ. τοὺς πρόσθεν χρησιμοποιήτους κανθαροειδεῖς σκύφους ὑπ' ἀριθ. 64 καὶ 65.

² Βλ. FURTWAENGLER - LOESCHKE, Myk. Vasen, πίν. 44, 43 καὶ RSA., XXV, 1921/23, πίν. IXa. Asine, εἰκ. 260, 1.

³ Πρβ. Kerameikos, I, σ. 167 κέ.

χώριος κεραμική εξηκολούθει νὰ ὑφίσταται πάντοτε παραπλεύρως τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων¹.

Κατ' ἀκολουθίαν, καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔνθα, ὡς γνωστόν, ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος ἔσχε μικροτέραν διείσδυσιν², τὰ ἐντοπίου καταγωγῆς ἀγγεῖα ἀπέλαυνον καθ' ὅλην τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον τῆς αὐτῆς καὶ πρότερον δημοτικότητος καὶ συνυπῆρχον μετὰ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων. Συμβαίνει μάλιστα διὰ τινὰς ἀπομεμονωμένας θέσεις νὰ ἀποτελῶσι ταῦτα τὴν μόνην ἐν χρήσει κεραμικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, παραπλεύρως τῆς ὁποίας τὰ ἀνευρισκόμενα ὀλίγα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἀποτελοῦσιν εἰσαγωγὴν ἔξωθεν ἢ κακοτέχνους τοπικὰς ἀπομιμήσεις.

Σαφῆ τούτου ἀπόδειξιν παρέχουσιν οἱ κατὰ πρόσφατον ἀνασκαφὴν ἀποκαλυφθέντες τάφοι τῆς τελευταίας μυκηναϊκῆς περιόδου ἐγγὺς τοῦ χωρίου Ἀγριλιὰ (ἄλλοτε Σμόλια) ἐπὶ τῶν Χασίων ὄρεων³. Εἰς ὁμάδα δεκάδος ἐν πυκνῇ συστάδι κιβωτισσῆμων τάφων τὸ κυριώτερον περιεχόμενον ἀπετέλουν ἐγχώρια χειροποίητα ἀγγεῖα, ὀλίγα δὲ μόνον μυκηναϊκὰ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁρισθέντα εὐρέθησαν μετὰ τούτων. Τὰ τελευταῖα ἢ ἔκειντο ἐντὸς κεχωρισμένων τάφων, παραπλεύρως ἄλλων οὔτινες περιεῖχον μόνον ἐγχώρια, ἢ συνυπῆρχον εἰς τὸν αὐτὸν τάφον ὁμοῦ μετὰ χειροποιήτων τοπικῶν ἢ χειροποιήτων μυκηναϊκῶν ἀπομιμήσεων.

Ὅμοια συνύπαρξις μυκηναϊκῶν καὶ τοπικῶν ἀγγείων παρετηρήθη καὶ

¹ Βλ. π. χ. διὰ τὴν Μακεδονίαν HEURTLEY, PM., σ. 112: «εἰς ὅλας τὰς θέσεις, ὅπου τοιαῦτα ἀγγεῖα (δηλ. μυκηναϊκὰ) εὐρέθησαν, τὰ ἐγχώρια ἀγγεῖα παραμένουσιν ἐν χρήσει». Διὰ τὴν Λακκίθραν τῆς Κεφαλληνίας AE., 1932, σ. 46 (Σ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ): «ἡ παλαιότερα ἐντοπία κεραμική, ἣτις εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, συνεχίζει τὴν παράδοσιν τῆς παραπλεύρως τῆς μυκηναϊκῆς». Εἰδικῶς διὰ τὴν Θεσσαλίαν ὁ ΧΡ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ (Δ - Σ., σ. 362) γράφει: «εἶναι ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν Θεσσαλίαν διετερήθησαν ἀρχαῖκα σχήματα ἀγγείων καὶ τεχνοτροπία παλαιότεραι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ φυσικῶς περισσότερον εἰς τὰ μᾶλλον ἀπέχοντα τῶν κέντρων τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ». Εἰς τὴν Κύπρον ἡ συνύπαρξις τῶν τοπικῶν καὶ μυκηναϊκῶν ἀγγείων ἀποδεικνύεται σαφέστερον ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν τάφων τῆς ὑστεροκυπριακῆς περιόδου: Βλ. E. GJERSTAD, Studies on Prehistoric Cyprus, σ. 277 κέ., ἰδίως τὸν πίνακα εἰς τὴν σ. 279.

² Βλ. π. χ. FR. SCHACHERMEYER, Poseidon und die Entstehung des griechischen Götterglaubens (München 1950), σ. 42: «In der Zeit vor 1200 hatte sich die mykenische Kultur hier allerdings nur in ritterlichen Kreisen völlig durchgesetzt, nicht aber bei den Hirten und Bauern».

³ Τὰ ἀποτελέσματα τῆς κατὰ τὸ 1953 ἐνεργηθείσης ἀνασκαφικῆς ταύτης ἐρεύνης πρόκειται νὰ δημοσιεύσῃ ἐντὸς ὀλίγου μετὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὸ Ρεζιούνι.

ἐπὶ ὁλοκλήρων στρωμάτων συνοικισμῶν, ὡς τοῦ Ραχμανίου καὶ τῶν Ζερελίων¹, ἐξ οὗ ὁ WACE καὶ ὁ THOMPSON συνεπέραναν ὅτι «οὐδέποτε ἡ μυκηναϊκὴ ἐπίδρασις ἐν Θεσσαλίᾳ ἐξετόπισε τὸν τοπικὸν πολιτισμόν, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται πάντοτε παραλλήλως πρὸς τοῦτον»².

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἰωλκόν, ἔνθα ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶχε βαθύτερον εἰσχωρήσει, ἡ τοπικὴ κεραμικὴ παράδοσις ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται παραπλεύρως τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων, ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ ἐκ τοῦ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ ἀναφερόμενα χειροποίητα ἀγγεῖα³ καὶ τὸ ἐκ τοῦ μυκηναϊκοῦ κιβωτιστήμου τάφου τοῦ Διμηνίου ὅμοιον⁴. Τὸ τελευταῖον παραβάλλει ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ πρὸς τὰ ἐκ τῶν παλαιότερων τάφων τοῦ Σέσκλου ἀγγεῖα⁵, παρατηρῶν ὅτι ἀνήκει τοῦτο εἰς ἀρχαιότεραν τεχνοτροπίαν, «ἥτις φαίνεται ὅτι μεμονωμένως ἐξηκολούθησε νὰ ἀσκήται ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι τῆς νεωτέρας μυκηναϊκῆς περιόδου»⁶. Εἶναι δὲ ἄξιον σημειώσεως τὸ προστιθέμενον ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι δηλαδὴ ὅμοιον ἀκριβῶς κατὰ τὸ σχῆμα ἀμαυρόχρωμον ἀγγεῖον εὗρέθη ἐν Στειριᾷ τῆς Ἀττικῆς «ἐντὸς τάφου θαλαμοειδοῦς, ὅστις κατὰ τὰ ἄλλα ἀνῆκεν ὡσαύτως εἰς τὴν νεωτέραν μυκηναϊκὴν περίοδον».

Ὅμιλοῦντες ὅμως περὶ τῆς γηγενοῦς ἐν Θεσσαλίᾳ κεραμικῆς συμπεριλαμβάνομεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ μακεδονικὰ ἀγγεῖα, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι κοινὴ ἡ κεραμικὴ παράδοσις εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας. Διότι, ὡς ἀπέδειξεν ἤδη ὁ HEURTELEY⁷, ἀπὸ τῆς τρίτης θεσσαλικῆς περιόδου, ἥς ἡ ἀρχὴ τοποθετεῖται περὶ τὸ 2300 π.Χ., ἡ Θεσσαλία ὑπῆρξεν ὁ ἐνδιάμεσος σταθμὸς, δι' οὗ τὰ μακεδονικὰ ἀγγεῖα διεδόθησαν πρὸς Νότον μέχρι τοῦ Λιανοκλαδίου καὶ πρὸς Δυσμὰς μέχρι τοῦ Θέρμου καὶ τῆς Λευκάδος κατὰ τὴν πρώτην μετακίνησιν τῶν λαῶν τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, διὰ τῆς Θεσσαλίας δὲ ἔπειτα εἰσῆχθη εἰς τὴν Μακεδονίαν ἡ ἐν τῷ Νότῳ ἀναπτυχθεῖσα τεχνικὴ τῶν ἀμαυροχρῶμων ἀγγείων. Ὅτε δὲ κατὰ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἄποικοι ἐκ τῆς Μακεδονίας μετεκινήθησαν διὰ δευτέραν φορὰν πρὸς Θεσσαλίαν ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν εἰσβαλόντων παραδουναβείων φύλων τοῦ Lausitz, ἡ ἐπελθοῦσα μεταξὺ τῶν δύο περιοχῶν ἀμοιβαία ἐπίδρασις ὑπῆρξεν ἔτι μεγαλυτέρα: μακεδονικὰ ἀγγεῖα μεσαφῇ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κεραμικῆς τῶν Lausitz εἰσάγονται εἰς Β. Θεσσα-

¹ PT., σ. 35 καὶ 159.

² Αὐτόθι, σ. 298.

³ AE., 1906, σ. 237 (Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΩΤΗΣ).

⁴ Δ - Σ., σ. 151, εἰκ. 66.

⁵ Αὐτόθι, εἰκ. 33 καὶ 56.

⁶ Δ - Σ., σ. 151· πρβ. καὶ σ. 362.

⁷ BSA., XXVIII, 1926/7, σ. 179 κέ. καὶ πίν. XIV.

λίαν, όπόθεν έφθασαν και μέχρι των μυχών του Παγασιτικού κόλπου, ένώ άγγεία του θεσσαλικού ρυθμού του τύπου της Μαρμαρίανης εύρίσκουσι τον δρόμον των προς την Μακεδονίαν, όπως απέδειξαν αί ανασκαφαί εις την κοιλάδα του 'Αλιάκμονος (θραύσματα εκ Παλαιογορατσιάνου)¹.

Έν λεπτομερεστέρω αναλύσει τά έγχώρια στοιχεΐα εις τον πρωτογεωμετρικόν θεσσαλικόν ρυθμόν είναι τά κάτωθι:

α) Ὁ ἀπόψεως σχημάτων.

1. *Κανθαροειδής σκύφος*. — Ὁ τύπος είναι γνωστός εις την έγχώριον κεραμικήν κατά την ύστεροχαλκήν περίοδον², ή επινόησις δ' αυτού όφείλεται ίσως εις την επίδρασιν των μινυείων άγγείων³. Η μεγαλύτερα έξάπλωσις του σχήματος σημειούται έν Θεσσαλία και κυρίως εις τό βόρειον τμήμα αυτής μετά τό τέλος του μυκηναϊκού πολιτισμού, όποτε εξακολουθεΐ νά παραμένη χειροποίητον, άβαφές ή με γραπτήν άμανρόχρωμον διακόσμησιν⁴. Μετά την διαμόρφωσιν του πρωτογεωμετρικού ρυθμού ό τύπος ούτος του άγγείου μετεφέρθη άνευ ούσιώδους μεταβολής του σχήματος και εις την τροχήλατον κεραμικήν, υπό την τελευταίαν δέ ταύτην μορφήν άπαντᾷ εις τάς περισσοτέρας θέσεις της Θεσσαλίας⁵. Μεταξύ των τελευταίων ό έν τῷ καταλόγῳ ύπ' αριθ. 75 εκ του τάφου του Καπακλή τυγχάνει ό παλαιότατος: τό σχήμα δέν έχει εισέτι προσλάβει όριστικήν μορφήν, περίξ δέ της κοιλίας ύπάρχει γραπτή παχεΐα όφιοειδής γραμμή άποτελοῦσα εξέλιξιν της τεθλασμένης ταινίας της άπαντώσης εις τά χειροποίητα όμοια άγγεία. Ὁφιοειδῆ ώσαύτως ταινίαν περίξ της κοιλίας φέρει και τό παράδειγμα της Θεοτόκου, ένῳ εις πάντα τά λοιπά γνωστά τό κάτω σῶμα καλύπτεται διά χρώματος. Τό εκ της Θεοτόκου άγγείον παρουσιάζει μεγαλύτεραν εξέλιξιν έν συγκρίσει προς τό του Καπακλή διότι έχει άρμονικώτερον σχήμα και μεγαλύτεραν σταθε-

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 42-3, σημ. 1 και σ. 44. PM., σ. 239. Βλ. και τό εκ της προσφάτου ανασκαφής του Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ εις Βεργίαν παράδειγμα: ΠΑΕ., 1952, σ. 243, εικ. 25 (Γ6).

² Βλ. Δ-Σ., εικ. 162, 163 και 209. Εις την Μακεδονίαν ό τύπος εμφανίζεται εις παλαιότεραν εποχήν: βλ. PM., σ. 179, αριθ. 229 (=BSA., XXVII, 1925/6, πίν. IV, 12: Βαρδαρόφτσα), σ. 183, αριθ. 258, εικ. 56 a (=BSA., XXX, 1928/30, σ. 125, εικ. 10, 1: Σαρατση). Πρβ. αυτόθι, σ. 81-2 και BSA., XXXI, 1930/31, σ. 44,5.

³ Βλ. BSA., XXXI, 1930/31, σ. 44. Πρβ. PM., σ. 81-82.

⁴ Ἀβαφή: Μαρμαρίανης, αριθ. 14-16: δύο εκ της προσφάτου ανασκαφής εις τό Ρετζιούνι. Γραπτά: Μαρμαρίανης, αριθ. 17-29. Καπακλή, αριθ. 64-65: εκ διαφόρων άλλων θέσεων, έν τῷ πρόσθεν καταλόγῳ ύπ' αριθ. 66-74.

⁵ Μαρμαρίανην, αριθ. 93-113. Καπακλή, αριθ. 75-78. Φεράς: BÉRUIGNON, Recherches, σ. 73, πίν. XXII, 6 και 8. Θεοτόκον (τάφον Α): ΡΤ., σ. 112, εικ. 146 g.

ρότητα σχεδίου ἐν τῇ διακοσμήσει. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ πρώτη ἀπόπειρα μεταφορᾶς τοῦ σχήματος ἐκ τῆς χειροποίητου εἰς τὴν τροχόλατον κεραμικὴν ἐγένετο εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς Ἰωλκοῦ.

2. **Σκύφος μὲ καθέτως ἀννυσιμένους λαβὰς.** — Κατάγεται ἐκ τῆς μινυείου ὡσαύτως κεραμικῆς¹, παραδείγματα δ' αὐτοῦ εὐρέθησαν εἰς Ἰωλκόν, ἔνθα καὶ ἤκμασε περισσότερον ἢ τεχνικὴ τῶν μινυείων ἀγγείων, ὡς καὶ εἰς τὴν εὐκόλως δυναμένην νὰ ἐπικοινωνῇ μετ' αὐτῆς διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ θέσιν τῆς Θεοτόκου.

3. **Ὑψίλαιμον κύπελλον.** — Καὶ τοῦ προκειμένου τύπου ἀγγεῖα εἶναι γνωστὰ μόνον ἐκ τῶν δύο ὡς ἄνω θέσεων. Τὰ πρότυπά του θὰ ἠδύναντο νὰ ἀναγνωρισθῶσιν εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 13 χειροποίητον κύλικα τῆς Μαρμαριανῆς, δύο ὅμοιαι τῆς ὁποίας εὐρέθησαν καὶ εἰς τὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὸ Ρετζιούνι².

4. **Ὀπισθόμηντος πρόχους.** — Τὸ σχῆμα ἐμφανίζεται κατὰ τὴν πρώτον χαλκὴν περίοδον εἰς τὴν Μακεδονίαν³, ὅπου ἔφθασεν ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας⁴. Διὰ τῆς πρώτης μετακινήσεως τῶν λαῶν τῆς Μακεδονίας πρὸς Νότον διεδόθη τοῦτο καὶ εἰς τὰς νοτιωτέρας περιοχὰς τῆς Χώρας⁵. Κατὰ τὴν ὑστεροχαλκὴν περίοδον φαίνεται ἰδιαίτερος εὐνοηθὲν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν⁶, ἡ μεγαλύτερα ὅμως διάδοσις αὐτοῦ σημειοῦται κατὰ τὴν πρωτοσιδηρᾶν περίοδον εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ ἐμφανῆ πλέον τὰ στοιχεῖα ἐπιδράσεως τῆς κεραμικῆς τῶν Lausitz (ραβδωταὶ καὶ συνεστραμμένοι λαβαί)⁷.

Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τελευταίων ἀνήκουσι τὰ χειροποίητα τῆς

¹ Κατὰ τὸν DESBOROUGH (ἔ.ἀ., σ. 167) ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ προηγουμένου σχήματος. Φαίνεται ἐν τούτοις πιθανώτερον ὅτι κατάγεται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ μινυεῖα ἀγγεῖα: βλ. π.χ. H. GOLDMAN, Eutresis, σ. 139, εἰκ. 187, 3-4 καὶ ΠΑΕ., 1951, σ. 139, εἰκ. 8 (Πτελεός).

² Ὁ DESBOROUGH, ἔ.ἀ., σ. 174 δέχεται ἐπίσης αὐτὸ ὡς τοπικὸν καθαρῶς σχῆμα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀνευρίσκωνται πρὸς τὸ παρὸν τὰ πρότυπά του.

³ HEURTLEY, PM., σ. 82, ἀριθ. 174, 175, 211. Βλ. καὶ SKEAT, ἔ.ἀ., σ. 3-4.

⁴ Βλ. BSA., XXVII, 1925/6, σ. 51,4 (HEURTLEY).

⁵ Περὶ τῆς διαδόσεως τῶν μακεδονικῶν ἀγγείων πρὸς Νότον κατὰ τὴν πρώτην χαλκὴν περίοδον καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν νοτίων ρυθμῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς μεσοελλαδικῆς περιόδου βλ. BSA., XXVIII, 1926/1927, σ. 179 κέ. καὶ πίν. XIV (HEURTLEY). Βλ. πλείονα ἀνωτέρω ἐν σ. 62.

⁶ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 43.

⁷ Αὐτόθι, σ. 46-7 καὶ SKEAT, ἔ.ἀ., σ. 13 (κατὰ τὸν τελευταῖον αἰ. συνεστραμμένοι λαβαὶ ἀποτελοῦσι πιθανώτατα ἀπομίμῃσιν ἐκ τῆς καλαθοποιίας). Ραβδωταὶ καὶ συνεστραμμένοι λαβαὶ εὐρέθησαν εἰς τὸ στρώμα III τῆς Βαρδαρόφτισσας — ἡ καὶ εἰς τὸ ἀμέσως ἄνωθεν αὐτοῦ II β — ἔνθα κυριαρχοῦσιν ἀγγεῖα τῆς τεχνικῆς Lausitz: BSA., XXVII, 1925/6, σ. 23-25, εἰκ. 12, A-F. AJ., VII, σ. 49, εἰκ. 11. PM., σ. 216, εἰκ. 87.

Μαρμάριανης ύπ' ἀριθ. 1-9, ἅτινα, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ HEURTLEY καὶ τοῦ SKEAT, πρέπει νὰ εἰσῆχθησαν ἔτοιμα ἐκ τῆς Μακεδονίας¹. Τὸ αὐτὸ θὰ ἡδύνατο ἐπίσης νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τοῦ μοναδικοῦ χειροποιήτου ὁμοίου παραδείγματος ἐκ τοῦ τάφου Α τῆς Θεοτόκου². Ἀλλ' ἀσφαλεστέραν ἀποδείξιν περὶ ἀμέσου εἰσαγωγῆς ἐτοιμῶν ἀγγείων τοῦ προκειμένου τύπου ἐκ τῆς Μακεδονίας παρέχει ἡ ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ ὁμὰς ἐκ πέντε παραδειγμάτων (βλ. πίν. 14, 1-3): εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ πηλοῦ τεφρόχρου, ἔχουσι δὲ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐστιλβωμένην, ὑπενθυμίζουσιν τὴν τεχνικὴν τῶν μινυείων ἀγγείων. Ἡ τοιαύτη τῶν ἀγγείων τούτων τεχνικὴ, αἱ λεπτομέρειαι τοῦ σχήματος — ραβδωταὶ λαβαί, ἀνάγλυφοι γραμμαὶ κατὰ μῆκος τοῦ σώματος — καὶ ἡ ἐπὶ τινων παραδειγμάτων ἐγγράφατος ἐπὶ τοῦ ὤμου διακόσμησις συνάπτουσιν αὐτὰ στενῶς πρὸς τὰ τεφρόχροα ἀγγεῖα (grey ware) τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας³, ὅθεν εἰσῆχθησαν διὰ τῆς θαλασσίας ἀσφαλῶς ὁδοῦ. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἔφθασε καὶ τὸ μνημονευθὲν τῆς Θεοτόκου.

Ἡ καθιέρωσις τοῦ τύπου ὑπὸ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ συνοδεύεται μὲ μικρὰς βελτιώσεις τοῦ σχήματος καὶ μὲ γραπτὴν διακόσμησιν, τῆς ὁποίας τὰ ἐπὶ μέρους κοσμήματα λαμβάνονται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ κοινοῦ θησαυροῦ τῆς πρωτογεωμετρικῆς διακοσμήσεως (βλ. Μαρμάριανης ἀριθ. 31-47 καὶ Καπακλῆ ἀριθ. 36-42). Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ τύπος ἐξηκολούθησεν ὑφιστάμενος ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι καὶ τῆς ἐξειλιγμένης γεωμετρικῆς περιόδου, ὅπως ἀποδεικνύει ἡ παρουσία του εἰς τὰς πυρὰς τῆς Ἑλίου⁴.

5. *Ἀσκόμορφον ἀγγεῖον μὲ ὀπισθότμητον λαιμόν* (with cut-away neck). — Τὸ μόνον γνωστὸν ἐκ Θεσσαλίας παράδειγμα εἶναι ὁ ἀριθ. 132 τῆς Μαρμάριανης. Τὸ σχῆμα γενικῶς τοῦ ἀσκοῦ ἐμφανίζεται ἀπὸ τῆς πρώιμου χαλκῆς περιόδου⁵, εἶναι δὲ σύννηθες καὶ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν κεραμικὴν καὶ δὴ καὶ μεταξὺ τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων τῆς Θεσσαλίας⁶. Ἀλλ' εἰς τὸ παράδειγμα τῆς Μαρμάριανης ἡ ἀποτομὴ τοῦ λαιμοῦ ὁδηγεῖ ἀσφαλῶς πρὸς

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 43.

² WACE - THOMPSON, PT., εἰκ. 145 h.

³ Ἡ ἰσχυρὰ ἐπίδρασις τῆς κεραμικῆς τοῦ Lausitz ἐπὶ τῶν ἀγγείων τούτων εἶναι καταφανής: πρβ. μ. ἄ. V. GORDON CHILDE, *The Danube in Prehistory* (Oxford 1929), σ. 120, εἰκ. 71.

⁴ BSA. XVIII, 1911/2, σ. 18, εἰκ. 12.

⁵ Περὶ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ σχήματος βλ. Mitt. DAI., III, 1950, σ. 107 κέ. (MILOJČIĆ).

⁶ Βλ. FURUMARK, ἔ. ἄ., σ. 617, Form 51, ἀριθ. 195 καὶ εἰκ. 20. Εἰδικώτερον διὰ τὴν Θεσσαλίαν: AM., XIV, 1889, πίν. XI, 1 (περιοχὴ Βόλου).

μακεδονικά πρότυπα ἢ δεικνύει τοῦλάχιστον ἐμφανῆ ἐπίδρασιν τῶν μακεδονικῶν ἀγγείων.

6. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω σχημάτων, τοπικῆς ὡσαύτως καταγωγῆς εἶναι καὶ ὠρισμένου τύπου λαβαί. Σημειοῦμεν μεταξὺ αὐτῶν: τὴν ἐπίπεδον τραπεζοειδῇ μετὰ τριγωνικοῦ τμήματος κατὰ τὸ μέσον¹, τὴν ἐν εἴδει «βρόχου» (loop-handle) μετ' ἀνακαμπτομένων ἄκρων² καὶ τὴν ὑπὸ μορφὴν «σκανδάλης» (trigger-handle)³.

Ὁ πρῶτος τύπος κατάγεται ἐκ τῶν μακεδονικῶν διχαλωτῶν (wish-bone) λαβῶν τῆς πρῶιμου χαλκῆς περιόδου⁴. Τὸν δεύτερον τύπον ὁ HEURTLEY καὶ ὁ SKEAT⁵ θεωροῦσιν ὡς ἐπιβίωσιν παλαιοῦ τινοῦ τύπου, ὅστις εἶναι γνωστὸς κατὰ τὴν πρῶιμον χαλκῆν περίοδον εἰς Δ. Μακεδονίαν (Σέρβια, Ἀρμενοχώρι), ὁπόθεν μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν⁶.

Τέλος, ἡ ὑπὸ μορφὴν σκανδάλης λαβὴ εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὴ τῶν μακεδονικῶν ἀγγείων τῆς πρωτοσιδηρᾶς περιόδου⁷. Προέρχεται ἔξ ἀναλόγου τύπου εὐρύτατα διαδεδομένου εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τὴν ὑστεροχαλκῆν περίοδον⁸, τοῦ ὁποίου τὰ πρότυπα ἀνευρίσκονται εἰς τοὺς νεολιθικοὺς χρόνους⁹.

β) Ἀπὸ ἀπόψεως διακοσμήσεως.

1. *Τὸ κόσμημα τῶν ὁμοκέντρων τετραγώνων ἢ τῶν ὁμορρόπων ὀρθῶν γωνιῶν* (εἰκ. 23, 1-2). — Ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικώτερον γνώρισμα ἐν τῇ διακοσμήσει τοῦ ρυθμοῦ τῆς Μαρμάριανης¹⁰, εἶναι δὲ γνωστὸν εἰς τε τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἤδη τῆς χαλκῆς ἐποχῆς¹¹.

¹ Μαρμάριανης, ἀριθ. 127-129. Βόλου, ἀριθ. 142.

² Μαρμάριανης, ἀριθ. 131. Βόλου, 143. Ἄλου, πυρὰ II: BSA., XVIII, 1911/12, σ. 13, εἰκ. 8.

³ Διὰ τὴν καταγωγὴν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ τύπου βλ. SKEAT, ἔ. ἀ., πίν. II.

⁴ Βλ. BSA., XXXI, 1930/31, σ. 46 καὶ σημ. 1.

⁵ Αὐτόθι, σ. 46, 4.

⁶ Βλ. κύλικας εὐρεθείσας ἐντὸς μεσοελλαδικῆς τινοῦ οἰκίας παρὰ τὸν Πτελεόν: ΠΑΕ., 1951, σ. 139, εἰκ. 9.

⁷ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 46. Πρβ. PM., σ. 104 καὶ SKEAT, ἔ. ἀ., πίν. II.

⁸ Βλ. παραδείγματα ἐν BSA., XXXI, 1930/31, σ. 46, 2.

⁹ Βλ. G. MYLONAS, Excavations at Olynthus, I: The neolithic Settlement, εἰκ. 56, c-e.

¹⁰ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 48, εἰκ. 19. Βλ. καὶ τὸ ἐν τῷ πρόσθεν καταλόγῳ ὑπ' ἀριθ. 145 τῆς Συλλογῆς Βλαστοῦ.

¹¹ Βλ. π.χ. Δ-Σ., σ. 252, εἰκ. 155. PM., σ. 176, εἰκ. 47 f (Ἀγ. Μάμας: τῆς πρῶιμου χαλκῆς), σ. 204, εἰκ. 68 r (Βαρδαρόφτσα: τῆς μέσης χαλκῆς), σ. 219,

2. *Ὁ παχύγραμμος μαίανδρος* (εἰκ. 23, 3). — Γνωστός εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Μαρμαρίανης¹, ἀπαντᾷ ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ Μπουμποῦσι².

3. *Ὁ πολύγραμμος μαίανδρος* (εἰκ. 23, 4-4a). — Εἶναι ὡσαύτως σύνηθες κόσμημα εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Μαρμαρίανης³, ἀπαξ δ' ἀνευρίσκεται καὶ μεταξὺ τῶν ἀγγείων τοῦ Βόλου (οἰνοχόη ὑπ' ἀριθ. 22). Τὸ διακοσμητικὸν τοῦτο θέμα ἀπαντᾷ συχνάκις καὶ ἐπὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ⁴, ἀλλ' εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῆς ὑστέρας ἤδη χαλκῆς περιόδου⁵. Τὸ γεγονὸς δ' ὅτι ἐξ ὅλων τῶν θέσεων τῆς Θεσσαλίας μόνον εἰς τὴν Μαρμαρίανην συνηθίζεται πιστοποιεῖ τὴν ἐκ Μακεδονίας προέλευσιν.

4. *Τὸ κόσμημα τῶν πυκνῶν τεθλασμένων (zig-zag) γραμμῶν* (εἰκ. 23, 10). — Ἀπαντᾷ ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς Μαρμαρίανης⁶. Περὶ τῆς ἐντοπίου καταγωγῆς αὐτοῦ μαρτυρεῖ ἐπαρκῶς ἡ παρουσία του εἰς τὰ ἐκεῖθεν ὑπ' ἀριθ. 10 καὶ 28 χειροποίητα ἀγγεῖα⁷.

5. *Τὰ διάγραμμα τρίγωνα* (εἰκ. 23, 5). — Συνηθίζονται μεταξὺ τῶν ἀγγείων τῆς Μαρμαρίανης. Ἡ σπάνις τοῦ κοσμήματος εἰς τοὺς ἄλλους πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμοὺς καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ εἰς τὰ ἀμανρόχρωμα ἀγγεῖα τῆς Μακεδονίας⁸ ἀποτελεῖ ἰσχυρὰν ἔνδειξιν περὶ τῆς ἐγχωρίου προελεύσεως αὐτοῦ.

6. Τοπικῆς ὡσαύτως καταγωγῆς πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καὶ πᾶσαι αἱ ποικιλίαι τῶν τριγώνων, ὡς καὶ τῶν ρόμβων (εἰκ. 23, 6-9), ἐξαίρεσει ἴσως τῶν δικτυωτῶν⁹, αἵτινες συνηθίζονται εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς Μαρμαρίανης, ἐνῶ

εἰκ. 89 j, k (Τσαουσιτίζα: τῆς ὑστέρας χαλκῆς), σ. 228, εἰκ. 98 i (Μπουμποῦσι: τῆς ὑστέρας χαλκῆς).

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 45, εἰκ. 18 (τελευταῖον δεξιὰ εἰς τὴν τρίτην ἐκ τῶν ἄνω σειρᾶν).

² BSA., XXVIII, 1926/7, σ. 180, εἰκ. 27, 9' σ. 181, εἰκ. 28, 5' βλ. καὶ σ. 176, εἰκ. 24.

³ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 45, εἰκ. 18 (τελευταῖον δεξιὰ εἰς τὴν δευτέραν ἐκ τῶν ἄνω σειρᾶν, ὡς καὶ ἑβδομον ἐξ ἀριστερῶν εἰς τὴν προτελευταίαν σειρᾶν).

⁴ Βλ. π. χ. Kerameikos, V, 1, πίν. 15, 4. 7' πίν. 26, 254' πίν. 28, 1249' πίν. 42, 898' πίν. 46, 2146.

⁵ PM., σ. 214, ἀριθ. 404 = BSA., XXVII, 1925/6, πίν. XII b (Βαρδαρόφτσα). Πρόσθετες αὐτόθι, πίν. XIIa.

⁶ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 45, εἰκ. 18 (πέμπτον ἐξ ἀριστερῶν εἰς τὴν προτελευταίαν σειρᾶν).

⁷ Πρβ. PM., σ. 222, ἀριθ. 438, πίν. XVII (Σαρατσῆ: τῆς ὑστέρας χαλκῆς).

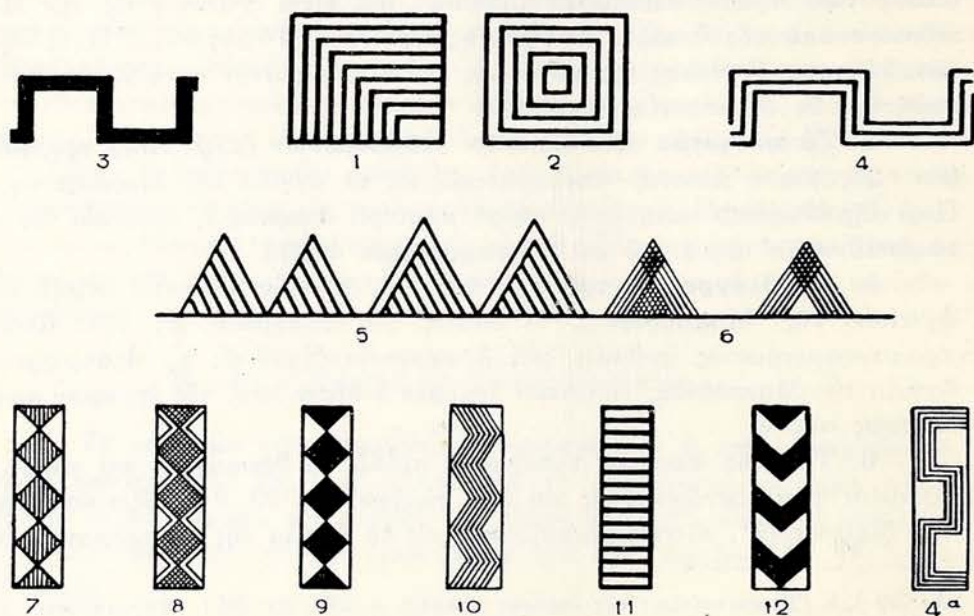
⁸ BSA., XXVII, 1925/6, πίν. XIV, 9 (Βαρδαρόφτσα). XXVIII, 1926/7, σ. 170-1, εἰκ. 13, 14, 16 καὶ 19 (Μπουμποῦσι).

⁹ Ἐν τούτοις θὰ ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ τόσον τὰ δικτυωτὰ τρίγωνα ὅσον καὶ τοὺς δικτυωτοὺς ρόμβους ὡς ἔλκοντας τὴν καταγωγὴν των ἐκ τῆς τοπικῆς παραδό-

τυγχάνουσι τελείως άγνωστοι ή τὸ πολὺ σπανιώταται εἰς τοὺς λοιποὺς πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμοὺς¹.

7. *Τὸ ἐν εἵδει ἐσχάρας κόσμημα* εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 147 καὶ 149 κρατῆρας τῆς Μαρμαρίανης (εἰκ. 23, 11). — Ὅμοιον ἀνευρίσκεται καὶ ἐπὶ τοῦ στομίου τῶν χειροποιήτων κανθαροειδῶν σκύφων².

8. *Τὸ κόσμημα ἐξ ἐπαλλήλων παχειῶν γωνιῶν* (Chevrons), ὡς τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 149 κρατῆρα τῆς Μαρμαρίανης (εἰκ. 23, 12). — Τὰ

Εἰκ. 23. Πρωτότυπα διακοσμητικὰ θέματα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ.

πρότυπα τοῦ κοσμήματος ἀναγνωρίζονται εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ λαιμοῦ

σεως, ἐπειδὴ τυγχάνουσι κοινὰ διακοσμητικὰ θέματα εἰς τὰ τοπικὰ ἀμαυρόχρωμα: πρβ. BSA., XXXI, 1930/31, σ. 47. Περισσότερον βεβαία τυγχάνει ἡ ἐκ τῶν τοπικῶν ἀγγείων καταγωγή τῶν ρόμβων, οἵτινες πληροῦνται ἐσωτερικῶς διὰ καθέτων γραμμῶν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κοσμήματος τούτου ἀνέρχεται ἐν Θεσσαλίᾳ μέχρι τῆς νεωτέρας νεολιθικῆς περιόδου: βλ. PT., σ. 45, εἰκ. 21 g (Ραχμάνι: B. 3a).

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 45, εἰκ. 18 (τὰ τελευταῖα δεξιὰ εἰς τὰς δύο σειρὰς τῶν τριγώνων). Περὶ τῆς σπάνιος αὐτῶν εἰς τοὺς ἄλλους πρωτογεωμετρικοὺς ρυθμοὺς πρβ. καὶ DESBOROUGH, ἔ. ἀ., σ. 137: «the cross-hatched triangle is familiar in Athens, but not so the other triangular variations». Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Θεσσαλίαν τυγχάνουσι γνωστὰ ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἤδη περιόδου: PT., σ. 103, εἰκ. 53 d καὶ σ. 105, εἰκ. 55 p = HANSEN, ἔ. ἀ., σ. 34, εἰκ. 14, 1 καὶ σ. 61, εἰκ. 30, 1, (Τσαγκλί).

² Μαρμαρίανης, ἀριθ. 17 καὶ 20.

τῶν ραμφοστόμων ἀμαυροχρόμων οἰνοχοῶν ἐκ τῆς ΝΔ. παραλίας τοῦ Πα-
γασιτικοῦ¹.

9. Εἰς τὰ ἀνωτέρω δέον νὰ προστεθῇ ὡς ἀπόδειξις τῆς συνεχιζομέ-
νης τοπικῆς παραδόσεως εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν ἢ συγκέντρωσις
τῆς διακοσμήσεως ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τῶν ἀγγείων, ὡς αὕτη ἐμφανίζεται κυ-
ρίως εἰς τὰς ὀπισθοτομήτους πρόχους, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς ἄλλα μακρόλαιμα
ἀγγεῖα².

Τὸ πρότυπον τοῦ τρόπου τούτου διακοσμήσεως τῶν ἀγγείων εὐρίσκο-
μεν εἰς ἀμαυρόχρωμον ραμφοστόμον οἰνοχόην ἐκ τῆς ἀπέναντι τοῦ Βόλου
ἀκτῆς, ἔνθα ἡ Νήλεια: ὀλόκληρος ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λαιμοῦ, ἐξαίρεσι τῆς
ὀριζομένης ὑπὸ τῆς λαβῆς, διαίρεται διὰ καθέτων γραμμῶν εἰς πέντε χω-
ρίσματα· ἐξ αὐτῶν τὸ κεντρικὸν πληροῦται δι' ἐπαλλήλων γωνιῶν, τὰ δὲ
ἐκατέρωθεν διὰ γραμμῶν ἐναλλάξ ὀριζοντίων καὶ καθέτων³. Ὅμοιον ἀκρι-
βῶς κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ἀγγεῖον εὐρέθη ἐντὸς λαξευτοῦ
ὀρθογωνίου τάφου εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Πτελεοῦ⁴, τρίτον δὲ πανομοιό-
τυπον ἦλθεν εἰς φῶς ἐκ τῆς «Ἀἰδινιώτικης Μαγούλας» παρὰ τὸν Ἀλμυρόν⁵,
κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐκεῖ ἐργασιῶν πρὸς κατασκευὴν στρατιωτικοῦ ἀεροδρο-
μίου (ἡμέτερος πίν. 14, 4). Ὁ τάφος τοῦ Πτελεοῦ συμφώνως πρὸς τὸ λοι-
πὸν περιεχόμενόν του χρονολογεῖται ἀσφαλῶς εἰς τὸ τέλος τῆς μεσοελλαδι-
κῆς περιόδου⁶, τοῦτο δὲ βοηθεῖ εἰς τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν καὶ τῶν λοι-
πῶν μνημονευθέντων ὁμοίων ἀγγείων⁷.

Τὴν συνέχειαν τῆς παραδόσεως εὐρίσκομεν εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ ρυθμοῦ
τοῦ Μπουμποῦστι, ἅτινα χρονολογοῦνται μεταξὺ τοῦ 1300 καὶ τοῦ 900
π.Χ.⁸. Ὁ ρυθμὸς τοῦ Μπουμποῦστι σχετίζεται στενῶς μὲ τὴν ἀμαυρόχρω-
μον κεραμικὴν τὴν ἀναπτυχθεῖσαν εἰς Νότον (Λιανοκλάδι), ὡς ἔδειξεν ἡδη

¹ AM., XIV, 1889, πίν. XI, 8-8a. ΠΑΕ., 1952, σ. 176, εἰκ. 13 καὶ σ. 183, εἰκ. 21 Α. Ἡμέτερος πίν. 14, 4.

² Πρβ. BSA., XXXI, 1930/31, σ. 49.

³ AM., XIV, 1889, πίν. XI, 8-8a.

⁴ ΠΑΕ., 1952, σ. 176, εἰκ. 13 καὶ σ. 183, εἰκ. 21 Α.

⁵ Μνεῖαν τῆς προκειμένης μαγούλας ποιοῦνται ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, Δ-Σ., σ. 12, ἀριθ. 60 καὶ οἱ WACE - THOMPSON, PT., σ. 10, ἀριθ. 60.

⁶ Βλ. ΠΑΕ., ἔ.δ., σ. 168.

⁷ Ὁ WOLTERS δημοσιεύων τὸ ἐκ τῆς Νηλείας ἀγγεῖον (AM., ἔ.δ., σ. 267) πα-
ρατηρεῖ ὅτι μὲ τὰ συνδημοσιευόμενα ἐκ τῆς ἰδίας θέσεως μυκηναϊκὰ οὐδεμίαν σχέσιν
ἔχει τοῦτο, ἀλλ' ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀγγείων τοῦ Διμηνίου μὲ γεω-
μετρικὴν διακόσμησιν. Ὁ HEURTLEY (BSA., XXVIII, 1926/7, σ. 184) χρονολογεῖ
αὐτὸ εἰς τὴν ΥΕ II περίοδον.

⁸ Βλ. BSA., XXVIII, 1926/7, σ. 184-5 καὶ πίν. XIV. Διὰ τὴν χρονολογίαν
τοῦ ρυθμοῦ τοῦ Μπουμποῦστι γενικώτερον, αὐτόθι σ. 177.

ὁ HEURTLEY, ἐνδιάμεσον δὲ κρίκον μεταξὺ τῶν δύο ρυθμῶν ἀποτελοῦσιν αἱ ἀνωτέρω ἀμανρόχρωμοι οἶνοχόαι τῆς Θεσσαλίας¹. Εἶναι δὲ πράγματι ἀξία προσοχῆς ἡ θέσις ἀνευρέσεως καὶ τῶν τριῶν παραδειγμάτων κατὰ μῆκος τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς Φθιώτιδος εἰς Θεσσαλίαν.

¹ Αὐτόθι, σ. 179 καὶ σ. 185.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞΩΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΡΥΘΜΩΝ

Ὁ πρωτογεωμετρικὸς θεσσαλικὸς ρυθμὸς, γεννηθεὶς καθ' ὃν τρόπον εἵπομεν προηγουμένως, ὑπέστη ἐν τῇ ἐξελίξει του τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων συγχρόνων του ρυθμῶν. Ἡ Θεσσαλία, καίτοι ἀποκεκλεισμένη ἀπὸ ξηρᾶς, ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνῇ ἐλευθέρως μετὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν κέντρων ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Παγασιτικοῦ. Ἐπὶ πλέον δὲ μεμονωμένοι διαβάσεις ἐξησφάλιζον, ὥς ἤδη ἐλέχθη, πάντοτε τὴν πρὸς Νότον καὶ πρὸς Βορρᾶν ἐπαφὴν μετὰ τῶν γειτονικῶν περιοχῶν. Εἶναι ἐπομένως εὐνόητον ὅτι ἐξεδηλώθησαν ἀμοιβαῖαι ἐπιδράσεις μετὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ λοιποῦ ἑλληνικοῦ κόσμου εἰς τε τὰς ἄλλας ἐκφάνσεις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ διὰ καὶ εἰς τὸν ρυθμὸν τῶν ἀγγείων.

Α. ΒΟΡΕΙΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Ἡ ἐπίδρασις τῆς μακεδονικῆς κεραμικῆς ἐπὶ τῆς ἀγγειοπλαστικῆς τῆς Μαρμαρίανης, ἣτις ἐκδηλοῦται, ὥς εἵπομεν ἤδη, πρὸ τῆς ἐμφάνισεως ἐν αὐτῇ τοῦ καθαρῶς πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη καὶ μετὰ τὴν τελικὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ ἐν τε τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ.

Οὕτω, ὁ χαμηλὸς καὶ εὐρὺς λαιμὸς, ὥς καὶ ἡ χονδροειδὴς διάπλασις τοῦ στομίου τοῦ ὑπ' ἀριθ. 80 ἀμφορέως τῆς Μαρμαρίανης ἀποτελοῦσι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα καὶ τῶν μακεδονικῶν πρωτογεωμετρικῶν ἀμφορέων¹, τοὺς ὁποίους ἀναμφιβόλως μιμεῖται ὁ ἐκ Μαρμαρίανης τεχνίτης.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς μακεδονικοὺς ἀμφορεῖς ὁ λαιμὸς κοσμεῖται ὑπὸ δύο γραπτῶν ταινιῶν, αἵτινες συμπλεκόμεναι χιαστὶ εἰς ἑκατέραν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ διέρχονται διὰ τῶν λαβῶν καὶ περιβάλλουσιν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τούτου. Συνδέονται οὕτω ὁργανικῶς, τρόπον τινά, μετὰ τοῦ διακο-

¹ Βλ. ἀμφορέα ἐκ Σαρῆ - Ὅμ. τῆς Κεντρ. Μακεδονίας : BCH., XLI/XLIII, 1917 - 19, σ. 257, εἰκ. 48 (L. REY) καὶ PM., σ. 236, ἀριθ. 485. Πρβ. BSA., XXVII, 1925/6, σ. 27, εἰκ. 14, γ.

σμουμένου τμήματος τοῦ ἀγγείου, διαφέρουσι δὲ τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς τινὰς ἀμφορεῖς τοῦ Κεραμικοῦ ἀπλῶν χιαζομένων γραμμῶν¹, διακοσμητικοῦ καθαρῶς χαρακτῆρος. Καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τοὺς μακεδονικοὺς ἀμφορεῖς ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τοὺς ὑπ' ἀριθ. 78 καὶ 79 ἀμφορεῖς τῆς Μαρμαρίανης², οἵτινες ἀντιγράφουσι προφανῶς ἐκείνους.

Ἄλλ' ἡ διαπίστωσις τῶν μακεδονικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς Μαρμαρίανης δὲν περιορίζεται εἰς τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις. Ὁ DESBOROUGH ἐξετάζων τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ρυθμοῦ τούτου παρατηρεῖ ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν του φάσιν παρουσιάζει σαφῆ δείγματα ἐκφυλισμοῦ ἀπὸ ἀπόψεως διακοσμήσεως καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν τοπικὴν παράδοσιν. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο ἀποδίδει εἰς ἀπομόνωσιν τοῦ τόπου ἀπὸ τοῦ ἔξω κόσμου κατὰ τὸ τέλος τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ εἰς πιθανὴν ἀνανέωσιν τῶν σχέσεων μὲ τὴν Μακεδονίαν³. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη λαμβάνει τὴν μορφήν ἱστορικοῦ γεγονότος ἀναμφισβητήτου, ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ἡμῶν τὰ ἑξῆς:

Καθ' ἣν ἐποχὴν σημειοῦται ἡ κατάπτωσις τοῦ ρυθμοῦ τῆς Μαρμαρίανης ἀναφαίνονται εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Παγασιτικοῦ ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀγγείων, ἅτινα εἰσῆχθησαν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἰσχυραὶ μακεδονικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τῶν ἐγχωρίων ἀγγείων. Ὡμίλησαμεν ἤδη περὶ τῶν ὀπισθοτμητῶν πρόχων, αἵτινες εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ καὶ τῶν ὁποίων ἡ τεχνικὴ, τὸ σχῆμα κατὰ τε τὸ σύνολον καὶ τὰς λεπτομερείας, ὥς καὶ ἡ ἐγγράακτος διακόσμησις εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἀποδεικνύουσι τὴν μακεδονικὴν καταγωγὴν των (βλ. πίν. 14, 1-3). Τὰ ἄλλα ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ τάφου εὐρεθέντα ὁμόσχημα ἀγγεῖα μετὰ γραπτῆς διακοσμήσεως (πίν. 6) εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ἀποτελοῦσι προϊόντα τῶν ἐργαστηρίων τῆς Ἰωλκοῦ, παρουσιάζουσιν ὅμως ἐμφανῆ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μακεδονικῶν ἀγγείων καὶ μάλιστα τῆς περιοχῆς τοῦ Μπουμποῦσι. Ἀμφότεραι αἱ ὁμάδες αὗται ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεταβατικὴν ἢ τὸ πολὺ εἰς τὴν πρῶτον περιόδον τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ⁴, εἰς τὴν αὐτὴν δ' ὡσαύτως ἐποχὴν ἀνήκει ἀσφαλῶς καὶ ἡ ὁμοία πρόχους τῆς Θεοτόκου⁵, ἥτις εἰσῆχθη ἐπίσης, ὥς φαίνεται, ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Μακεδονίας. Τὰ ἐκ τῶν πυρῶν τῆς Ἄλου

¹ Βλ. πχ. Kerameikos, IV, πίν. 5, ἀριθ. 1069.

² Ἀνάλογος φαίνεται καὶ ἡ διακόσμησις τοῦ λαιμοῦ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 80 ἀμφορέως, μολονότι ἡ κακὴ ἀπεικόνισις καθιστᾷ δυσδιάκριτον τὴν λεπτομέρειαν.

³ PP., σ. 147.

⁴ Ἐξαιρέσει τῶν ὑπ' ἀριθ. 36 καὶ 37 ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ, ἅτινα τυγχάνουσι παλαιότερα (βλ. σ. 94, 2).

⁵ Ὁ DESBOROUGH (ἐ. ἀ., σ. 150) χρονολογεῖ τὸν τάφον Α τῆς Θεοτόκου εἰς τὸν 9ον αἰ., ἀλλ', ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον, πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τι παλαιότερος.

τοῦ αὐτοῦ τύπου παραδείγματα κατέρχονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνεπτυγμένου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ἀποδεικνύοντα οὕτω ὅτι αἱ μακεδονικαὶ ἐπιδράσεις εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Παγασιτικοῦ ἐσυνεχίσθησαν μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τῆς γεωμετρικῆς περιόδου.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐπίδρασις τῆς μακεδονικῆς κεραμικῆς εἰς τὰ κέντρα τοῦ Παγασιτικοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο φυσικὸν νὰ ἔξη μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ἐντονώτερον χαρακτῆρα εἰς τὴν ἀμέσως γειτονεύουσαν θέσιν τῆς Μαρμαρίανης. Εἰς τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἀκριβῶς ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν σημειωθείσαν ἐνταῦθα ἐπάνοδον εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ τοπικοῦ ρυθμοῦ, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ DESBOROUGH, ὀφείλεται ἡ συγκεχυμένη μορφή τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ἥτις παρατηρεῖται ἐν τῇ θέσει ταύτῃ, καθ' ἣν δὲ ἐποχὴν εἰς τὰ μετὰ τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἐπικοινωνοῦντα σημεῖα τῆς Θεσσαλίας συνετελεῖτο ἡ μεταβολὴ πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμὸν μετὰ σταθερᾶς καλλιτεχνικῆς συνεπειᾶς.

B. ΝΟΤΙΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

Αἱ ἐκ τοῦ Νότου ἐπιδράσεις εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν ὑπῆρξαν σημαντικώτεραι.

Ἦδη ὁ DORO LEVI δημοσιεύων τὰ ἀγγεῖα ἐκ τῆς Καρδιανῆς τῆς Τήνου ἐξῆρξεν ἐπαρκῶς τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν πρὸς τὰ ἀγγεῖα τῆς Ἄλου καὶ τῆς Θεοτόκου¹. Ὁ DESBOROUGH ὡσαύτως διαπραγματεύεται ὡς μίαν κοινὴν περιφέρειαν τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Σκύρον καὶ τὰς Κυκλάδας ἐνεκα τῆς ὁμοιογενεοῦς αὐτῶν κεραμικῆς². Τὴν ὁμοιογένειαν τῶν ἀγγείων εἰς τὴν ἐν λόγῳ περιφέρειαν εἶχε τονίσει παλαιότερον καὶ ὁ SKEAT³, ὅστις προβαίνων περαιτέρω ἀνευρίσκει σημεῖα ἐπαφῆς καὶ πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν τῆς Ρόδου⁴. Πρὸς τὰ ἀγγεῖα τῆς Σκύρου, τῶν ὁποίων εἶναι στενὴ ἡ συγγένεια πρὸς τὰ τῆς Θεσσαλίας⁵, παραβάλλει ὁ DAWKINS τὰ ἀγγεῖα τῆς Ἀνατ. Κρήτης⁶. Τέλος, ὁ MÜLLER καὶ ὁ OELMANN σημειοῦσιν ὠρισμένας ὁμοιότητας τῶν ἀγγείων τῆς Τίρυνθος πρὸς τὰ σύγχρονα θεσσαλικά ἀγγεῖα⁷.

¹ Annuario, VIII - IX, 1925 - 26, σ. 231 - 2.

² PP., σ. 127 κέ.

³ E. ἀ., σ. 38.

⁴ Αὐτόθι, σ. 38.

⁵ Πρβ. PT., σ. 214. BSA., XVIII, 1911/12, σ. 8. ΑΔ., 1918, Παράρτ., σ. 43 - 44 (Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ). DESBOROUGH, PP., σ. 163 κέ.

⁶ BSA., XI, 1904/5, σ. 80. Πρβ. BSA., XXVIII, 1926/7, σ. 193,1.

⁷ Tiryns, I, σ. 155.

Ὁμοιότης παρατηρεῖται ὡσαύτως καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων πρωτογεωμετρικῶν ρυθμῶν, ἣν δὲν παρέλειψαν νὰ ὑποδείξωσιν οἱ ἐκάστοτε περὶ αὐτῶν ἀσχοληθέντες.

Τὴν ὁμοιομορφίαν ταύτην ἐξήτησαν νὰ ἐξηγήσωσι διὰ τῆς ἐξ ἑνὸς κέντρου καταγωγῆς καὶ διαδόσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ὥς πρὸς τὸν καθορισμὸν ὅμως τοῦ ὁποίου δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσωσιν οἱ ὅπαδοι τῆς θεωρίας ταύτης.

Οὕτω, ὁ MÜLLER καὶ ὁ OELMANN ὑποστηρίζουσιν ὅτι ἀφοῦ ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς προῆλθεν ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς, τῆς ὁποίας πρωτεῦον κέντρον ὑπῆρξεν ἡ Ἀργολίς, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἡ ἐμφάνισις ἐσημειώθη εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ὁπόθεν μετεδόθη ἔπειτα εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς παρακειμένας νήσους¹. Ὁ SKEAT, ἐξ ἄλλου, ἐκκινῶν ἀπὸ τῆς θεωρίας του περὶ τῆς ἐκ Βορρᾶ προελεύσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ πιστεύει ὅτι ἡ διάδοσις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἠκολούθησεν ἀντίθετον τῆς ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω ὀριζομένης ὁδόν, προκειμένου δὲ εἰδικώτερον περὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Κυκλάδων καταλήγει εἰς τὸ ἀληθῶς τολμηρὸν συμπέρασμα ὅτι διὰ τὴν ὁμοιογένειαν τῆς κεραμικῆς αὐτῶν ἡ περισσότερον ἱκανοποιητικὴ ἐξήγησις εἶναι νὰ θεωρήσωμεν τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν τῶν Κυκλάδων ὥς προερχόμενον κατὰ τὰ οὐσιώδη αὐτοῦ γνωρίσματα ἐκ Θεσσαλίας². Ὁ DESBOROUGH, τέλος, ὑποστηρίζει, ὥς εἶδομεν, ὅτι τὸ κέντρον τῆς ἐμφανίσεως καὶ διαδόσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ὑπῆρξαν αἱ Ἀθῆναι³.

Καὶ αἱ μὲν θεωρίαι τῶν δύο Γερμανῶν σοφῶν ὥς καὶ τοῦ SKEAT ἔχουσιν ἤδη ἐγκαταλειφθῆ μετὰ τὰς γενομένας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη γονίμους ἀνασκαφάς, ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸν πλουτισμὸν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ὕλικου. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεωρία τοῦ DESBOROUGH, πιθανωτέρα ἀσφαλῶς τῶν ἄλλων, δὲν στηρίζεται ἐν τούτοις ἐπὶ ἀδιασείστων ἐπιχειρημάτων, κυρίως διότι παραγνωρίζει εἰς ὀρισμένας περιοχὰς τὴν ὑπαρξίν προΐμων τινῶν παραδειγμάτων, ἅτινα ἀποδεικνύουσι τὴν πρόωμον καὶ ἐν αὐταῖς ἐμφάνισιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ⁴. Συγκεκριμένως δὲ ὥς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκτὸς τοῦ λόγου τούτου προστίθεται — ὥς ἤδη ἐλέχθη — καὶ ἡ

¹ Αὐτόθι.

² The Dorians, σ. 39.

³ Πλὴν τῆς μνημονευθείσης μονογραφίας του βλ. καὶ τὸ ἄρθρον του What is protogeometric? ἐν BSA., XLIII, 1948, σ. 260 κέ.

⁴ Διὰ τὴν Ἀργολίδα πχ. βλ. τὰ προσφάτως προκύψαντα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ συναδέλφου Σ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΟΥ: BCH., LXXVIII, 1954, σ. 410 κέ., εἰκ. 19-20. Σχετικῶς πρὸς τὴν Κόρινθον βλ. βιβλιοκρισίαν ὑπὸ τοῦ WEINBERG ἐν AJA, LVIII, 1954, σ. 62.

ιδιομορφία τοῦ σχήματος τῶν ἀγγείων, ἅτινα παρουσιάζουσι μεγαλυτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὰ μυκηναϊκὰ αὐτῶν πρότυπα παρὰ πρὸς τὰ ἀττικά ἀντίστοιχά των.

Ἡ θεωρία ἐπομένως περὶ τῆς προελεύσεως καὶ διαδόσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐξ ἑνὸς ἀποκλειστικοῦ κέντρου δὲν ἐνισχύεται ὑπὸ τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων. Ὡς πρὸς τὴν θεωρίαν δὲ τοῦ DESBOROUGH ἰδιαιτέρως, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τοιαύτη ἀποκλειστικὴ ἐμπορικὴ ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηνῶν μεταξὺ τῶν λοιπῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος δὲν φαίνεται τεκμηριουμένη ἱστορικῶς διὰ τοὺς χρόνους τούτους. Διὰ τοῦτο ἄλλοι δέον νὰ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ φαινομένου τούτου. Ὡς κυριωτέρους δὲ αὐτῶν εὐρίσκω τοὺς ἑξῆς δύο :

1. Τὴν ἐκ κοινῆς πηγῆς καταγωγὴν αὐτῶν, ἥτοι τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν ἀγγείων, ἅτινα πλὴν μικρῶν τινῶν διαφορῶν παρουσιάζουσι κοινὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εἰς πάσας τὰς περιοχάς, εἰς ἃς ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐξηπλώθη.

2. Τὴν ἀμοιβαίαν ἐπαφὴν τῶν κατὰ τόπους πρωτογεωμετρικῶν ἐργαστηρίων, δι' ἧς τὰ ἐπιτεύγματα καὶ αἱ ἐπινοήσεις ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἐγίνοντο κτῆμα καὶ τῶν ἄλλων, σχηματισθείσης οὕτω πρὸς τὸ τέλος τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς «κοινῆς» τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος¹.

Ἄλλ' εἴμεθα ἴσως ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν τῶν ἀττικῶν ἐργαστηρίων εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς «Κοινῆς» τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Τοῦτο δὲ ἔνεκα τῆς μεγαλυτέρας καὶ ραγδαιοτέρας ἀναπτύξεως τοῦ ρυθμοῦ ἐν αὐτοῖς ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ ἐργαστήρια τῆς Χώρας, ἅτινα παρέμειναν περισσότερον ἐξηρημένα ἐκ τῶν μυκηναϊκῶν προτύπων.

Κατὰ ταῦτα θὰ ἦτο ἰδιαιτέρως δύσκολον νὰ καθορίσωμεν τὴν τοπικὴν προέλευσιν ἐκάστης τῶν ἑξωτερικῶν ἐπιδράσεων εἰς τὰ θεσσαλικά ἀγγεῖα, ἄνευ ἐλπίδος νὰ καταλήξωμεν εἰς ἀδιαμφισβήτητα συμπεράσματα· διότι τὰ αὐτὰ στοιχεῖα τυγχάνουσι κοινὰ εἰς πάντα τὰ ἐν τῷ Νότῳ ἐργαστήρια, ἢ δὲ ἐμφάνις αὐτῶν σημειοῦται σχεδὸν ταυτοχρόνως. Θὰ περιορισθῶ ἐπομένως νὰ ὑποδείξω ἀπλῶς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ἐξ ὧν ἐμφαίνεται ἡ ἐπαφὴ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ μὲ τοὺς ἀναπτυχθέντας ὁμοίους του εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα.

1. Σημειῶ πρῶτον τὸν τρόπον, καθ' ὃν διακοσμοῦνται τὰ ἀγγεῖα τῆς

¹ Τὴν ἄποψιν περὶ ὑπάρξεως «κοινῆς πρωτογεωμετρικῆς» ἐξέφρασε πρῶτος ὁ BUSCHOR, AM., LIV, 1929, σ. 161, πρὸς ταύτην δὲ συνετάχθησαν ἔπειτα ὁ N. KONTOLEΩΝ, AE., 1945 - 7, σ. 7 - 8 καὶ ὁ KUNZE, ÖJh., XXXIX, 1952, σ. 54.

ύστερας αὐτοῦ φάσεως. Εἰς τὰ παλαιότερα θεσσαλικά παραδείγματα, ὅπως ἄλλως τε καὶ εἰς τὰ σύγχρονα ἐκ τῶν λοιπῶν περιοχῶν, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου διατηρεῖ τὴν φωτεινὴν αὐτῆς ὄψιν (clay-ground) συμφώνως πρὸς τὴν τεχνικὴν τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων· ἡ διακόσμησις εὐρίσκει οὕτω χῶρον διὰ νὰ ἀπλωθῇ ἀνετώτερον ἐπὶ τῶν καθωρισμένων τμημάτων· ὀλίγαι ἔγχρωμοι λεπταὶ ταινίαι ἢ σπανιώτερον καὶ πλατύτεραι ζῶναι προστίθενται εἰς τὸ χαμηλότερον μέρος τοῦ σώματος πρὸς ἄρσιν τῆς μονοτονίας. Ἀντὶ τοῦ διακοσμητικοῦ τούτου συστήματος εἰσάγεται εἰς τὰ νεώτερα παραδείγματα ἡ μέθοδος τῆς διὰ χρώματος ἐπικάλυψεως τῆς ἐλευθέρας ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου (dark-ground). Δηλαδή ἐκ τῆς ὅλης ἐπιφανείας αὐτοῦ ἀποχωρίζεται τὸ πρὸς διακόσμησιν τμήμα, ὅπερ μόνον διατηρεῖται εἰς τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, ἐνῶ ἡ λοιπὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται διὰ μελανοῦ βερνικίου· τὰ κοσμήματα περιορίζονται εἰς βαθμηδὸν στενουμένην λωρίδα, διότι τὴν κυριωτέραν διακόσμησιν τοῦ ἀγγείου ἀποτελεῖ ἤδη ἡ διὰ στίλβοντος βερνικίου ἐπικάλυψις αὐτοῦ¹.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ διακοσμητικοῦ συστήματος εἰς τὰ πρωτογεωμετρικὰ ἀγγεῖα τῆς Θεσσαλίας ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν εἰς τὴν Ν. Ἑλλάδα ἐργαστηρίων, μάλιστα δὲ τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ συστήματος τούτου ἐν Θεσσαλίᾳ συνοδεύεται ὑπὸ τῆς χρήσεως βελτιωμένης ποιότητος βερνικίου, ὁμοίου πρὸς τὸ χρησιμοποιοῦμενον εἰς τὸν ἀττικὸν πρὸ πάντων ρυθμόν· ἀντὶ τοῦ καστανεύθρου ἀλαμποῦς εἰς τὰ πρωιμώτερα παραδείγματα γίνεται ἤδη χρῆσις μελανοτέρου βερνικίου μὲ ὑποστίλβουσαν τὴν ὄψιν κατὰ τὴν συνήθη τεχνικὴν τῶν ἀττικῶν ἀγγείων.

2. Εἰς τὴν ἐπίδρασιν ὡσαύτως τῶν ἐργαστηρίων τῆς Ν. Ἑλλάδος ὀφείλεται ἡ μεταξὺ τῶν ὁμάδων ὁμοκέντρων κύκλων ἢ ἡμικυκλίων παρεμβολὴ εὐθυγράμμων — δικτυωτῶν κατὰ τὸ πλεῖστον — κοσμημάτων. Ὁ συνδυασμὸς καμπυλογράμμου καὶ γωνιώδους διακοσμήσεως εἶναι συνήθης εἰς τὸν ἀττικὸν ρυθμόν ἀπὸ τῆς ὑστερας αὐτοῦ φάσεως², προοιωνίζει δὲ ἤδη τὴν πλήρη ἐπικράτησιν τῶν εὐθυγράμμων κοσμημάτων κατὰ τὸ τέλος τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς. Παραδείγματα ὁμοίων συνδυασμῶν ἀπαντῶσι συχνὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας νοτίους περιοχὰς τῆς Χώρας, ἀλλ' εἶναι σπανιώτερα μεταξὺ τῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων.

3. Εἰς τὴν ἀνεπτυγμένην καλαισθησίαν τῶν ἐργαστηρίων τῆς Ν. Ἑλλάδος καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηνῶν³ πρέπει ἐπίσης νὰ ἀποδώσωμεν τὴν ἐπι-

¹ Πρβ. Kerameikos, I, σ. 176.

² Βλ. πχ. Kerameikos, I, πίν. 33, 41, 47, 49, 51, 56. IV, πίν. 7, 13, 18, 22, 23.

³ Βλ. πρὸ πάντων τὸν κρατῆρα τοῦ Μονάχου: CVA, München 3, πίν. 103-4 (α' ἡμισυ 10ου αἰ.), τὸν ἐκ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν σκύφον: Hesperia, XVIII, 1949,

νόησιν τῆς συμμετρικῆς διατάξεως τῆς διακοσμήσεως ἐντὸς παραλλήλων πλαισίων (Panels). Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅστις ἀποτελεῖ τὸν πρόδρομον τῆς διὰ μετοπῶν διακοσμήσεως τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, εἶναι διακεκοσμημένα ἐπιτυχῶς μὲν ἀγγεῖά τινα ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ, κατὰ τινα δὲ πρωτόγονον τρόπον ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀγγείων εἰς τὴν ὁμάδα τῆς Μαρμάριανης.

4. Ἀλλὰ καὶ μεμονωμένα διακοσμητικὰ θέματα εἰς τὰ θεσσαλικά ἀγγεῖα εἶναι βέβαιοι ὅτι ἔχουσι νοτίαν τὴν προέλευσιν. Τοιαῦτα ἀναφέρομεν τὸ κόσμημα τοῦ ἐξηρημένου σταυροῦ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν δίσκον τῶν ὁμοκέντρων κύκλων, ὡς καὶ τὰ κατὰ τὴν κορυφὴν ἐφαπτόμενα τρίγωνα ἐν εἵδει κλειψύδρας εἰς τὸν ἐσῶτερον δίσκον τῶν ὁμοκέντρων κύκλων καὶ ἡμικυκλίων.

Αἱ ἐπίδρασεις καθίστανται ἐμφανεῖς καὶ εἰς τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων.

1. Οὕτω, ἡ ῥοειδὴς μορφή τῆς ὑπ' ἀριθ. 21 οἰνοχόης τοῦ Βόλου καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 66 ὁμοίας τῆς Μαρμάριανης, ὡς καὶ τῆς ἐκ τοῦ τάφου Β τῆς Θεοτόκου (ἡμέτερος πίν. 15, 2), ἀντὶ τῆς συνήθους εἰς τὸν θεσσαλικὸν ρυθμὸν πεπιεσμένης καμπύλης τοῦ περιγράμματος, ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀττικοῦ ρυθμοῦ, ἔνθα ἦτο συνηθεστάτη ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τοῦ σχήματος τῶν ἀγγείων. Περὶ τῆς οἰνοχόης μάλιστα τῆς Μαρμάριανης ὁ DESBOROUGH ἀποφαίνεται ὅτι εἰσῆχθη πιθανῶς ἔξωθεν ὡς ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς ἁρμονίας τοῦ σχήματος καὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ σχεδίου¹. Προσωπικῶς ἀποκλίνω ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι κατεσκευάσθη αὕτη εἰς Ἰωλκὸν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἀττικῶν προτύπων.

2. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν θεσσαλικῶν ἀμφορίσκων εἶναι ὁ βραχὺς καὶ εὐρὺς αὐτῶν λαιμὸς, ὅστις καμπυλούμενος ἰσχυρῶς κατὰ τὸ μέσον ἐνοῦται μετὰ τοῦ σώματος δι' ἀδιακόπου περιγράμματος. Ἀντιθέτως, εἰς τὰ ἀντίστοιχα ἀγγεῖα τοῦ ἀττικοῦ ρυθμοῦ ὁ λαιμὸς ἀποχωρίζεται σαφῶς ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἀνέρχεται δίκην ἀνοιγομένου κάλυκος². Καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὰ ἀττικά παραδείγματα σχηματίζεται ὁ λαιμὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 ἀμφορίσκου τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου, ἀνήκοντος εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Τὴν αὐτὴν δὲ διαμόρφωσιν λαιμοῦ παρουσιάζει καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 150 ἀμφορεὺς τῆς Ἀνδρου³, ὅστις ἀνήκει εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἀκόμη περίοδον. Ὁ ἀμφορεὺς ἐπομένως τοῦ

σ. 294, εἰκ. 8, 14 (μετάβασις πρὸς τὸν γεωμετρικόν) καὶ τὴν ἐκ τῆς αὐτῆς θέσεως οἰνοχόην: αὐτόθι, XXI, 1952, πίν. 78.

¹ PP., σ. 62.

² Βλ. π.χ. Kerameikos, I, πίν. 61, ἀριθ. 531. IV, πίν. 12.

³ DESBOROUGH, PP., πίν. 16.

Βόλου ἢ ἀντιγράφει κυκλαδικὰς ἀπομιμήσεις ἀττικῶν προτύπων ἢ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀπ' εὐθείας.

Ὁ SKEAT ὑπογραμμίζει ἰδιαιτέρως τὸν ὑπ' ἀριθ. 125 σκύφον τῆς Μαρμαρίανης, ἐφωδιασμένον διὰ καθέτων ταινιοσχημάτων λαβῶν, αἵτινες ἐκφύονται ἀπὸ τοῦ χείλους καὶ προσαρμύζονται εἰς τὴν κοιλίαν ἀνευ ἀνυψώσεως τῆς κορυφῆς αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὁμοιος ἀνευρέθη καὶ εἰς τὴν Τήνον¹, συμπεραίνει οὗτος ὅτι τὸ σχῆμα μετεδόθη εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκ Θεσσαλίας². Ἀρχετὰ ἐν τούτοις ὁμοιόμορφα ἀγγεῖα ἦλθον τελευταίως εἰς φῶς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀγορᾶς καὶ τοῦ Κεραμικοῦ ἐν Ἀθήναις³. Τὰ παλαιότερα ἐκ τῶν τελευταίων ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν⁴, σύγχρονα δὲ ἢ μᾶλλον ἐλαφρῶς μεταγενέστερα εἶναι τὰ ἀνωτέρω δύο παραδείγματα τῆς Τήνου καὶ τῆς Μαρμαρίανης. Ὅθεν φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ σχήματος ἠκολούθησεν ἀντίθετον ὁδὸν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν ὑπέθεσεν ὁ SKEAT.

Γ. ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΟΜΟΙΩΝ ΤΟΥ

Ὁ DESBOROUGH ὁμιλῶν περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν δέχεται — συνεπῆς πρὸς τὴν ἐκτεθεῖσαν ἤδη θεωρίαν του — ὅτι οὗτος ἦλθεν ἐξ Ἀθηναίων διὰ μέσου τῆς θεσσαλοκυκλαδικῆς περιοχῆς ὅχι μόνον διὰ τῆς χερσαίας ὁδοῦ ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θαλασσίας⁵. Δὲν χωρεῖ, πράγματι, ἀμφιβολία ὅτι, ὥς καὶ παλαιότερον, ἐχρησίμευσε καὶ τώρα ἡ Θεσσαλία ὡς ἐνδιάμεσος σταθμὸς διὰ τὴν μεταβίβασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν τῶν ἐν αὐτῇ παρατηρουμένων ἐκ τῆς Ν. Ἑλλάδος ἐπιδράσεων. Ἡ ἄποψις δ' αὕτη ἐνισχύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὰ ἐν Παλαιογραφισιάνῳ κατὰ τὴν κοιλιάδα τοῦ Ἀλιάκμονος εὑρεθέντα πενιχρὰ κεραμικὰ στοιχεῖα παρατηροῦνται ἤδη σαφεῖς ἐπιδράσεις τῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων τοῦ τύπου τῆς Μαρμαρίανης⁶, ἐνῶ συγχρόνως εἰς παράλια κατὰ τὸ πλεῖστον μακεδονικὰ κέντρα εὑρέθησαν χαμηλόποδες σκύφοι μετὰ κρεμαμέ-

¹ Annuario, VIII - IX, 1925/6, σ. 224, εἰκ. 26, 1.

² *E. ἀ., σ. 38, 2.

³ Βλ. Kerameikos, V, 1, σ. 63.

⁴ Πχ. τὸ Kerameikos, V, 1, πίν. 15, 9 ἀνήκει εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἀκόμη περίοδον (βλ. αὐτόθι, σ. 47 καὶ 63) καὶ τὸ Hesperia, II, 1933, σ. 552, εἰκ. 11, 2 εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν (βλ. Kerameikos, ἔ. ἀ., σ. 63).

⁵ PP., σ. 180.

⁶ Βλ. ἀνωτέρω σ. 63, 1.

νων ήμικυκλίων¹, οἷτινες ἀποτελοῦσιν, ὡς γνωστόν, τὸν χαρακτηριστικώτερον τύπον ἀγγείων τῆς θεσσαλοκυκλαδικῆς περιοχῆς.

Αἱ ἐπιδράσεις ἐν τούτοις τῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων εἶναι περισσότερον εὐδιάκριτοι εἰς τὰς νοτιωτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρονται δὲ εἰς τε τὰ σχήματα καὶ εἰς τὴν διακόσμησιν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων σημειῶ τὰ ἀκόλουθα :

1. *Τὸν κανθαροειδῆ σκύφον*. — Θεσσαλικὸν καθαρῶς σχῆμα, ὡς ἤδη ἐλέχθη², καθιερώθη ἔπειτα ὡς κοινὸς τύπος ἀγγείου καθ' ὅλην τὴν Ν. Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Ἡ παρουσία του κατὰ τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους εἰς τὸν μυκὸν τοῦ Παγασιτικοῦ, ἔνθα — ὡς φαίνεται — ἔλαβε χώραν ἡ μεταφορά του ἐκ τῆς χειροποιήτου εἰς τὴν τροχήλατον κεραμικὴν, ὑποδηλοῖ τὸ κέντρον, ἐξ οὗ ἐγένετο ἡ διάδοσις του πρὸς Νότον.

2. *Τὸ ὑψίλαιμον κύπελλον*. — Ἐκτὸς τῶν θεσσαλικῶν παραδειγμάτων ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ καὶ τὸν τάφον Α τῆς Θεοτόκου μεμονωμένον ὅμοιον ἀνευρέθη καὶ εἰς τὴν Τήνον³, ὅπερ οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἀποτελεῖ ἀπομίμησιν ἐκείνων.

3. *Τὸν μετ' ὑψηλῆς βάσεως κρατῆρα με σειρὰν ἀυλακώσεων κατὰ τὸ ἄνω μέρος τῆς βάσεως*. — Ἀγγεῖα τῆς προκειμένης κατηγορίας εἶναι συνήθη εἰς τὴν θεσσαλοκυκλαδικὴν περιοχὴν, τὸν τύπον δὲ τοῦτον ἀκριβῶς τοῦ κρατῆρος χρησιμοποιεῖ ἰδιαιτέρως ὁ ΣΚΕΑΤ, διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν στενὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ ρυθμοῦ τῶν Κυκλάδων⁴. Ὅμοια ὅμως παραδείγματα ἀπαντῶσι καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς⁵ καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς περιόδου⁶, τῆς ὁποίας δὲν φαίνονται παλαιότερα τὰ ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Κυκλάδων ἀντίστοιχα. Θὰ ἡδύνατο οὕτω νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ Ἀττικὴ

¹ Τσαουσιτίζαν, Κιλαμαριάν, Σαρατσῆ, Καραμπουρνάκι : βλ. DESBOROUGH, ἔ.ἀ., σ. 190, ἀρ. Β, ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρόσθετες καὶ τὸ ἐσχάτως εὑρεθὲν ἐν Βεργίνῃ : ΠΑΕ., 1952, σ. 250, εἰκ. 29.

² Βλ. ἀνωτέρω σ. 63.

³ Annuario, ἔ. ἀ., σ. 224, εἰκ. 26, 2. Πρβ. καὶ DESBOROUGH, ἔ. ἀ., σ. 159 καὶ 168, ἀριθ. 4 c.

⁴ Ἐ. ἀ., σ. 38.

⁵ Συγκέντρωσιν τοῦ σχετικοῦ ὕλικου παραθέτει ὁ Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ ἐν ΑΕ., 1945/47, σ. 11 κ.ἐ. Εἰς ἐκεῖνα πρόσθετες τὸ ἐξ Ἀντίσσης τῆς Λέσβου : BSA., XXXI, 1930/31, σ. 170, εἰκ. 3, τὰ ΣΚΕΑΤ, ἔ. ἀ., σ. 12, 6, τὰ ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ : Kerameikos, V, 1, πίν. 19 - 23 καὶ 84, ἀριθ. 30 καὶ τὸ ἐκ Κρήτης (Χανιάλ - Τεκκέ) : BSA, XLIX, 1954, πίν. 25, ἀρ. 19, κυκλαδικῆς ἴσως καταγωγῆς (BOARDMANN).

⁶ Τὰ ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ παλαιότερα παραδείγματα Kerameikos, V, 1, πίν. 16, 1292 (β' ἡμισυ 10ου αἰ.) καὶ I, πίν. 63, 532 (πρωιμώτατον πρωτογεωμετρικόν) ἔχουσιν ἀπλῶς κωνικὸν πόδα, οὐχὶ κατάλληλον διὰ πλαστικὰς ραβδώσεις (βλ. κατωτέρω).

ὑπῆρξε τὸ κέντρον, ἐξ οὗ ὁ τύπος διεδόθη εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ἄλλ' ἢ παρακολούθησις τῆς βαθμιαίας ἐξελλίξεως αὐτοῦ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ ἀντίθετον.

Τὸ σχῆμα γενικῶς τοῦ κρατῆρος κατάγεται ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς, τῆς ὁποίας ὅμως τὰ ὑπάρχοντα παραδείγματα στεροῦνται ὑψηλῆς βάσεως¹. Τὸν τύπον τοῦ μυκηναϊκοῦ κρατῆρος ἀκολουθοῦσι τὰ — σπάνια ἄλλως τε κατὰ τὴν πρωτογεωμετρικὴν περίοδον — ἀττικὰ παραδείγματα, παρὰ τὰ ὁποῖα συνηθίζονται περισσότερον οἱ κρατηρίσκοι (Becher) μεθ' ὑψηλοῦ κωνικοῦ ποδός. Κρατῆρες μεθ' ὑψηλῆς βάσεως, οὐχὶ δὲ κωνικῆς ἀλλ' ἰσχυρῶς καμπυλουμένης (flaring), ἀπαντῶσι τὸ πρῶτον εἰς τὴν θεσσαλοκυκλαδικὴν περιοχὴν. Παλαιότερα παραδείγματα τοῦ τελευταίου τύπου τυγχάνουσιν οἱ ὑπ' ἀριθ. 43 καὶ 44 κρατῆρες ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ καὶ ὁ κρατῆρ τῆς Θήρας: Thera, II, σ. 185, εἰκ. 379 b καὶ 81, ἅπαντα τῆς τελευταίας φάσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ². Ἐξ αὐτῶν οἱ μὲν τοῦ Καπακλῆ ἔχουσιν ἐμφανεῖς — ὡς ἤδη ἐλέχθη — μυκηναϊκὰς ἐπιβιώσεις εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ σχήματος, ὁ δὲ τῆς Θήρας μὲ κωνικὴν σχεδόν, ἀλλ' ἱκανῶς διαπλατυνομένην βάσιν εἶναι συγχρόνως ἐφωδιασμένος διὰ πλαστικοῦ δακτυλίου κατὰ τὸ σημεῖον ἐνώσεως τοῦ ποδός μετὰ τοῦ σώματος. Ὅμοιαν πλαστικὴν ράβδωσιν καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν θέσιν φέρουσιν ὁ ὑπ' ἀριθ. 141 κρατῆρ τῆς Μαρμαρίανης καὶ οἱ ὑπ' ἀριθ. 146 καὶ 151 κρατηρίσκοι τῆς Ἀνδρου³, ἀνήκουσι δὲ καὶ τὰ τρία παραδείγματα εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἀκόμῃ περίοδον⁴. Δικαιούμεθα ἐπομένως νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὑψηλὸς καμπυλούμενος ποὺς ἀποτελεῖ ἐπινόησιν τῶν ἐργαστηρίων τῆς θεσσαλοκυκλαδικῆς περιοχῆς.

Περαιτέρω, εἶναι γνωστὸς ὁ κρατηρίσκος ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ (ἀριθ. 50), τῆς μεταβατικῆς ἢ τῆς πρώιμου γεωμετρικῆς περιόδου, τοῦ ὁποίου τὸ στέλεχος τοῦ ποδός φέρει τρεῖς πλαστικούς δακτυλίους⁵. Ἀποτε-

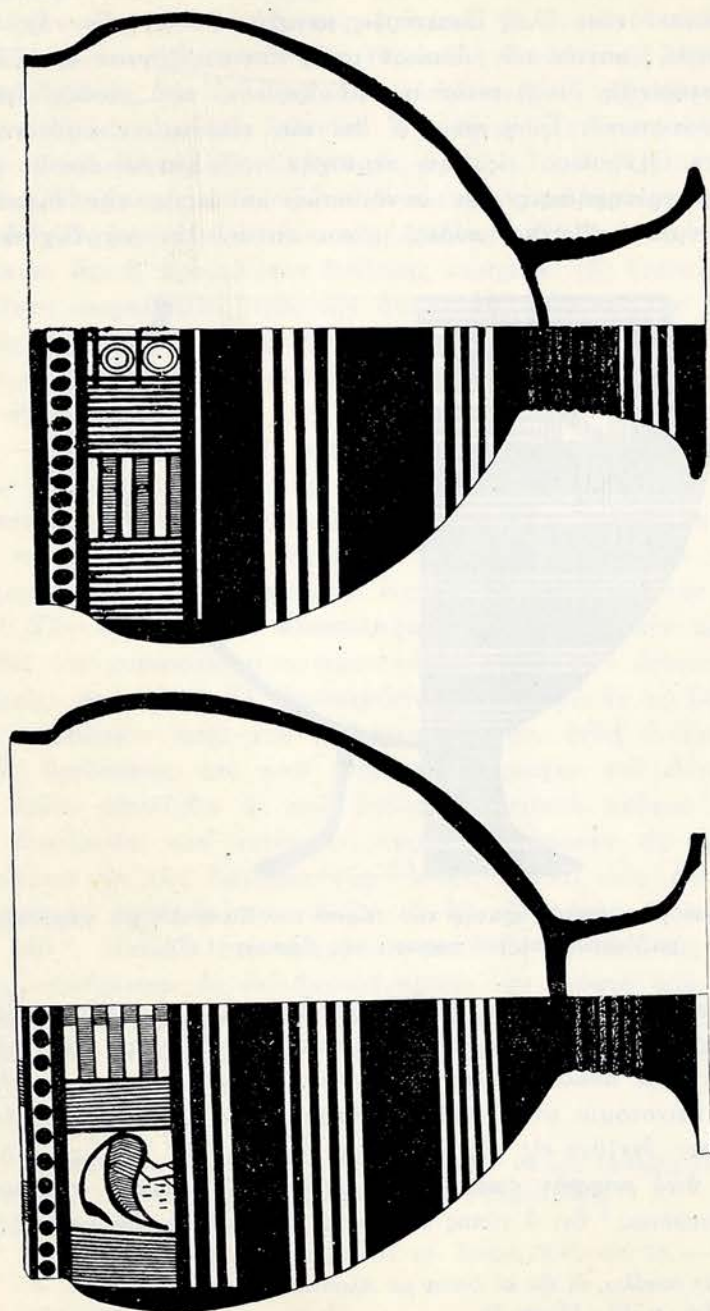
¹ Βλ. πχ. ὑπομυκηναϊκὸν ἐκ Κεφαλληνίας: ΑΔ., 5, 1919, σ. 101 κέ., εἰκ. 17 - 21. Παρὰ τὸν συνήθη ὅμως τύπον τοῦ χαμηλόποδος κρατῆρος κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ἀπαντᾷ ὡσαύτως, ἂν καὶ σπανίως, καὶ ὁ τύπος τοῦ ὑψίποδος: βλ. αὐτόθι σ. 107, εἰκ. 22.

² Πρβ. ΑΕ., 1945 - 47, σ. 8 (Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ) περὶ τοῦ κρατῆρος τῆς Θήρας.

³ Βλ. DESBOROUGH, ἔ. ἀ., πίν. 16.

⁴ Ὁ DESBOROUGH (αὐτόθι, σ. 273) χρονολογεῖ τὸν πρῶτον ἐκ τῆς Ἀνδρου εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον πρὸς τὸν γεωμετρικόν, τὸν δεύτερον εἰς τὸν πρώιμον γεωμετρικόν. Ἀλλὰ τυπολογικῶς ὁ μὲν πρῶτος ἀνήκει εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἀκόμῃ περίοδον, ὁ δὲ δεύτερος δὲν δύναται νὰ κατέρχεται χαμηλότερον τῆς μεταβατικῆς περιόδου πρὸς τὸν γεωμετρικόν.

⁵ Ἀνάλογον παράδειγμα, μεταγενεστέρως ὅμως ἐποχῆς (α' ἡμισυ τοῦ 9ου αἰ.), εἶναι γνωστὸν καὶ ἐκ τοῦ Κεραμεικοῦ: Kerameikos, V, 1, πίν. 16, 1294.

Εἰκ. 24. Δύο γεωμετρικοὶ κρατήρες ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπαζλῆ με παραλλήλους ραβδώσεις ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς βάσεως (1 : 5).

λεῖ οὗτος μετάβασιν εἰς τοὺς μετὰ πολλῶν ὁμοίων δακτυλίων κρατῆρας, οἵτινες ἀντιπροσωπεύονται ὅλως ἰδιαιτέρως μεταξὺ τῶν ἀγγείων ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ¹ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς ἀπεικονίζονται ἐνταῦθα (εἰκ. 24-25). Ὑπεστηρίχθη ὅτι ἡ τοιαύτη διαμόρφωσις τοῦ ποδὸς ἐμπνέεται ἐκ μινυείων προτύπων². Τὸ γεγονὸς δ' ὅτι τῶν τελευταίων τούτων ἡ ἐπιβίωσις ὑπῆρξεν ἰσχυροτέρα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Παγασιτικοῦ, ὥς καὶ προηγουμένως παρατηρήσαμεν, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν διαπίστωσιν ὅτι οἱ καμπυλούμενοι (flaring) πόδες, μόνον κατάλληλοι νὰ δεχθῶσιν ἐπὶ

Εἰκ. 25. Ἄλλος γεωμετρικὸς κρατὴρ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ με παραλλήλους ραβδώσεις ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς βάσεως (1:5).

τοῦ στελέχους των τὰς πλαστικὰς ραβδώσεις, ἀπαντῶσι τὸ πρῶτον εἰς Ἴωλκόν, ὅπου μάλιστα ἀνευρίσκεται καὶ ἡ φυσιολογικὴ ἐξέλιξις πρὸς τὰ γνωστά παραδείγματα μετὰ πολλαπλασίας ραβδώσεις, ὁδηγεῖ μᾶλλον εἰς τὴν παραδοχὴν ὅτι ἡ καινοτομία αὕτη ἀποτελεῖ θεσσαλικὴν (τῆς Ἰωλκοῦ) ἐπινόησιν μεταδοθεῖσαν ἐκεῖθεν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ εἰς τὰς ἄλλας περιοχάς.

4. *Τὴν ὑπὸ μορφὴν σκανδάλης λαβὴν εἰς τινος σκύφους.* — Ἐλέχθη προηγουμένως³ ὅτι ὁ τύπος κατὰγεται ἐκ τῶν μακεδονικῶν διχαλω-

¹ Δέκα ἐξ ἐν συνόλῳ, ἐξ ὧν οἱ ἐννέα με πλαστικοὺς δακτυλίου.

² SKEAT, ἔ.ἀ., σ. 12-13 καὶ 38.

³ σ. 66.

τῶν λαβῶν, τῶν ὁποίων ὁ σχηματισμὸς εἶναι κατάλληλος διὰ τὴν σταθερωτέραν λήψιν ὑπὸ τοῦ ἀντίχειρος (trigger ἢ thumb handles). Ἐκ τῶν προτύπων τούτων διεμορφώθη ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ τύπος τῆς λαβῆς, τὸν ὁποῖον βλέπομεν εἰς τοὺς δύο ὑπ' ἀριθ. 91 καὶ 92 σκύφους τῆς Μαρμαρίανης. Τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν αὐτοῦ δεικνύει ἡ λαβὴ ἐνὸς γεωμετρικοῦ σκύφου ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλή: SKEAT, *ἔ. ἀ.*, πίν. II, 7. Ὅμοια πρὸς τὰ θεσσαλικά παραδείγματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀσφαλῶς καὶ προέρχονται, ἀπαντῶσιν ἐν εἰς τὸν Ὀρχομενὸν καὶ δύο εἰς Ἀθήνας¹. Ὁ σκύφος τοῦ Ὀρχομενοῦ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πρὸς Νότον διάδοσις στοιχείων τῆς θεσσαλικῆς κεραμικῆς ἠκολούθησε παραλλήλως πρὸς τὴν θαλασσίαν ὁδὸν καὶ τὴν διὰ τῆς ξηρᾶς. Τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὸ γεωμετρικὸν ὕλικὸν τῶν Δελφῶν ἀνευρίσκονται ἀγγεῖά τινα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἐμφανὴς ἡ ἐπίδρασις ἀγγείων τοῦ τύπου τῆς Μαρμαρίανης².

5. *Τὴν συνήθη εἰς τὰ πινάκια λαβὴν μετ' ἀνακαμπτομένων ἄκρων*. — Περὶ τῆς θεσσαλικῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ παρόντος τύπου λαβῆς ἐλέχθησαν τὰ δέοντα προηγουμένως³. Ἡ διάδοσις αὐτοῦ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ἐκτείνεται εἰς πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν, ἀλλ' ἰδιαιτέρως συνήθης παρουσιάζεται εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Ἀττικὴν⁴.

6. *Τὸν σκύφον μὲ διακόσμησιν ἀνεστραμμένων ἡμικυκλίων*. — Ἀποτελεῖ τὸν χαρακτηριστικώτερον τύπον μεταξὺ τῶν ἀγγείων τῆς θεσσαλοκυκλαδικῆς περιοχῆς. Ὁ DESBOROUGH ἀφιερώνει ἐν τῷ βιβλίῳ του ὁλόκληρον κεφάλαιον περὶ τοῦ σχήματος τούτου, ἔνθα ἐκθέτει λεπτομερῶς περὶ τῆς διαδόσεώς του κατ' ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου, πιστεύει δὲ ὅτι τοῦτο ἐξειλίχθη ἐκ τοῦ ὑψίποδος ἀττικοῦ σκύφου⁵. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην δυνάμεθα, κατ' αὐτόν, νὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῶν κρατηρίσκων ἐκ τῆς Ζαγορᾶς τῆς Ἀνδρου, μετὰ τοὺς ὁποίους τὸν ἀμέσως ἐπόμενον σταθμὸν παρουσιάζει ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς θέσεως σκύφος ὑπ' ἀριθ. 145⁶. Μεταξὺ τοῦ τελευταίου καὶ τῶν ἀγγείων τῆς ὑπὸ συζήτησιν κατηγορίας εὐρίσκει ὡς ἐνδιάμεσον κρίκον τὸν σκύφον ἀπὸ τὸν τάφον III τῆς Καρδιανῆς τῆς Τήνου⁷. Ἀλλ' οἱ κρατηρίσκοι τῆς Ἀνδρου καὶ οἱ τελευταῖοι δύο σκύφοι νομίζω ὅτι δὲν ἐπιδέχονται συγκρίσεως, διότι διαφέ-

¹ Βλ. SKEAT, *ἔ. ἀ.*, πίν. II, 8-10.

² Τὸ σχετικὸν ὕλικόν εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοὶ ἐπιδείξῃ εἰς φωτογραφίας ὁ Καθηγητὴς κ. Legat, ὅστις καὶ πρόκειται νὰ τὸ δημοσιεύσῃ.

³ σ. 66.

⁴ Βλ. Kerameikos: V, 1, πίν. 101 κέ. Délos, XV, πίν. 33.

⁵ *Ε. ἀ.*, σ. 188.

⁶ DESBOROUGH, *ἔ. ἀ.*, πίν. 16.

⁷ Annuario, *ἔ. ἀ.*, σ. 226, εἰκ. 28.

ρουσιν οὐσιωδῶς τόσον κατὰ τὸ σχῆμα ὅσον καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν : ὁ σχηματισμὸς τοῦ ποδὸς καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ σώματος καὶ τοῦ στομίου ἀποχωρίζουσι σαφῶς τὰς δύο ταύτας κατηγορίας, ἀντὶ δὲ τῶν ἀνεστραμμένων ἡμικυκλίων, δι' ὧν κοσμοῦνται ἀμφοτέρωι οἱ σκύφοι, οἱ κρατηρίσκοι φέρουσι διακόσμησιν ἐκ πλήρων ὁμοκέντρων κύκλων. Ἀνεστραμμένα ἡμικύκλια εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἥδη ἐποχῆς, ὡς καὶ οἱ χαμηλόποδες ἐν γένει σκύφοι. Ὅθεν φαίνεται πιθανώτερον ὅτι τὰ ἀγγεῖα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κατηγορίας κατάγονται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ ὑστερομυκηναϊκὰ κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησίν των. Τὸν ἐνδιάμεσον σταθμὸν ὡς πρὸς τὰ γενικὰ τοῦ σχήματος ἀποτελοῦσιν ἴσως οἱ ἐν πίν. 14, 5-7 σκύφοι τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ, τῆς ὑπομυκηναϊκῆς πιθανώτατα ἐποχῆς. Ἐὰν δὲ οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, δικαιούμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ πρώτη καθιέρωσις τοῦ προκειμένου τύπου κατὰ τὴν πρωτογεωμετρικὴν περιόδον ἐγένετο εἰς Ἰωλκόν.

Ὡς πρὸς τὰς παρατηρουμένας ἐκ τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ ἐπιδράσεις κατὰ τὴν διακόσμησιν τῶν ἀγγείων ἄξια σημειώσεως εἶναι τὰ ἑξῆς :

1. *Τὸ κόσμημα τοῦ πολυγράμμου μαιάνδρου* (step meander ἢ stepped band). — Ἀπαντᾷ συχνὰ εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς Μαρμαρίανης, ἀπαξ δὲ καὶ μεταξὺ τῶν ἀγγείων τοῦ Βόλου¹. Περαιτέρω, εἶναι ἐπίσης σύνηθες καὶ εἰς τὰ αἰττικὰ ἀγγεῖα τῆς πρωίμου γεωμετρικῆς περιόδου², εἰς ἣν ὡσαύτως ἀνήκουσι καὶ τὰ ἐκ Θεσσαλίας παραδείγματα. Θὰ ἡδύνάτο τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τούτου ὅτι τὸ κόσμημα μετεδόθη εἰς Θεσσαλίαν ἐκ Νότου. Ἡ ἰδιαιτέρα ὁμῶς δημοτικότης αὐτοῦ εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Μαρμαρίανης ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ γεγονός ὅτι τὸ κόσμημα ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ παχυγράμμου μαιάνδρου καὶ τῆς μαιανδροειδοῦς δικτυωτῆς ταινίας ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς Μακεδονίας³, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχυρὰ ἐπίδρασις εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Μαρμαρίανης τυγχάνει ἀναμφισβήτητος, πείθει ὅτι ἡ διάδοσις τοῦ κοσμήματος ἐγένετο μᾶλλον ἐκ Θεσσαλίας πρὸς Νότον.

2. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ *κοσμήματος τῶν πυκνῶν τεθλασμένων (zig-zag) γραμμῶν*. — Ἡ τοπικὴ καταγωγὴ τοῦ κοσμήματος εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς Μαρμαρίανης εἶναι βεβαία⁴. Ἡ ἐμφάνισις ἐπομένως αὐτοῦ νοτιώτερον τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων.

3. Εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 128 καὶ 129 πινάκια τῆς Μαρμαρίανης ὁ ἕξω-

¹ Βλ. σ. 67.

² Βλ. παραδείγματα εἰς σ. 67, 4.

³ Βλ. ὁμοίως σ. 67, 2 καὶ 5.

⁴ Βλ. σ. 67.

τερικὸς πυθμὴν κοσμεῖται ὑπὸ σταυροῦ ἐγγεγραμμένου ἐντὸς στρογγύλου δίσκου· τὰ οὕτω σχηματιζόμενα τεταρτοκύκλια πληροῦνται ὑπὸ γραμμῶν ἐναλλάξ καθέτων καὶ ὀριζοντίων. Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ κοσμήματος τούτου ἐπὶ ἀγγείων καθαρῶς θεσσαλικοῦ σχήματος, ὡς καὶ ἡ χονδροειδὴς πῶς μορφὴ αὐτοῦ, μαρτυροῦσιν ἀρχοῦντως περὶ τῆς ἐγχωρίου αὐτοῦ καταγωγῆς. Τὸ κόσμημα ἀπαντᾷ ὡσαύτως εἰς ἀμφορέα τῆς Νάξου τῆς πρωίμου γεωμετρικῆς περιόδου¹ ἐξ ἐπιδράσεως ἀσφαλῶς τῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων.

¹ ΑΕ., 1945-47, σ. 1 ζέ., εἰκ. 1-3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΧΡΟΝΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀκριβοῦς χρονολογήσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ τυγχάνει ἐκ τῶν δυσχερεστέρων. Ὀφείλεται δὲ ἡ δυσχέρεια αὕτη κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ περισσότερα τῶν ἐξεταζομένων ἀγγείων προέρχονται ἐκ τάφων χρησιμοποιηθέντων ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου καθίσταται πολλάκις δύσκολος ἡ ἐξαγωγή ἀσφαλῶν χρονολογικῶν συμπερασμάτων, ἐφ' ὅσον ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τάφου συνυπάρχουσι συχνὰ ἀγγεῖα διαφόρων ἐποχῶν. Κλασσικὸν παράδειγμα πρόκειται ὁ τάφος τοῦ Καπακλῆ, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου καλύπτει ὁλόκληρον τὴν πρωτογεωμετρικὴν καὶ γεωμετρικὴν περίοδον, συνεχίζεται δὲ καὶ περαιτέρω μέχρι καὶ τοῦ 6ου αἰ.¹

Ἡ ἀσφαλεστέρα συνεπῶς μέθοδος διὰ τὴν ὡς οἶόν τε ἀκριβεστέραν χρονολόγησιν τῶν πρωτογεωμετρικῶν θεσσαλικῶν ἀγγείων εἶναι ἡ ἀντιπαράβολή αὐτῶν, εἰς ὅσα τοῦλάχιστον καθίσταται αὕτη ἐφικτή, πρὸς τὰ τυπολογικῶς ὅμοια ἐξ ἄλλων περιοχῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἀττικῆς. Εἰς τὴν τελευταίαν περιοχὴν, ὡς γνωστόν, ὁ τρόπος ἐξελίξεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἡ χρονικὴ ἔκτασις τῶν διαφόρων αὐτοῦ φάσεων ἔχουσι καθορισθῆ μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ἀκριβείας χάρις εἰς τὴν μεθοδικὴν καὶ ἰδιαιτέρως γόνιμον ἀνασκαφὴν τοῦ Κεραμεικοῦ. Τὴν σύγκρισιν ταύτην θὰ ἐπιχειρήσω ἐν τοῖς ἐπομένοις δι' ἐκάστην τῶν γνωστῶν θεσσαλικῶν ομάδων τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Α. ΑΓΓΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ὁ WACE καὶ ὁ THOMPSON ἐπίστευσαν, κατὰ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς, ὅτι οἱ ἀποκαλυφθέντες ἐκεῖ τρεῖς τάφοι ἦσαν ἅπαντες σύγχρονοι². Μετ' αὐτοὺς ὁ SCHWEITZER ὁρίζει τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 12ου αἰ. μέχρι τοῦ 1000 περίπου π. Χ., ἀποκλίνει ὁμως καὶ οὗτος εἰς τὴν ἄποψιν τῶν ἀνωτέρω θεωρῶν μάλιστα ὅτι ὁ τάφος Α

¹ Κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ ἀνασκάψαντος: ΑΕ., 1914, σ. 141.

² ΡΤ., σ. 214. Πρβ. καὶ ΒSA., XIII, 1906/7, σ. 321.

εἶναι κατὰ τι παλαιότερος τῶν δύο ἄλλων¹. Ἀκριβέστερον χρονολογεῖ τούτους ὁ DESBOROUGH κατόπιν βαθυτέρας μελέτης τοῦ ὕλικου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν δεδομένων²: τὸν μὲν τάφον C τοποθετεῖ εἰς τὴν ὑπομυκηναϊκὴν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν μεταβατικὴν πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν περίοδον, τὸν τάφον B εἰς τὸν 10ον αἰ., ἥτοι εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐν Ἀττικῇ, τὸν δὲ τάφον A εἰς τὸν 9ον αἰ., εἰς τὴν πρῶτον τοῦτέστι περίοδον τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Τὴν χρονολογίαν τοῦ τάφου C συνάγει οὗτος ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ εὐρεθείσης πόρπης ὁμοίας πρὸς τὴν ὑπομυκηναϊκῆς ἐποχῆς Kerameikos, I, πίν. 28, πρὸ πάντων ὅμως ἐκ τοῦ ἀνευρεθέντος ἐν τῷ τάφῳ μοναδικοῦ ἀγγείου³, οὗτινος τὸ σχῆμα καὶ ἡ διακόσμησις ὁδηγοῦσι σαφῶς πρὸς τοὺς ὑπομυκηναϊκοὺς ἢ τοὺς μεταβατικοὺς πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν χρόνους. Περὶ τῆς γνώμης δ' αὐτοῦ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ ἀγγεῖον ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν ἔξωθεν ἐλέχθησαν τὰ δέοντα ἀνωτέρω (σ. 52).

Ἡ τοποθέτησις τοῦ τάφου B εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 10ου αἰ. εἶναι ἢ πλεόν ἀκριβής, τοῦτο δὲ συμφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην καὶ ἄλλων εἰδικῶν⁴.

Τὴν χρονολογίαν τοῦ τάφου A ἐξάγει ὁ DESBOROUGH ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἐν αὐτῷ τριῶν σκύφων⁵, τοὺς ὁποίους παραβάλλει πρὸς τοὺς ἐν Corinth, VII, 1, πίν. 7, ἀριθ. 41 καὶ 42, ἀνήκοντας εἰς τὴν πρῶτον γεωμετρικὴν περίοδον. Κατὰ τὴν διαμόρφωσιν ὅμως τοῦ σχήματος περισσότερον ἀνακαλοῦσιν οὗτοι τὸν σκύφον αὐτόθι, πίν. 7, ἀριθ. 39, οὗτινος ὠρισμέναι λεπτομέρειαι ὑπενθυμίζουσιν εἰσέτι τὴν πρωτογεωμετρικὴν παράδοσιν⁶. Ἀλλ' ἐξαιρέσει τῶν σκύφων, τὰ λοιπὰ ἐκ τοῦ τάφου ἀγγεῖα ὁδηγοῦσιν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν. Οὕτω, τὸ κύπελλον PT., εἰκ. 145 a συγκρινόμενον πρὸς τὸ Kerameikos, V, 1, πίν. 105, ἀριθ. 934, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 10ου αἰ.⁷, φαίνεται παλαιότερον αὐτοῦ ὥς ἐκ τοῦ ἐμφανῶς συνεσφιγμένου κατὰ τὸν λαιμὸν περιγράμματος, θὰ ἡδύνατο δὲ νὰ παραβληθῇ κατὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἐκ Κνωσοῦ BSA., XXIX, 1927/8, σ. 260, ἀριθ. 143, ὅπερ χαρακτηρίζει ὁ PAYNE ὡς πρωτογεωμετρικόν. Ὅμοίως καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τάφου οἶνοχόη BSA., XIII, 1906/7, σ. 322, εἰκ. 10 c (ἡμέτερος πίν. 15, 3) εὐρίσκεται κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν μεταξὺ τῶν Corinth VII, 1, πίν. 1, ἀριθ. 7 καὶ πίν. 2, ἀριθ. 20, ὧν ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν ὑστέραν

¹ Untersuchungen zur Chronologie, I, σ. 62 - 64.

² PP., σ. 148 - 150.

³ PT., εἰκ. 146 f.

⁴ Πρβ. SCHWEITZER, ἔ.δ., σ. 63 - 64 καὶ Kerameikos, IV, σ. 22, 22.

⁵ PT., εἰκ. 145 d = BSA., XIII, 1906/7, σ. 322, εἰκ. 10 d.

⁶ Bλ. Corinth, VII, 1, σ. 13, ἀριθ. 39.

⁷ Bλ. Kerameikos, V, 1, σ. 277.

φάσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ἡ δευτέρα εἰς τὴν μεταβατικὴν μᾶλλον περιόδον πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν, δύναται δ' ὥσαύτως νὰ παραβληθῇ καὶ πρὸς τὴν Kerameikos, V, 1, πίν. 70, ἀριθ. 2134, τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 10ου αἰ.¹

Κατὰ ταῦτα, ἡ ὑπὸ τοῦ τάφου Α καλυπτομένη περίοδος ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς ὑστέρας φάσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι δυσεξήγητον, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐντὸς τοῦ τάφου ἔκειντο τέσσαρες ἀνθρώπινοι σκελετοί.

Ὅθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Θεοτόκου εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπομυκηναϊκὴν περίοδον, ἐξηκολούθησε δ' ἀδιακόπως τὴν πορείαν του μέχρι τῆς ἐμφάνισης τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Β. ΑΓΓΕΙΑ ΤΗΣ ΑΛΟΥ

Ὁ SCHWEITZER τοποθετεῖ τὰ ἀγγεῖα ἐκ τῶν κιβωτισσῆμων τάφων τῆς Ἄλου εἰς τὸ β' ἡμῖς τοῦ 10ου αἰ., ἥτοι εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς μεταβάσεως πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν², ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀνασκάψαντας Ἀγγλους ἀρχαιολόγους, οἵτινες θεωροῦσιν αὐτὰ σύγχρονα πρὸς τὰ τῆς Θεοτόκου³. Πρὸς τὴν γνώμην τῶν τελευταίων συντάσσεται καὶ ὁ DESBOROUGH, ὅστις νομίζει ὅτι αἱ μὲν δύο οἰνοχόαι καὶ ἡ πρόχους ἀπὸ τὸν τάφον 7⁴ ἀνήκουσιν ἀναντιρρήτως εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν περίοδον⁵, σύγχρονα δὲ θεωρεῖ καὶ τὰ ἀγγεῖα τῶν τάφων 4 καὶ 8⁶. Ὡς πρὸς τὸν τάφον 6 εὐρίσκει ὅτι ἡ καταφανὴς κατωτέρα ἐμφάνις τῶν ἐν αὐτῷ εὐρεθέντων ἀγγείων κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν⁷ ὁδηγεῖ εἰς τὴν μεταβατικὴν ἢ τὴν πρῶμον γεωμετρικὴν περίοδον.

Τὴν ἀκρίβειαν τῶν παρατηρήσεων τοῦ DESBOROUGH ἀποδεικνύει ἡ παραβολὴ τῆς ἐκ τοῦ τάφου 7 οἰνοχόης μὲ τὸ κόσμημα τῶν ὁμοκέντρων κύκλων πρὸς τὴν ὁμοίαν ἐκ τοῦ τάφου 25 τῆς Ἀσίνης⁸, ἥτις εἶναι ἀσφαλῶς πρωτογεωμετρικὴ. Σύγχρονος δὲ πρὸς ταύτην φαίνεται καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ τῆς Ἄλου εὐρεθεῖσα ὁμοία οἰνοχόη, ὥς καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ πρό-

¹ Αὐτόθι, σ. 275.

² Ε. ἀ., σ. 72 - 73.

³ BSA., XVIII, 1911/12, σ. 8.

⁴ Αὐτόθι, σ. 6, εἰκ. 4.

⁵ PP., σ. 150 - 2. Πρβ. καὶ σ. 60 - 61.

⁶ Βλ. BSA., ε.δ., σ. 3, εἰκ. 2.

⁷ Αὐτόθι, σ. 5, εἰκ. 3.

⁸ Asine, σ. 249, εἰκ. 277.

χους, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὁμοιότης τῆς διακοσμήσεως πρὸς τὴν οἰνοχόην ἐκ τοῦ τάφου Β τῆς Θεοτόκου (PT., εἰκ. 146 b = ἡμέτερος πίν. 15, 2) ἀποτελεῖ ἱκανὴν χρονολογικὴν ἔνδειξιν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ λεπτομερὴς ἐξέτασις τῶν ἐκ τῶν τάφων 8, 4 καὶ 6 εὐρημάτων πεῖθει περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ DESBOROUGH. Διότι ἡ μὲν οἰνοχόη τοῦ τάφου 8 ἀνακαλεῖ κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν τὴν ἐκ τοῦ τάφου Β τῆς Θεοτόκου δευτέραν οἰνοχόην¹, ἡ δὲ ἐκ τοῦ τάφου 4 ἀποδίδει τὸ σχῆμα τῆς ἐκ τοῦ τάφου 8 τοιαύτης. Ὡς πρὸς δὲ τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου 6, ἡ μὲν οἰνοχόη BSA., XVIII, 1911/2, σ. 5, εἰκ. 3, 6 ἀνήκει εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἀκόμη περίοδον, καθ' ὅσον τὸ χαμηλὸν καὶ πεπιεσμένον σῶμά της ὑπενθυμίζει τὰς ὑπ' ἀριθ. 85 καὶ 86 πρωτογεωμετρικὰς τῆς Κνωσοῦ², τὰ λοιπὰ ὅμως ἐκ τοῦ τάφου ἀγγεῖα καὶ δὴ καὶ ὁ ἀμφορίσκος μὲ τὰ ἀνεστραμμένα ἡμικύκλια δὲν δύνανται νὰ ἀνέρχονται πέραν τῆς μεταβατικῆς πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμὸν περιόδου.

Ὅθεν συγκεφαλαιοῦντες δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὰ ἐκ τῆς Ἄλου ἀγγεῖα καταλαμβάνουσι περίοδον ἡμίσεος καὶ πλέον αἰῶνος, ἥτοι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦλάχιστον τοῦ 10ου αἰ. μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9ου. Παραδείγματα τῆς πρωίμου πρωτογεωμετρικῆς περιόδου ἐλλείπουσιν ἐκ τῆς ἐν λόγῳ θέσεως. Τὸ γεγονὸς ὅμως ὅτι ἡ μεταξὺ τοῦ ὕλικου τῆς Ἄλου κυριαρχοῦσα τριφυλλόσχημος οἰνοχόη διαφέρει οὐσιωδῶς τῶν ἀντιστοίχων τῆς Ἀττικῆς, ἐνῶ συνάπτεται στενῶς πρὸς ἄλλας ἀπομακρυσμένων περιοχῶν (Ἀσίνης, Κνωσοῦ), αἵτινες, ὥς καὶ τῆς Ἄλου, ἀκολουθοῦσι τὰ μυκηναϊκὰ πρότυπα, ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ἀττικῆς προελεύσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τῆς προκειμένης θέσεως. Εὐρίσκω πιθανώτερον ὅτι καὶ ἐδῶ, ὥς καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς Θεοτόκου, ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐνεφανίσθη εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἔλλειψις δὲ πρωίμων παραδειγμάτων ὀφείλεται πιθανῶς εἰς τὴν περιορισμένην ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν ἐνταῦθα. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης συνηγορεῖ ἡ περίπτωσις τοῦ ἐπανειλημμένως μνημονευθέντος θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου τοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν περιοχὴν κειμένου Πτελεοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μετὰ τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν ἀγγείων εὐρέθησαν τοιαῦτα τοῦ ὑπομυκηναϊκοῦ καὶ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Γ. ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΤΩΝ ΦΕΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΦΑΡΣΑΛΟΥ

Ἐλέχθη ἤδη³, ὅτι αἱ Φεραὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συν-

¹ Ἡμέτερος πίν. 15, 1.

² BSA., XXIX, 1927/8, πίν. VI, ἀριθ. 13 καὶ 9, σ. 251.

³ σ. 47.

ηντώντο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα αἱ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας φέρονσαι ὁδοὶ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Παγασιτικοῦ, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἦτο φυσικὸν νὰ διασταυρῶνται ἐνταῦθα αἱ κατὰ τὴν βόρειον καὶ νότιον Θεσσαλίαν καλλιτεχνικαὶ τάσεις τῆς ἐποχῆς. Ἡ παρουσία τοῦ ὑπομυκηναϊκοῦ ἀγγείου¹ καὶ αἱ δύο ἐκεῖθεν πρωτογεωμετρικαὶ οἶνοχοαί², αἵτινες ἀκολουθοῦσι κατὰ τὸ σχῆμα τὴν μυκηναϊκὴν παράδοσιν, ἐπιτρέπουσι νὰ υποθέσωμεν ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐγεννήθη καὶ ἐξειλίχθη καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὰς δύο προηγουμένας θέσεις. Παραλλήλως ὅμως ἐξηκολούθουν νὰ παραμένωσιν ἐν χρήσει καὶ τὰ ἐγχώρια ἀγγεῖα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν προφανῶς τῶν βορειοτέρων τῆς χώρας ἐργαστηρίων, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀγγείων τοῦ ἐγχωρίου τύπου.

Σαφέστερον ἐν τούτοις περὶ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τῆς Θεσσαλίας ὁμιλεῖ τὸ ὑλικὸν ἐκ τῶν ἀνασκαφέντων συνοικισμῶν τοῦ Κτοῦρι καὶ τοῦ Παλαιοκάστρου (Δερεγκλῆ) παρὰ τὴν Φάρσαλον³. Μολονότι ἡ ἐν αὐτοῖς ἔρευνα ἐγένετο μετὰ τινος σπουδῆς, ἐξ οὗ αἱ στρωματογραφικαὶ παρατηρήσεις τυγχάνουσιν ἀτελεῖς, ἐπιτρέπει ὅμως νὰ διαπιστώσωμεν μετ' ἀκριβείας τὴν ἀδιάκοπον διαδοχὴν τῆς κεραμικῆς ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων μέχρι τοῦ τέλους τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς.

Ὁ DESBOROUGH θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ἄποψιν ταύτην⁴. Ἀμφιβάλει δηλονότι ἐὰν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφέως χαρακτηριζόμενα ὡς πρωτογεωμετρικὰ θραύσματα ἀγγείων ἀνήκωσιν ὄντως εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, δέχεται ὅμως τινὰ τούτων ὡς πρωτογεωμετρικά, χρονολογῶν αὐτὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Ἐξ ἄλλου τὰ θραύσματα τῶν μυκηναϊκῶν ἀγγείων τοποθετεῖ εἰς τὸν 13ον πρὸς τὸν 12ον αἰ., παραλείπει νὰ ἀναφέρῃ τὴν ὑπαρξίν ὑπομυκηναϊκῶν θραυσμάτων, ὑπογραμμίζει δὲ ἰδιαίτερος τὴν ἀπουσίαν ἀγγείων τοῦ ἐγχωρίου θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ (τύπου Μαγμάριανης). Ἀφῆνει οὕτω νὰ ἐννοηθῇ ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρωτογεωμετρικῆς παρατηρεῖται κενὸν εἰς τὴν κεραμικὴν τῶν ἐν λόγῳ συνοικισμῶν. Τὸ ἄλλως ἀνεξήγητον τοῦτο κενὸν δὲν ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν πραγμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντιθέτως ἀποδεικνύεται, σαφέστερον δὲ ἢ εἰς τὰς προηγουμένας θέσεις, ὅτι καὶ ἐδῶ εἰς τὰ ὑστερομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ὑποκαθίστανται ἀμέσως τὰ ὑπομυκηναϊκά, εἰς

¹ Recherches, πίν. XXII, ἀριθ. 7.

² Βλ. εἰς τὸν πρόσθεν κατάλογον, ἀριθ. 22 καὶ 23.

³ BCH., LVI, 1932, σ. 89 κέ.

⁴ Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι τὸ ἐκ τῶν συνοικισμῶν τούτων ὑλικὸν διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ κατὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου, ἔλαβε δὲ γνῶσιν αὐτοῦ τὴν τελευταίαν στιγμὴν καὶ διετύπωσε τὴν γνώμην τοῦ εἰς τὰς προσθήκας.

ταῦτα δὲ τὰ πρωτογεωμετρικά¹. Μεταξὺ τῶν τελευταίων, τὰ ὀλίγα ἀκέραια ἐκ τοῦ συνοικισμού τοῦ Παλαιοκάστρου, ὡς καὶ τὰ περισσότερα θραύσματα ἐκ τοῦ συνοικισμού τοῦ Κτοῦρι, ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν πρώιμον φάσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ DESBOROUGH².

Δ. ΑΓΓΕΙΑ ΤΗΣ ΜΑΡΜΑΡΙΑΝΗΣ

Οἱ πρώτοι δημοσιεύσαντες τὸ ἐκ τῆς θέσεως ὑλικόν, ἐκκινοῦντες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἀνεφάνη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ν. Ἑλλάδα³, ἐκφράζουσι τὴν γνώμην ὅτι ἡ ὁμὰς τῆς Μαρμαρίανης δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς· τοῦτο δέ, διότι ἔπρεπε νὰ μεσολαβήσῃ χρονικόν τι διάστημα, μέχρις οὗ ὁ ρυθμὸς τῶν ὁμοκέντρων κύκλων διαδοθῇ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ συγχωνευθῇ μετὰ τοῦ ὑφισταμένου ἐνταῦθα τοπικοῦ ρυθμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι τοποθετοῦσι τὴν ἀρχὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ περὶ τὸ 1050 π.Χ., ἀποφαίνονται ὅτι μία χρονολογία πέριξ τοῦ 1000 π. Χ. θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρισθῇ δοκιμαστικῶς (tentatively) διὰ τὰ παλαιότερα ἀγγεῖα τῆς Μαρμαρίανης⁴. Πρὸς τὴν χρονολογίαν ταύτην διαφωνεῖ ὁ DESBOROUGH, ὅστις δέχεται ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐμφανίζεται εἰς τὴν Μαρμαρίανην μετὰ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰ.⁵

Ὡς πρὸς τὴν γνώμην περὶ τῆς ἐκ Νότου προελεύσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ ὠμίλησα ἤδη ἐκτενῶς, ὥστε νὰ περιτεύῃ οἰαδήποτε ἄλλη προσθήκη ἐνταῦθα. Τοῦτο μόνον ἔχω νὰ παρατηρήσω ὅτι τὸ ἐν τῇ σειρᾷ ὑπ' ἀριθ. 30 ἀγγεῖον, ὅπερ χαρακτηρίζεται ὡς μυκηναϊκὸν ὑπὸ τοῦ HEURTLEY καὶ τοῦ SKEAT⁶, εἶναι μᾶλλον ὑπομυκηναϊκόν, τοῦτο δὲ φαίνεται νὰ πιστεῦν καὶ ὁ DESBOROUGH⁷.

¹ Ἀσφαλῶς ὑπομυκηναϊκά πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἐκ μὲν τοῦ Παλαιοκάστρου τὰ: BCH., ἔ. ἀ., σ. 102, εἰκ. 12, 7.12. Ἐκ δὲ τοῦ Κτοῦρι τὰ: αὐτόθι, σ. 149-170, εἰκ. 42-46. Πρβ. καὶ τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ ἀνασκαφέως ἐν σ. 169-170. Σαφῶς δὲ πρωτογεωμετρικά εἶναι ἐκ μὲν τοῦ Παλαιοκάστρου τὰ ἐν σ. 105, εἰκ. 16-17 ἀκέραια ἀγγεῖα, ὡς καὶ τὰ ἐν σ. 106, εἰκ. 15, 2.4.5.11 θραύσματα, ἐκ δὲ τοῦ Κτοῦρι τὰ ἐν σ. 172, εἰκ. 47 θραύσματα.

² Πρβ. BCH., ἔ. ἀ., σ. 170: à vrai dire ce n'est qu'une céramique de transition.

³ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 50. Ἀντίθετον θέσιν λαμβάνει ἔπειτα ὁ SKEAT εἰς τὴν μονογραφίαν του the Dorians in Archaeology.

⁴ Αὐτόθι, σ. 53.

⁵ PP., σ. 147.

⁶ BSA., ἔ. ἀ., σ. 19.

⁷ PP., σ. 136.

Ἄς ἴδωμεν ὅμως τί διδάσκει σχετικῶς λεπτομερεστέρα ἔρευνα τοῦ διαθεσίμου ὕλικου.

Οἱ σκύφοι μὲ τὰ ἀνεστραμμένα ἡμικύκλια εὐρίσκουσι πολλὰ ἀντίστοιχα παραδείγματα εἰς ἄλλας περιοχάς τῆς Ἑλλάδος, βεβαιωμένοι δὲ χρονικαὶ μαρτυρίαι ἐκεῖ θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποτελέσωσι τὴν βάσιν πρὸς ἀσφαλῆ χρονολόγησιν καὶ τῶν ἀγγείων τῆς Μαρμαρίανης. Οὕτω, τὰ εὑρεθέντα ἐν Παλαιστίνῃ (Tell Abu Hawam) θραύσματα ἐξ ἀναλόγου σκύφου¹ ὑπεστηρίχθη ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ 926 π.Χ. συμφώνως πρὸς τὸ στρώμα τῆς ἀνευρέσεώς των² καὶ ὅτι προέρχονται ἐκ τῶν ἐργαστηρίων τῆς Θεσσαλίας³. Ἄλλ' ὁ KUNZE⁴ καὶ μετ' αὐτὸν ὁ DESBOROUGH⁵ ἡμφεσβήτησαν τὴν τε θεσσαλικὴν καταγωγὴν αὐτῶν καὶ τὴν χρονολογίαν, ὑπεστήριξαν δὲ ὅτι ἀποτελοῦσι καθυστερημένα πρωτογεωμετρικὰ παραδείγματα ἀνήκοντα εἰς τὴν πρώιμον γεωμετρικὴν περίοδον καὶ ὅτι εἰσῆχθησαν ἐκ τῶν Κυκλάδων. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἐκ τῶν εὑρημάτων τούτων τῆς Παλαιστίνης δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ τοποθετήσωμεν τοὺς σκύφους τῆς Μαρμαρίανης εἰς τὸ τέλος τοῦ 10ου ἢ τὰς ἀρχάς τοῦ 9ου αἰ. Τὰ ἄλλα συνεπῶς ἀγγεῖα τῆς σειρᾶς, εἰς τὰ ὅποια παρατηρεῖται ἐμφανὲς κατάπτωσις τῆς πρωτογεωμετρικῆς διακοσμήσεως πρέπει νὰ ἐκτείνωνται μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 9ου αἰ., τοῦτο δὲ εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως τοῦ DESBOROUGH ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ὄριον τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ εἰς τὴν Μαρμαρίανην.

Ἄλλ' οἱ ἐν λόγῳ σκύφοι δὲν ἀποτελοῦσι τὰ παλαιότερα παραδείγματα τῆς προκειμένης ὁμάδος, τῆς ὁποίας τὸ ὑψηλότερον χρονικὸν ὄριον καθορίζουσιν ἄλλαι κατηγορίαι ἀγγείων, μάλιστα δὲ οἱ ἀμφορεῖς⁶. Τὸν ἀμφορέα ὑπ' ἀριθ. 74, τὸν νεώτερον μεταξὺ τῶν ὁμοίων του ἐν τῇ σειρᾷ, παραβάλλει ὁ DESBOROUGH⁷ πρὸς τὸν ἐκ τοῦ τάφου II τῆς Καρδιανῆς τῆς Τήνου⁸, τοῦ ὁποίου τὴν χρονολογίαν ὁρίζει εἰς τὴν πρώιμον γεωμετρικὴν περίοδον. Ἄλλ' ὁ ἀμφορεὺς τῆς Μαρμαρίανης ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ σχήματός του παλαιότερος τοῦ τηνιακοῦ ἀμφορέως, πρέπει ἐπομένως νὰ ἀνήκη

¹ QDAP., 4, 1935, πίν. 12, 96 καὶ πίν. 88.

² Αὐτόθι, σ. 67 (R. W. HAMILTON).

³ Τὸ τελευταῖον ὑποστηρίζει ὁ HEURTLEY: QDAP., ἔ.δ., σ. 181, δέχεται δὲ καὶ ὁ KRAIKER, Kerameikos, I, σ. 164, 2. Πρβ. καὶ P. MATZ, Geschichte der griech. Kunst, I, σ. 53,6.

⁴ AM., LX - LXI, 1935/6, σ. 227, 1. Πρβ. AM., LXV, 1940, σ. 104,2 (FR. BROMMER).

⁵ PP., σ. 162.

⁶ Καὶ ὁ DESBOROUGH (σ. 147) θεωρεῖ ὅτι ἡ κατηγορία αὕτη τῶν ἀγγείων εἶναι ἡ παλαιότερα μεταξὺ τῶν πρωτογεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Μαρμαρίανης.

⁷ PP., σ. 139 - 140.

⁸ Annuario, VIII - IX, σ. 222, εἰκ. 23.

εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 75 φαίνεται νεώτερος τῶν λοιπῶν ἐν τῇ σειρᾷ¹, ἀλλὰ παλαιότερος ὅπως δῆποτε τοῦ 74: ἀνήκει ἄρα εἰς τὴν τελευταίαν πρωτογεωμετρικὴν περίοδον, ἥτοι πρὸ τοῦ 930 κατὰ τοὺς χρονικοὺς καθορισμοὺς τοῦ ΚΡΑΙΚΕΡ². Περαιτέρω, ὁ ὑπ' ἀριθ. 77 θὰ ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν πρὸς τὸν ἀμφορέα Kerameikos, I, πίν. 40, ἀριθ. 558, ἀνήκοντα εἰς τὴν ὥριμον φάσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ³, ἥτοι εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 10ου αἰ. ἢ ἀκριβέστερον, κατὰ τοὺς χρονολογικοὺς πίνακας τοῦ DESBOROUGH⁴, εἰς τὴν περίοδον μετὰ τοῦ 980 καὶ 960 π.Χ. Σύγχρονοι δὲ πρὸς τὸν 77 εἶναι καὶ οἱ ἀμφορεῖς 78 καὶ 79. Ἐκ τῶν λοιπῶν τῆς ομάδος ἀγγείων οὐδὲν ἕτερον φαίνεται νὰ ἀνέρχηται μέχρι τῶν χρόνων τούτων.

Τοποθετεῖται οὕτω ἡ ἀρχὴ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τῆς Μαρμαρίανης εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ β' τετάρτου τοῦ 10ου αἰ. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης μεσολαβεῖ μακρὸν χρονικὸν διάστημα, ὅπερ καλύπτεται, ὥς ὑπεστηρίχθη, ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς ἐγγωρίου χειροποιήτου κεραμικῆς⁵. Ἡ ἐξήγησις αὕτη εἶναι ἡ μᾶλλον ἱκανοποιητικὴ, συμφωνεῖ δὲ καὶ πρὸς ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως εἰς τὸ περὶ καταγωγῆς τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ κεφάλαιον. Εἰς τὴν Μαρμαρίανην δηλαδὴ ὥς ἐκ τοῦ ἀπομεμονωμένου τῆς θέσεως οὐδέποτε φαίνεται ὅτι ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς κατῴρθη νὰ ρίψῃ βαθεῖας τὰς ρίζας του, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ κυριαρχῇ ἐνταῦθα πάντοτε ἡ χειροποίητος κεραμική. Ἦτο λοιπὸν φυσικὸν νὰ ἐξακολουθῇ νὰ ὑφίσταται εἰς τὴν Μαρμαρίανην ἡ ἐκ παραδόσεως γνωστὴ χειροποίητος κεραμική, καθ' ὃν χρόνον συνετελεῖτο ἡ φυσιολογικὴ μετάβασις ἐκ τῶν ὑστερομυκηναϊκῶν ἀγγείων εἰς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν, εἰς ἃς θέσεις τῆς Θεσσαλίας ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶχε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κυριαρχήσει. Μόνον δὲ ὅτε τὸ ρεῦμα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ κατέκλυσε ὁλόκληρον τὴν Θεσσαλίαν, ἐπεκράτησεν οὗτος καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μαρμαρίανης.

Πρέπει ἐπομένως νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς εἰσῆχθη εἰς τὴν Μαρμαρίανην ἔξωθεν. Ἡ ὁμοιότης τῶν ἐξ αὐτῆς ἀγγείων πρὸς τὰ σύγχρονα ἐκ τῶν λοιπῶν θέσεων τῆς Θεσσαλίας καὶ μάλιστα τῆς Ἰωλκοῦ, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν ἥδη, ἀποδεικνύει ἐπαρκῶς τὴν προέλευσιν αὐτοῦ.

¹ Πρβ. καὶ DESBOROUGH, ἔ. ἀ., σ. 139.

² Kerameikos, I, σ. 162.

³ Αὐτόθι, σ. 150.

⁴ PP., σ. 294.

⁵ DESBOROUGH, ἔ.ἀ. σ. 173.

Ε. ΑΓΓΕΙΑ ΤΗΣ ΙΩΛΚΟΥ

Ἰδιαιτέρας σημασίας, ὥς ἤδη ἐτονίσθη, τυγχάνει τὸ ὕλικόν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Βόλου, πρῶτον διότι ἡ Ἰωλκὸς ὥς τὸ σημαντικώτερον κέντρον τῆς Θεσσαλίας ἔσχε πρωτεύοντα ρόλον εἰς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, δεύτερον δὲ διότι εἰς τὸ διασωθὲν ἐκεῖθεν ὕλικόν δυνάμεθα σαφῶς νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐν τῇ περιοχῇ.

Τὴν φυσιολογικὴν μετάβασιν πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν ἐμφαίνουσι τὰ ὑπομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἀπέναντι τῆς Ἰωλκοῦ θέσεως¹, ἢ ὑπ' ἀριθ. 13 ὕδρῖα καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 10 ἀμφορίσκος τοῦ Μουσείου τοῦ Βόλου, ὥς καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 30-33 πρόχοι, περὶ ἐκάστου τῶν ὁποίων ἐγένετο ἐκτενὴς λόγος προηγουμένως².

Τὴν πρῶτον φάσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐκπροσωποῦσιν οἱ ἀμφορεῖς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2. Ἐξ αὐτῶν ὁ ὑπ' ἀριθ. 2 ἔχει πολλὰ κοινὰ ὥς πρὸς τὸ σχῆμα γνωρίσματα μὲ τὸν πρῶτον πρωτογεωμετρικὸν ἀμφορέα Kerameikos, I, πίν. 56, ἀριθ. 556, πρὸς δὲ συμφωνεῖ καὶ κατὰ τὴν διακόσμησιν. Ἄλλ' αἱ ἀναλογίαι τοῦ ἀμφορέως τοῦ Καπακλῆ εἶναι βαρύτεραι καὶ σφαιρικώτερον τὸ σῶμα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης πλησιάζει περισσότερον πρὸς τὸν ἀμφορέα: αὐτόθι, πίν. 29 ἀριθ. 522, τῆς μεταβατικῆς περιόδου πρὸς τὸν πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν, ἢ ἀκόμη καὶ πρὸς τὸν ὑπομυκηναϊκόν: αὐτόθι πίν. 26, ἀριθ. 422. Ἡ λεπτότης, μεθ' ἧς εἶναι ἐσχεδιασμένοι ἐπὶ τοῦ ὧμου τοῦ ἀμφορέως τοῦ Καπακλῆ οἱ ὁμόκεντροι κύκλοι, δὲν ἐπιτρέπει βεβαίως νὰ ἀναβιβάσωμεν τὴν χρονολογίαν αὐτοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀνήκει ὅμως ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Σύγχρονος δὲ πρὸς αὐτὸν εἶναι καὶ ὁ ἀμφορεὺς ὑπ' ἀριθ. 1, ὥς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς διακοσμήσεως καὶ τῶν λεπτομερειῶν τοῦ σχήματος.

Οἱ δύο οὗτοι ἀμφορεῖς εἶναι ἀναμφιβόλως τὰ σπουδαιότερα ἀγγεῖα μεταξὺ τῶν πρωτογεωμετρικῶν τῆς Θεσσαλίας, ἀποδεικνύουσι δὲ σαφῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πρωιμωτάτην ἐμφάνισιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ εἰς

¹ AM., XIV, 1889, πίν. XI.

² Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὁ κ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ προσθέτει ἐν τῇ εἰσηγητικῇ ἐκθέσει του τὰς ὀπισθομητέρας πρόχους ὑπ' ἀριθ. 36 καὶ 37, τὰς ὁποίας παραβάλλει πρὸς τὴν ἐκ Λακκίθρας ὁμοίαν: ΑΕ., 1932, πίν. 5, 22, ὥς καὶ τὰς κύλικας ὑπ' ἀριθ. 139 καὶ 140. Προσεκτικωτέρα ἐξέτασις τῶν ἐν λόγῳ ἀγγείων ἐπεβεβαίωσε τὴν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεως τοῦ κ. Καθηγητοῦ.

Ἰωλκόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀνεξάρτητον ἐξέλιξιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀττικοῦ ρυθμοῦ· διότι αἱ σημειωθεῖσαι εἰς ἄλλην θέσιν μυκηναϊκαὶ ἐπιβιώσεις εἰς τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν τυγχάνουσιν ἄγνωστοι εἰς τὰ ἀντίστοιχα ἀττικά παραδείγματα.

Εἰς τὸν ὥριμον πρωτογεωμετρικὸν ρυθμὸν ἀνήκει ἡ ὕδρία ὑπ' ἀριθ. 14. Παραβαλλομένη αὕτη πρὸς τὴν ἐκ τοῦ Περιστερίου τῶν Ἀθηνῶν ὁμοίαν (Ἐθν. Μουσεῖον, ἀριθ. 195)¹ φαίνεται παλαιότερα αὐτῆς (σφαιρικώτερον σῶμα, ἀβαφῆς λαιμός, διακόσμησις τῆς καθέτου λαβῆς). Τὴν ὕδριαν τῶν Ἀθηνῶν τοποθετεῖ ὁ ΚΡΑΙΚΕΡ εἰς τὸν ὥριμον πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν², ἐνῶ ὁ DESBOROUGH καταβιβάζει αὐτὴν εἰς τὴν ὑστέραν αὐτοῦ φάσιν³. Ὅπως δὲ ποτε, ἡ ὕδρία τοῦ Καπακλῆ ἀνήκει εἰς τὴν ὥριμον ἔτι περίοδον τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Ὁ ἀμφορεὺς ὑπ' ἀριθ. 3 ὁμοιάζει κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὸν Κεραμεῖκος, I, πίν. 40, ἀριθ. 557, ὁ δὲ ἀμφορεὺς ὑπ' ἀριθ. 4 πρὸς τὸν αὐτόν, πίν. 40, ἀριθ. 594. Ἀμφότεροι οἱ ἀμφορεῖς τοῦ Κεραμεικοῦ ἀνήκουσιν εἰς τὸν ὥριμον πρωτογεωμετρικὸν ρυθμόν. Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τοὺτους οἱ ἀμφορεῖς τοῦ Καπακλῆ ἔχουσι βεβαμμένα τὸν λαιμὸν καὶ τὸ κάτω σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποχωρίζεται στενὴ ἐξηρημένη ταινία ἢ πλατύτέρα ζώνη κατὰ τὸ ὕψος τοῦ μεγαλυτέρου ὀριζοντίου ἄξονος. Ἴσως πρέπει διὰ τοῦτο νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑστέρας φάσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ.

Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει καὶ ὁ ὑπ' ἀριθ. 44 κρατῆρ. Συνεχίζει οὗτος τὴν παράδοσιν τοῦ κρατῆρος τοῦ Μονάχου⁴ καὶ τοῦ εἰς θραύσματα διασπασθέντος κρατῆρος τοῦ Κεραμεικοῦ⁵, οἵτινες ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρῶτον πρωτογεωμετρικὴν περίοδον⁶. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῆς καμπυλότητος τοῦ περιγράμματος μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Καπακλῆ, ὥς καὶ ἡ μεγαλύτερα λεπτότης τῶν σχεδιαζομένων ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ τελευταίου τούτου κύκλων, μάλιστα δὲ ἡ μορφή τοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἐγγεγραμμένου σταυροῦ ὁδηγοῦσιν εἰς νεωτέραν ἐποχὴν. Ὡς πρὸς τὴν καμπυλότητα τοῦ σώματος θὰ ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν κρατηρίσκον Κεραμεῖκος, I, πίν. 49, ἀριθ. 607, τῆς ὥριμου πρωτογεωμετρικῆς περιόδου⁷. Νομίζω ἐπομένως ὅτι ὁ κρατῆρ τοῦ Καπακλῆ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μεταξὺ τῆς ὥριμου καὶ τῆς

¹ Kerameikos, I, πίν. 46. DESBOROUGH, ἔ.δ., πίν. 14.

² Kerameikos, I, σ. 152.

³ PP., σ. 44.

⁴ CVA., München, III, πίν. 103-4 = DESBOROUGH, PP., πίν. 12.

⁵ Kerameikos, I, πίν. 51, ἄνω ἀριστερά.

⁶ Βλ. DESBOROUGH, ἔ.δ., σ. 94-95.

⁷ Kerameikos, I, σ. 153.

υστεράς φάσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, ἥτοι εἰς τὴν δεκαετίαν 960-950 π.Χ. Οἱ κρατῆρες ὑπ' ἀριθ. 47-49 φαίνονται ἅπαντες τοῦ ἰδίου τεχνίτου, εἶναι δὲ σύγχρονοι ἢ κατὰ τι νεώτεροι τοῦ προηγουμένου.

Οἱ ἀμφορεῖς 5 καὶ 6 εἶναι τοῦ ἰδίου τύπου, ἀνήκουσι δὲ εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ, εἰς ἣν ἀνήκουσιν ὡσαύτως καὶ αἱ ὑπ' ἀριθ. 16-20 τριφυλλόσχημοι οἰνοχόαι. Ὁ ἀμφορεὺς ὑπ' ἀριθ. 7 ἐκτὸς τῆς διακοσμήσεως τοῦ ὧμου δι' ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων μὲ τὸ κόσμημα τῆς κλεψύδρας εἰς τὸν ἐσώτερον δίσκον φέρει καὶ διακόσμησιν εἰς τὸν λαιμόν, ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ ἀμφορέως ἐκ τοῦ τάφου II τῆς Καρδιανῆς τῆς Τήνου¹. Τὸν τελευταῖον ὁ DESBOROUGH, ὡς εἶδομεν, τοποθετεῖ εἰς τὴν πρώιμον περίοδον τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Ἀλλ' ὁ ἀμφορεὺς τοῦ Καπακλῆ εἶναι καταφανῶς παλαιότερος τούτου, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτοῦ δηλοῦται. Πρὸς τὸν ἀμφορέα τῆς Τήνου ὡς πρὸς τὸ σχῆμα συμπίπτει ὁ ὑπ' ἀριθ. 8 ἀμφορεὺς τοῦ Καπακλῆ, ὅστις ἐπὶ πλέον φέρει ὁμοίαν περίπου διακόσμησιν κατὰ τὸν λαιμόν. Ὁ τελευταῖος ἐπομένως ἀνήκει εἰς τὸν πρώιμον γεωμετρικὸν ρυθμόν, κατ' ἀκολουθίαν δὲ ὁ ὑπ' ἀριθ. 7 δὲν δύναται νὰ κατέρχεται πέραν τῆς μεταβατικῆς πρὸς αὐτὸν περιόδου.

Εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἔτι περίοδον ἀνήκει ὁ δεύτερος μέγας κρατῆρ ὑπ' ἀριθ. 43. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὑπ' ἀριθ. 44 παρουσιάζει οὗτος ἐξέλιξιν τινα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ποδὸς καὶ ὀλιγώτερον ἐντεινομένην καμπυλότητα εἰς τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος, ἀντὶ δὲ ὁμοκέντρων κύκλων εἰς τὴν μεταξὺ τῶν λαβῶν ἐπιφάνειαν φέρει, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐναλλασσομένας ὁμάδας λοξῶν γραμμῶν μὲ πεπληρωμένα διὰ χρώματος τὰ ἐνδιάμεσα τρίγωνα. Ἐνεκα τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ αὐτῶν φαίνεται νεώτερος τοῦ προηγουμένου, ἂν καὶ ἡ μεταξὺ τούτων χρονικὴ διαφορὰ δὲν πρέπει νὰ εἶναι σημαντικὴ. Ὁμοίᾳ πρὸς τὸν κρατῆρα τοῦτον εἶναι ἡ οἰνοχόη ὑπ' ἀριθ. 21: τὸ περίγραμμα τοῦ κάτω σώματος αὐτῆς σχηματίζεται καθ' ὃν τρόπον καὶ εἰς τὸν κρατῆρα, ἡ διακόσμησις εἶναι ἀκριβῶς ἡ αὐτή, οἱ πλαστικοὶ δὲ δακτύλιοι τοῦ κρατῆρος εἰς τὸ σημεῖον διαχωρισμοῦ τοῦ στομίου ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ λαιμοῦ τῆς οἰνοχόης, ἥτις εἶναι διὰ τοῦτο πιθανῶς ἔργον τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου.

Ἡ διακόσμησις τῶν δύο ἄλλων κρατῆρων ὑπ' ἀριθ. 45 καὶ 46 ἀκολουθεῖ τὴν πρωτογεωμετρικὴν παράδοσιν, ἀλλ' ἡ ὑπαρξὶς γραπτῶν ταινιῶν εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ὕψηλοῦ ποδὸς ἐμφαίνει νεωτέραν ἐποχὴν: ἡ τοποθέτησις αὐτῶν εἰς τὴν μεταβατικὴν περίοδον πρὸς τὸν γεωμετρικὸν ρυθμόν εἶναι διὰ τοῦτο ἡ ἀσφαλεστέρα. Τῆς αὐτῆς ὡσαύτως ἐποχῆς εἶναι αἱ δύο ληκυθοειδεῖς πρόχοι ὑπ' ἀριθ. 28 καὶ 29, ἐνῶ ἡ ὑπ' ἀρ. 22 οἰνοχόη ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸν

¹ Annuario, ἔ. ἀ., σ. 222, εἰκ. 23.

πρώιμον γεωμετρικὸν ρυθμόν¹, ὥς δύναται τις νὰ συμπεράνη ἐκ τῶν ἐξη-
ρημένων λεπτῶν ταινιῶν εἰς τὸ χαμηλότερον σῶμα.

Τὰ ἐν τῷ καταλόγῳ ἀγγεῖα τοῦ ἐγχωρίου τύπου εἶναι βέβαιοι ὅτι
ἀρχίζουσιν ἀπὸ τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἐπεκτείνονται ὅμως καὶ ἐν-
τὸς τῆς γεωμετρικῆς περιόδου μέχρι τῶν πρώιμων αὐτῆς χρόνων.

Τὸ τέλος τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ γεωμετρι-
κοῦ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἰωλκοῦ συμπίπτει χρονικῶς πρὸς τὴν γενομένην
μεταβολὴν ἐν Ἀθήναις. Τοῦτο ἀποδεικνύεται κυρίως ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν
κρατήρων ἀπὸ τὸν τάφον τοῦ Καπακλῆ, οἵτινες κατ' ἀδιάκοπον σειρὰν
συνεχίζονται ἀπὸ τῆς ὑστερας φάσεως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ μέ-
χρι τοῦ τέλους τῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη
ὁρίζεται διὰ τὰς Ἀθήνας εἰς τὸ τέλος τοῦ 10ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9ου αἰ.,
εἶναι εὐλόγον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἔπαυσεν ὑφι-
στάμενος εἰς Ἰωλκὸν περίξ τοῦ 900 π.Χ.

Ε. ΓΕΝΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟΥ ΡΥΘΜΟΥ

Κατόπιν τῆς γενομένης ἀνωτέρω χρονικῆς κατατάξεως τοῦ ὑλικοῦ ἐκά-
στης τῶν κυριωτέρων θεσσαλικῶν θέσεων, δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ καθορί-
σωμεν τὰ χρονικὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται ὁ πρωτογεω-
μετρικὸς θεσσαλικὸς ρυθμὸς.

Ἡ πρώτη ἐμφάνις αὐτοῦ σημειοῦται εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπομυκηναϊ-
κὴν περίοδον ὡς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς φυσιολογικῆς ἐξελίξεως τῶν ὑπομυκη-
ναϊκῶν ἀγγείων. Ἡ τόσον πρώιμος ἑναρξίς αὐτοῦ ἐβεβαιώθη μὲν διὰ τὴν
Ἰωλκὸν, τὴν Θεοτόκον, τὰς Φερὰς καὶ τὴν περιοχὴν τῆς Φαρσάλου, ἰσχυ-
ραὶ δ' ὡσαύτως ἐνδείξεις ἐπιτρέπουσι νὰ ὑποθέσωμεν αὐτὴν καὶ διὰ τὴν
Ἄλωνα. Εἰς τὴν Μαρμαρίανην ὅμως ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς, ὅσον
τοῦλάχιστον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τοῦ διασωθέντος ὑλικοῦ, ἐνε-
φανίσθη βραδύτερον, κατὰ τὸ στάδιον τῆς πλήρους αὐτοῦ ἀναπτύξεως.
Περὶ τῶν λόγων τῆς τελευταίας ταύτης καθυστερήσεως ἐλέχθησαν ἤδη τὰ
δέοντα.

Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἀκολουθεῖ καὶ
ἐν Θεσσαλίᾳ εἰς τὰς γενικὰς τῆς γραμμᾶς τὴν αὐτὴν πορείαν, ὅπως καὶ εἰς
τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἀναφανῆσαι εἰς Νότον τάσεις πρὸς
μεταβολὴν τοῦ ρυθμοῦ ἐγένοντο αἰσθηταὶ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Θεσσα-
λίαν, ἔνθα ἡ ὁριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐπέφερε τὸ τέ-

¹ Εἰς τὸν πρώιμον γεωμετρικὸν ρυθμόν ἀνήκουσιν ὡσαύτως αἱ ὑπ' ἀριθ. 24 - 26
οἰνοχοαί. ὡς καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 35 πρόχους.

λος τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου. Τὴν ταυτόχρονον δὲ ἐπικράτησιν τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ εἴς τε τὴν Ν. Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀποδεικνύουσιν οἱ κρατῆρες ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Καπακλῆ, οἵτινες ἀκολουθοῦσι κατ' ἀδιάκοπον χρονικὴν σειρὰν, ὥς καὶ οἱ πρόωμοι γεωμετρικοὶ σκύφοι ἀπὸ τὸν τάφον Α τῆς Θεοτόκου, μετὰ τῶν ὁποίων ἔκειντο καὶ ἀγγεῖα τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Σύγχρονος ὡσαύτως φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ μεταβολὴ τοῦ ρυθμοῦ καὶ εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Ἄλου, τῶν Φερῶν καὶ τῆς Φαρσάλου.

Τὰ συμπεράσματα ὅμως ταῦτα δὲν ἰσχύουσι διὰ τὴν Μαρμαρίανην. Ἐνεκα ἴσως ἀπομονώσεως τῆς θέσεως ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων κέντρων τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὸ τέλος τῆς πρωτογεωμετρικῆς ἐποχῆς ἡ ἐπελθοῦσα ἐν τῇ κεραμικῇ μεταβολῇ διὰ τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ δὲν ἐγένετο αἰσθητὴ εἰς τοὺς τεχνίτας τῆς Μαρμαρίανης, οἵτινες ἐξηκολούθησαν νὰ ἐργάζωνται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προτύπων τῆς ἀγγειοπλαστικῆς τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς παλαιᾶς ἐγχωρίου παραδόσεως μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ζωῆς τοῦ συνοικισμοῦ, ἥτις τοποθετεῖται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰ. ¹.

Ἐὰν τώρα θελήσωμεν νὰ καθορίσωμεν χρονολογικῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, εἵμεθα καταφανῶς ὑποχρεωμένοι νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰς περὶ τῶν αὐτῶν χρονικῶν ὁρίων ἐκφρασθεῖσας ὡς πρὸς τὸν ἀττικὸν ρυθμὸν γνώμας, τὰς στηριζομένας εἰς τὰ διδάγματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Κεραμεικοῦ.

Κατὰ τὸν ΚΡΑΙΚΕΡ, τὰ ὑπομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα εἶναι σύγχρονα πρὸς τὴν δωρικὴν εἰσβολὴν εἰς Ἀργολίδα (1150 π.Χ.) ἢ, ἀκριβέστερον, κατὰ τι μεταγενέστερα. Ἡ διάρκεια τῆς κεραμικῆς ταύτης πρέπει νὰ ὑπῆρξε βραχεῖα, μὴ δυναμένη νὰ καταλάβῃ ὁλόκληρον ἑκατονταετίαν. Ἡ ἐμφάνισις ἐπομένως τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ συμπίπτει μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11ου αἰ. Πέριξ τοῦ 1000 π. Χ. συντελεῖται ἡ ὥριμος φάσις αὐτοῦ. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ὑστέρου πρωτογεωμετρικοῦ εἰς τὸν πρόωμον γεωμετρικὸν ρυθμὸν ἔλαβε χώραν εἰς τὰς Ἀθήνας καθὼς καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰς δύο δεκαετίαι μετὰ τὰ 950 π. Χ. ².

Κατὰ τὸν DESBOROUGH ὅμως ἀκολουθοῦντα ἐν προκειμένῳ τὴν γνώμην τοῦ FURUMARK, καθ' ἣν ἡ ὑπομυκηναϊκὴ περίοδος (= III C:2) ἤρχισεν οὐχὶ πρὸ τοῦ 1075 π.Χ. ³, ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς πρέπει νὰ παρουσιάζηται εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ 1025 π. Χ., τὸ τέλος δ' αὐτοῦ συμπίπτει περὶ τὸ 875 π.Χ. ⁴.

¹ BSA., XXXI, 1930/31, σ. 53. DESBOROUGH, ἔ. ἀ., σ. 147.

² Kerameikos, I, σ. 162 κέ.

³ Op. Arch., III, σ. 262.

⁴ PP., σ. 294 - 5.

Κατὰ τὸν ΚΑΗΑΝΕ, ἕξ ἄλλου, ἱστάμενον εἰς τὸ μέσον, τὸ τέλος τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ δέον νὰ τοποθετηθῇ περὶ τὸ 900 π.Χ.¹

Ἀνάλογον διαφορὰν ἀπόψεων ἀνευρίσκομεν καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅσοι ἡσχολήθησαν εἰδικώτερον μὲ τὸ αὐτὸ πρόβλημα². Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη, καθ' ἑαυτὴν οὐχὶ σημαντική, εἶναι ἐπὶ πλέον δεδικαιολογημένη προκειμένου περὶ ἐποχῆς, αἱ περὶ τῆς ὁποίας ἱστορικαὶ γνώσεις εἶναι λίαν ἀσφαεῖς, θὰ ἀπαιτηθῶσι δὲ διὰ τοῦτο πολλαὶ εἰσέτι ἔρευναι, μέχρις οὗ τὸ πρόβλημα τοῦτο εὖρη τὴν προσφορωτέραν δυνατὴν ἀπάντησιν. Ὅπωςδὴποτε ὅμως κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμοὺς δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς πιθανώτερον ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς παρουσιάσθη εἰς Θεσσαλίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰ., ἥτοι ὅτε ἀκριβῶς ἐνεφανίσθη καὶ εἰς Ἀττικὴν καί, ὅπως καὶ ἐκεῖ, ἔπαυσεν ὑφιστάμενος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9ου αἰ., πλὴν τῆς Μαρμαρίανης ἔνθα ἐπεβίωσε καὶ μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἐξαφάνισίν του εἰς τὰς νοτιωτέρας θέσεις τῆς χώρας.

¹ Α. J. A., 1940, σ. 481.

² Οὕτω, οἱ HEURTLEY-SKEAT, BSA., XXXI, 1930/31, σ. 53 τοποθετοῦσι τὴν ἀρχὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ εἰς τὸ 1050 π. Χ. Ὁ FR. MATZ, ἔ. ἀ., I, σ. 53 ἀκολουθεῖ τὴν χρονολόγησιν τοῦ KRAIKER, ἐνῶ ὁ BUSCHOR, GV., σ. 6, τοποθετεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ «nach unverbindlicher Schätzung» εἰς τὸ τέλος τοῦ 11ου αἰ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐπαναλαμβάνοντες ἐν κεφαλαίῳ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα διαπιστοῦμεν ὅτι:

1. Τὰ θεσσαλικά πρωτογεωμετρικά ἀγγεῖα ἀποδεικνύουσι στενὴν ἀπὸ ἀπόψεως ρυθμοῦ ἐπαφὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐν τῇ περιφερείᾳ κεραμικῶν ἐργαστηρίων, καθιστῶσι δ' ἐκδηλον τὴν ἐν αὐτοῖς προϋπάρχουσαν κοινὴν κεραμικὴν παράδοσιν. Τοῦτο προέρχεται κατὰ κύριον λόγον ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ γεωγραφικῆς διαμορφώσεως τῆς περιοχῆς. Ὡς γνωστόν, ἡ Θεσσαλία παρουσιάζει μεγάλην ἐδαφικὴν ὁμοιομορφίαν, ἣτις ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὴν ἐνότητα τοῦ ἐντοπίου πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Ἀποχωρίζεται ὅμως τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος διὰ δυσπρόσιτων ὄρειων ὄγκων, τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ τὴν διαφορὰν τοῦ ἐν λόγῳ ρυθμοῦ ἀπὸ τῶν ἀλλαχοῦ τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἀναπτυχθέντων συγχρόνων κεραμικῶν ρυθμῶν καὶ τὸν ἰδιαίχοντα αὐτοῦ χαρακτήρα.

2. Παρατηροῦνται ἐν τούτοις ἰδιομορφίαι, αἵτινες ἐπιβάλλουσιν ὥρισμένας σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς ἀμφοτέρω τὰ ἐκτεθέντα συμπεράσματα. Δέον δηλαδὴ νὰ μὴ λησμονῇται ὅτι διὰ τῆς φυσικῆς διεξόδου πρὸς τὸν Παγασιτικὸν κόλπον ἡ Θεσσαλία ἐπικοινωνεῖ εὐχερῶς μετὰ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ἐσημείωσε σημαντικὴν καὶ βαθεῖαν διείσδυσιν ἐν τῇ χώρᾳ, κατὰ βαθμὸν ἀνάλογον, δύναται τις εἰπεῖν, πρὸς τὴν ἀπόστασιν, ἣν εἶχεν ἐκάστη περιοχὴ τῆς ἐνδοχώρας ἀπὸ τῆς ἐν τῷ μυκῷ τοῦ Παγασιτικοῦ κειμένης Ἰωλκοῦ. Τοῦτο δ' ἐμφαίνεται σαφῶς ἐκ τῶν διαφορῶν, ἃς παρουσιάζουσι τὰ ἐκ τῆς Ν. Θεσσαλίας ἀγγεῖα τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ πρὸς τὰ ἐκ τῶν βορειοτέρων κέντρων προερχόμενα. Δεδομένου δηλαδή, ὅτι ὁ πρωτογεωμετρικὸς θεσσαλικὸς ρυθμὸς προῆλθεν, ὡς τοῦτο συνέβη πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἐκ τῆς ἀναμείξεως τοῦ μυκηναϊκοῦ ρυθμοῦ πρὸς τὰ ὑπάρχοντα τοπικὰ στοιχεῖα, παρατηρεῖται ἐν αὐτῷ καταφανέστερα ὑπεροχὴ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἑτέρου τῶν συντελεστῶν τούτων ἀναλόγως πρὸς τὴν νοτιωτέραν ἢ βορειοτέραν θέσιν τῶν ἀντιστοίχων ἐργαστηρίων. Τὰ στοιχεῖα τῆς μυκηναϊκῆς κεραμικῆς ἐμφανίζονται ἐντονώτερα εἰς τὰ πρωτογεωμετρικά ἀγγεῖα τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Ἰωλκοῦ κατὰ πρῶτον λόγον, τῶν παραλίων θέσεων τοῦ Παγασιτικοῦ (Θεοτόκος, Ἄλος), ὡς καὶ ἐκ τῶν Φερῶν καὶ τῆς Φαρσάλου. Ἀντιθέτως, τὰ τοπικὰ θεσσαλικά στοιχεῖα εἶναι καταφανῶς ἐπικρατέστερα εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς Μαρμαρίανης.

3. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ αἱ ἐπιδράσεις, τὰς ὁποίας ἀναγκαίως ἐδέχθη ὁ πρωτογεωμετρικὸς θεσσαλικὸς ρυθμὸς ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀναπτυχθέντων συγχρόνων, ὡς καὶ ἡ ἐπίδρασις, ἣν

ἤσκησεν οὗτος ἐπ' αὐτῶν, ἀκολουθοῦσιν ὁμοίαν πορείαν. Στοιχεῖα τοῦτέστι τῶν νοτιωτέρων ρυθμῶν ἔφθανον πρῶτον εἰς Ἰωλκόν, ἐκεῖθεν δὲ μετεδίδοντο καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κέντρα τῆς Θεσσαλίας μέχρι καὶ τῆς Μαρμαρίανης, ἐνῶ ἡ ἐπίδρασις τῶν μακεδονικῶν ἀγγείων ἠκολούθει ἀντίστροφον ὁδόν. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἀσκηθείσης ὑπὸ τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἄλλων πρωτογεωμετρικῶν ρυθμῶν τῆς Χώρας, εἶναι βέβαιον ὅτι πάντα τὰ ἀνευρισκόμενα εἰς Νότον στοιχεῖα αὐτοῦ ἀπέρρευσαν ἀπὸ τὴν Ἰωλκόν, ἐνῶ ἀγγεῖα τοῦ τύπου τῆς Μαρμαρίανης ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

4. Τὰ χρονικὰ ὅρια τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ ρυθμοῦ τῆς Θεσσαλίας συμπίπτουσι πρὸς τὰ τῶν ἄλλων πρωτογεωμετρικῶν ρυθμῶν, μάλιστα δὲ τοῦ ἄττικοῦ. Ἐμφανίζεται δηλαδὴ εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπομυκηναϊκὴν κεραμικὴν καὶ διαρκεῖ μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐσημειώθη εἰς Νότον ἡ ἐμφάνις τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὴν Μαρμαρίανην ὅμως, ἕνεκα μεγαλυτέρας ἀπομονώσεως τῆς θέσεως κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἡ τελευταία αὕτη μεταβολὴ τοῦ ρυθμοῦ δὲν ἐγένετο αἰσθητή, διὸ ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐξηκολούθησεν ἐνταῦθα μέχρι τῆς τελευταίας ζωῆς τοῦ συνοικισμοῦ, ἥτοι μέχρι καὶ τοῦ 8ου αἰ.

5. Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ἡ θέσις τοῦ DESBOROUGH, καθ' ἣν ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἔφθασεν εἰς Θεσσαλίαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς μετὰ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνταῦθα, δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῶν πραγματικῶν δεδομένων. Ὁ ἄττικὸς ρυθμὸς διεδραμάτισεν ἀναμφιβόλως σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τοῦ θεσσαλικοῦ ρυθμοῦ, οὐδόλως ὅμως ὑπῆρξε καὶ ἡ δημιουργικὴ πηγὴ τούτου. Πλέον ἀβάσιμος τυγχάνει ἡ θεωρία τοῦ SKEAT, καθ' ἣν ὁ πρωτογεωμετρικὸς καθόλου ρυθμὸς καὶ ὁ θεσσαλικὸς εἰδικώτερον ἀποτελεῖ προῖδον τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων. Διότι ὁ πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς οὐδὲν νέον ἢ ἑξωτερικὸν στοιχεῖον παρουσιάζει ἐν τῇ συνθέσει του, ὅπερ νὰ δικαιολογῇ τὴν ἑξῶθεν αὐτοῦ εἰσαγωγὴν, ἀλλ' εἶναι ἑξ' ὁλοκλήρου γηγενής, σχηματισθείς, ὡς εἴπομεν, ἐκ τῆς ἐξελιξέως τοῦ μυκηναϊκοῦ ρυθμοῦ μετὰ τῆς ἀναμείξεως στοιχείων ἐκ τῆς παλαιότερας τοπικῆς κεραμικῆς. Ἀκόμη καὶ διὰ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ἐν τῇ μεταλλουργίᾳ, ἅτινα ὁ MILOJČIĆ (μολονότι καὶ ὁ ἴδιος δέχεται ὡς ἀδιάσπαστον τὴν μυκηναϊκὴν-γεωμετρικὴν κεραμικὴν) ἀποδίδει, μόνον, εἰς τοὺς Δωριεῖς, θεωρῶν ὅτι κατάγονται ἐκ τῶν βορειοβαλκανικῶν περιοχῶν, ¹ δικαιούμεθα νὰ ἔχωμεν σοβαρὰς ἐπιφυλάξεις, ὅπως ἀπέδειξεν εἰς τὴν σύντομον ἀλλ' ἀξιόλογον μελέτην του ὁ συνάδελφος Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, Ἡ «Δωρικὴ εἰσβολή» καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα (Ἑλληνικά, 13, σ. 221 κ. ἐ.), σ. 225-227.

Παραθέτω ἐν κατακλείδι τὰς γνώμας ὡς πρὸς τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς

¹ VL. MILOJČIĆ, Die dorische Wanderung im Lichte der vorgeschichtlichen Funde, AA., 1948 - 49, σ. 12 - 36.

ζήτημα τῶν δύο σπουδαιότερων ἐρευνητῶν τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ WACE καὶ τοῦ BLEGEN. Ὁ τελευταῖος γράφει διὰ τὴν Πρόσυμναν (Prosymna, σ. 293): «Ἐνταῦθα ἔχομεν λίαν σημαντικὴν ἔνδειξιν περὶ τῆς οὐσιαστικῆς φυλετικῆς συνεχείας τοῦ ἐπιζήσαντος κατὰ τὴν νέαν περίοδον πληθυσμοῦ». Ἀμφότεροι δὲ ἐν κοινῇ μελέτῃ (WACE-BLEGEN, Pottery as Evidence for Trade and Colonisation in the Aegean Bronze Age = Klio, XXXII, 2, 140) παρατηροῦσιν ὅτι «ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς διήρκεσε μέχρι τοῦ τέλους τῆς χαλκῆς ἐποχῆς καὶ παρὰ τὰς σημειωθείσας ταραχὰς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς σιδηρᾶς ἐποχῆς ἐξευλίχθη ἄνευ σημαντικῆς τινος διακοπῆς εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς γεωμετρικῆς περιόδου».

Κατηγορηματικώτερος ἔτι εἰς τὰ συμπεράσματά του τυγχάνει ὁ WACE. Οὗτος προκειμένου περὶ τοῦ κέντρου τῶν Μυκηνῶν ἀποφαίνεται (Illustrated London News, 21-11-1953): «Δὲν ὑπάρχει ἀρχαιολογικὸν ῥῆγμα εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν Μυκηνῶν κατὰ τὸ τέλος τῆς χαλκῆς ἐποχῆς. Ἐχομεν μᾶλλον μίαν σταθερὰν ἐξέλιξιν ἀπὸ τῆς χαλκῆς εἰς τὴν σιδηρὰν ἐποχὴν, ἀκριβῶς ὅπως καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς ἐμεγαλοποιήθησαν παραλόγως ἐκ μέρους τῶν ἱστορικῶν. Τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα ὑποδηλοῦσιν ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὸν φυλετικὸν ἢ πολιτιστικὸν ῥῆγμα, ἀλλὰ μόνον πολιτικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἀκρόπολις τῶν Μυκηνῶν ἐπυρπολήθη κατὰ τὸ τέλος τῆς χαλκῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν πραγματικὴν διακοπὴν εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς». Καὶ εἰς τὴν πρόσφατον ἐργασίαν του The Arrival of the Greeks (= Viking, 1954, σ. 211 κ. ἐ.) σ. 216 ἐπιλέγει: «Ἀρχαιολογικῶς δὲν ὑπάρχει διακοπὴ μετὰ τῆς χαλκῆς καὶ τῆς σιδηρᾶς ἐποχῆς· ἡ πρώτη ἐξελίσσεται φυσιολογικῶς εἰς τὴν τελευταίαν. Τοῦτο καθίσταται ἐμφανὲς ἐκ τῆς κεραμικῆς τῆς Ἀττικῆς, τῆς Ἀργολίδος, τῆς Β. Ἑλλάδος καὶ τῶν ἄλλων περιοχῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ πρωτεύουσαι μυκηναϊκαὶ θέσεις, τὰ ἀνάκτορα εἰδικῶς, εἶχον καταστροφὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην¹. Ἡ ἀναστάσις ὅμως αὕτη φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε μόνον πολιτικὴ καὶ οὐχὶ φυλετικὴ... Οἱ Δωριεῖς ἦσαν Ἕλληνες καὶ οἱ προκάτοχοί των ἦσαν ὁμοίως Ἕλληνες. Εἶναι ἐπομένως βέβαιον ὅτι οἱ Μυκηναῖοι ἦσαν Ἕλληνες, οἱ πρῶτοι δὲ Ἕλληνες πρέπει νὰ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸ τῆς ἀκμῆς τῶν Μυκηνῶν».

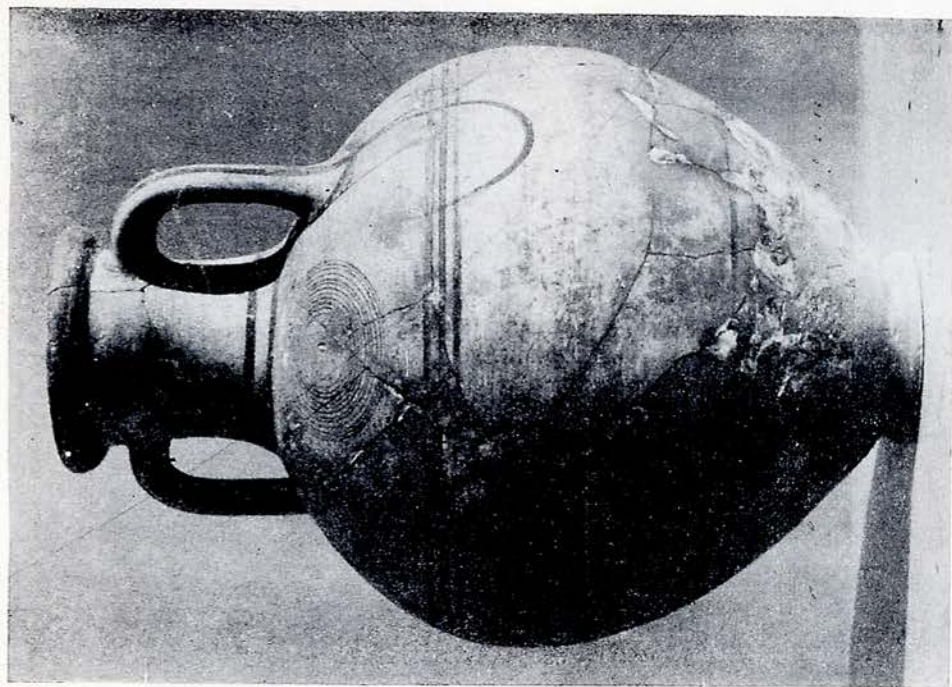
Οὐδεμία ἄρα ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καθ' ὃν τρόπον εἰς τὴν Ἀργολίδα, τὴν Ἀττικὴν καὶ τὰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος καὶ ὁμαλὴ ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν γεωμετρικῶν χρόνων.

¹ Ἡ πρόσφατος ἀνάσκαφίς, τὴν ὁποίαν διενήργησα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΥ ἐν Τίρυνθι, ἀπέδειξεν ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν μυκηναϊκῶν ἀνακτόρων ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ΥΕ III Β περίοδον (1300 - 1230 π. Χ.).

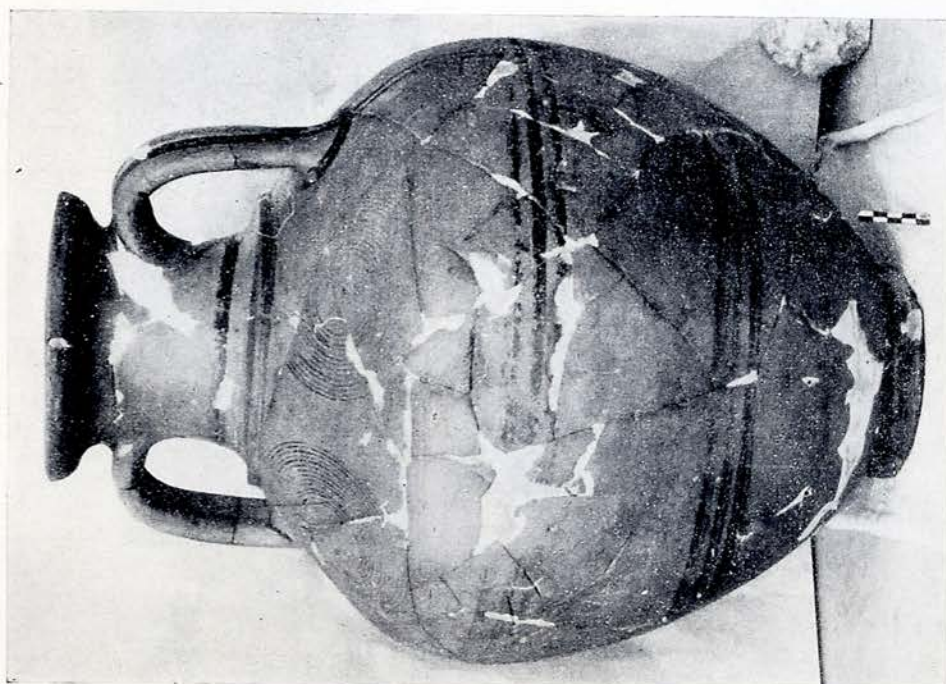
0 0 1 0 0 4 6 0 5 3

Αρχαιολογική Εταιρεία

2

ΑΜΦΟΡΕΙΣ (κατηγορία D).

1

ΠΙΝΑΞ 2.

3

4

7

8

ΑΜΦΟΡΕΙΣ (κατηγορία Ι).

9

10

13

14

15

ΑΜΦΟΡΙΣΚΟΙ (κατηγορία II) καὶ ΥΔΡΙΑΙ (κατηγορία III).

ΠΙΝΑΞ 4.

16

18

19

20

21

23

22

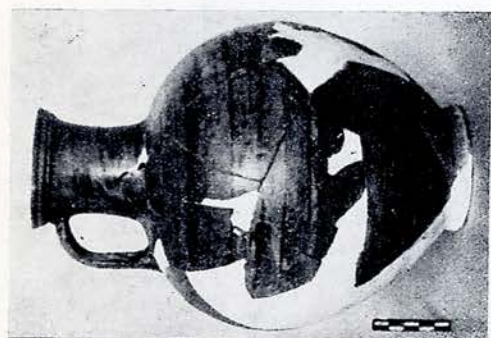

24

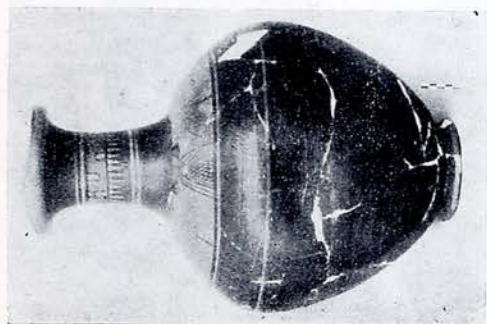

25

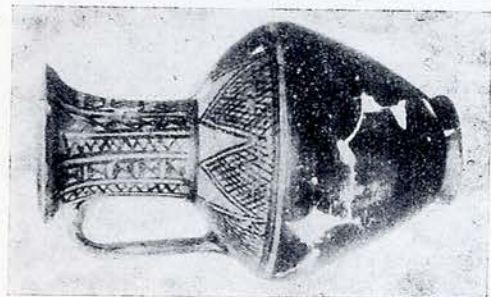
ΤΡΙΦΥΛΛΟΣΧΗΜΟΙ ΟΙΝΟΧΟΑΙ (κατηγορία IV).

27

28

29

32

35

31

30

33

ΠΡΟΧΟΙ ΤΥΠΟΥ «Α» καὶ «Β» (κατηγορία V).

ΠΙΝΑΞ 6.

36

37

38

39

40

41

42

ΟΠΙΣΘΟΤΜΗΤΟΙ ΠΡΟΧΟΙ (κατηγορία VI).

43

44

ΚΡΑΤΗΡΕΣ (κατηγορία VII).

45

46

47

50

51

52

ΚΡΑΤΗΡΕΣ (κατηγορία VII) καὶ ΚΡΑΤΗΡΙΣΚΟΙ (κατηγορία VIII).

59

56

57

58

64

65

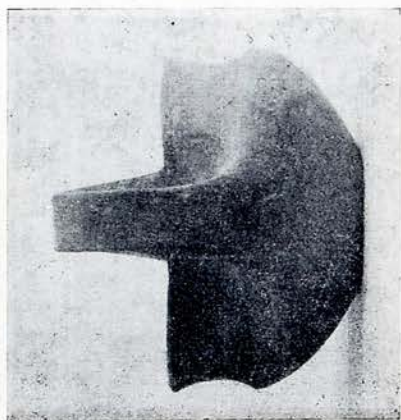

75

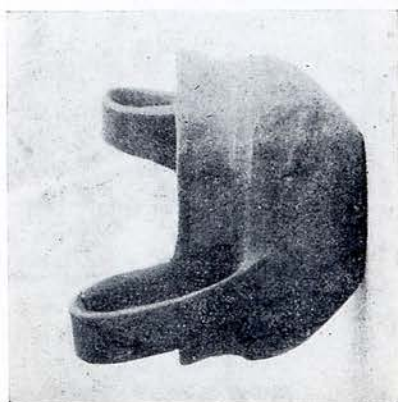

77

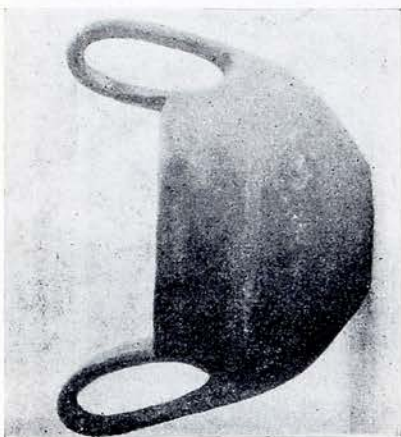
ΣΚΥΦΟΙ (κατηγορία IX) καὶ ΚΑΝΘΑΡΟΕΙΔΕΙΣ ΣΚΥΦΟΙ (κατηγορία X).

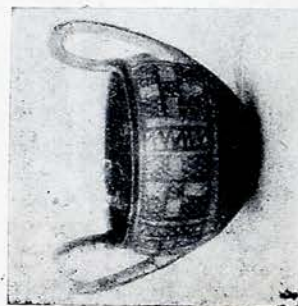
66

68

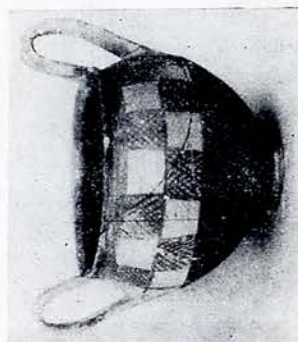
69

79

80

81

82

ΚΑΘΑΡΟΪΔΕΙΣ ΣΚΥΦΟΙ (κατηγορία X) και ΣΚΥΦΟΙ ΜΕ ΑΝΥΨΟΥΜΕΝΑΣ ΛΑΒΑΣ (κατηγορία XI).

86

87

90

91

101

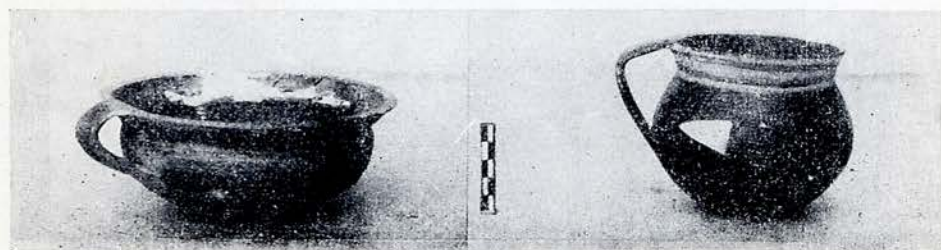
102

92

105

110

130

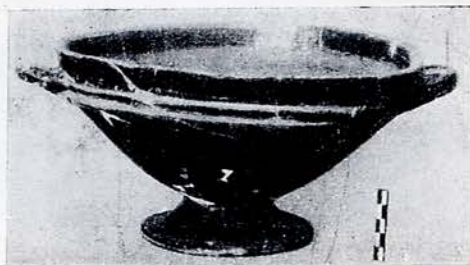
137

ΥΨΙΛΑΙΜΑ ΚΥΠΕΛΛΑ (κατηγορία XII) καὶ ΚΥΠΕΛΛΑ ΤΟΥ ΣΥΝΗΘΟΥΣ ΤΥΠΟΥ
(κατηγορία XIII).

ΠΙΝΑΞ 12.

142

140

139

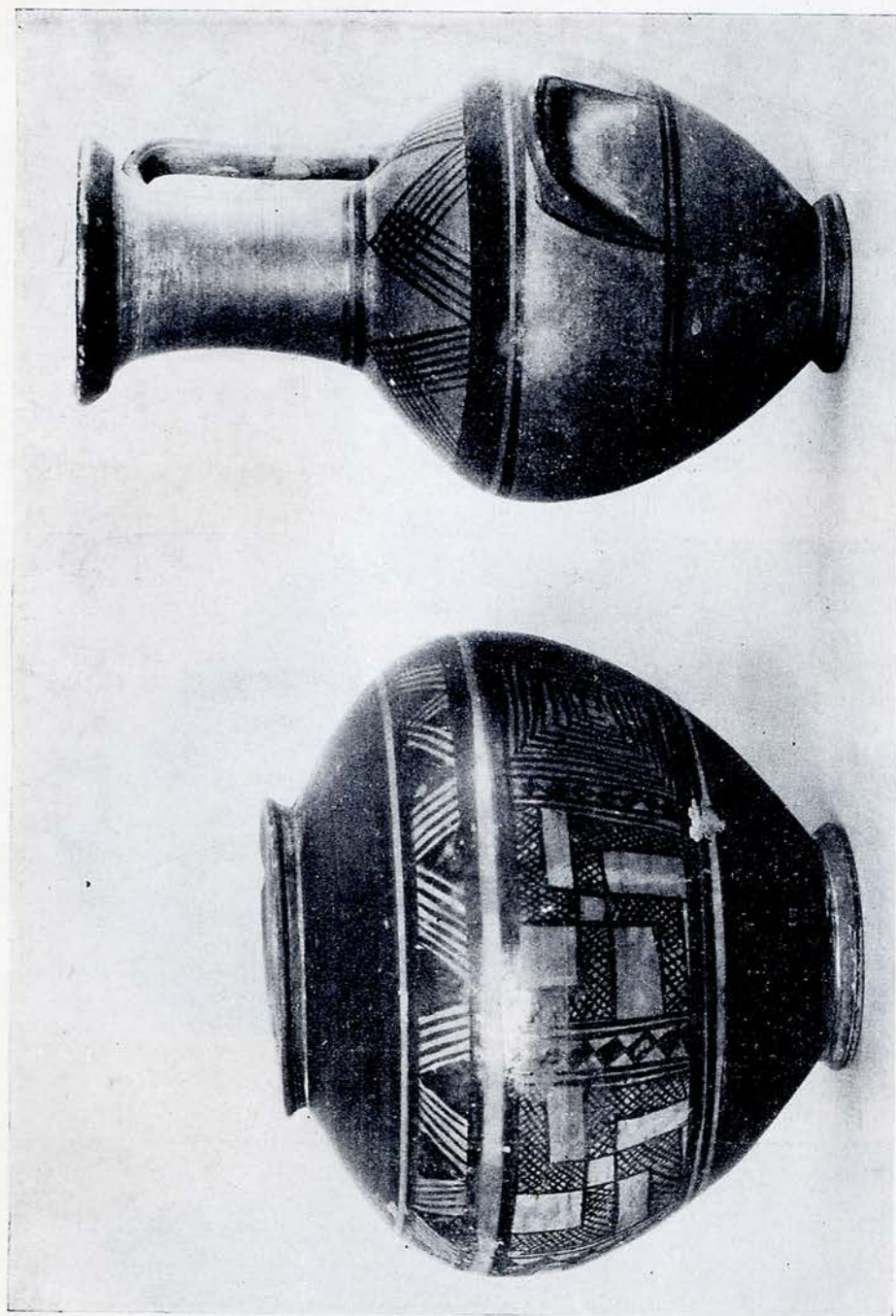

141

143

ΒΡΑΧΥΠΕΖΑΙ ΚΥΛΙΚΕΣ (κατηγορία XIV), ΠΥΞΙΣ (κατηγορία XV) και
ΠΙΝΑΚΙΟΝ (κατηγορία XVI).

145
ΑΓΓΕΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΜΑΡΜΑΡΙΑΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΛΛΟΓΗΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ.

144

1

1α

2

3

4

5

6

7

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ (1 - 3), ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΑΪΔΙΝΙΩΤΙΚΗΣ ΜΑΓΟΥΛΑΣ (4)
καὶ ΥΠΟΜΥΚΗΝΑΪΚΑ (5 - 7) ΕΙΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ.

1

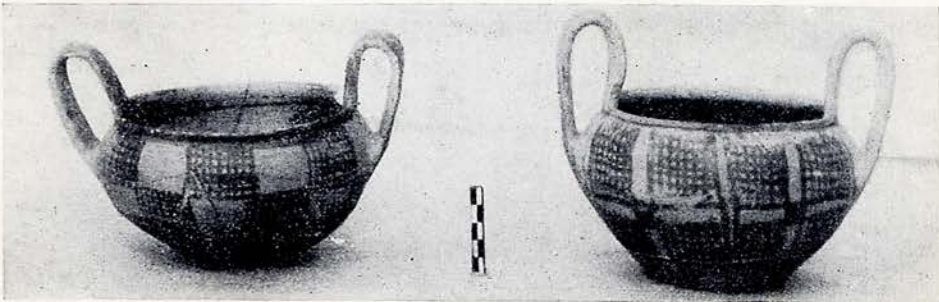
2

3

4

5

6

7

8

